

A TRANSCRIPTION AND TEXTUAL ANALYSIS OF
MEDHIYE-İ ALİ PAŞA VE GENCİNE-İ PÜR-TEMÂŞÂ

MERYEM BURSALI

BOĞAZİÇİ UNIVERSITY

2016

A TRANSCRIPTION AND TEXTUAL ANALYSIS OF
MEDHİYE-İ ALİ PAŞA VE GENCİNE-İ PÜR-TEMÂŞÂ

Thesis submitted to the
Institute for Graduate Studies in Social Sciences
in partial fulfillment of the requirements for the degree of

Master of Arts
in
Turkish Language and Literature

by
Meryem Bursalı

Boğaziçi University

2016

MEDHİYE-İ ALİ PAŞA VE GENCİNE-İ PÜR-TEMÂŞÂ:

ÇEVİRİ YAZILI METİN VE İNCELEME

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Yüksek Lisans Tezi

Meryem Bursalı

Boğaziçi Üniversitesi

2016

DECLARATION OF ORIGINALITY

I, Meryem Bursalı, certify that

- I am the sole author of this thesis and that I have fully acknowledged and documented in my thesis all sources of ideas and words, including digital resources, which have been produced or published by another person or institution;
- this thesis contains no material that has been submitted or accepted for a degree or diploma in any other educational institution;
- this is a true copy of the thesis approved by my advisor and thesis committee at Boğaziçi University, including final revisions required by them.

Signature. 05.09.2016.....

Date..... Meryem Bursalı.....

ABSTRACT

A Transcription and Textual Analysis of

*Medhiye-i Ali Paşa ve Gencîne-i Pür-Temâşâ*¹

The subject of this thesis is *Medhiye-i Ali Paşa ve Gencîne-i Pür-Temâşâ*, written by Şâzî in 1619 to praise Sultan Osman's grand vizier Ali Pasha, who is known as İstanköylü, Çelebi and Güzelce. Şâzî's work contains literary prose style (inşâ) and poems in praise of Ali Pasha and his valor and a story about a sultan and his grand vizier.

This work is divided into three chapters. The first chapter, which contains the remarks of contemporary researchers about the seventeenth century and its changing power centres, examines Şâzî and Ali Pasha's life. The second chapter, which focuses on Şâzî's text, examines his prose style and aims to show that Şâzî wanted to make a difference in literature and thus hoped to find a patron, Ali Pasha, to support him. Quotations from *Hüsn ü Dil* written by Âhî ve Lâmi'î are also examined in this chapter. Describing the method of textual analysis and transcription system as well as giving information about manuscript, the third and final chapter concludes with a transcription of the text.

¹ See Appendix for a longer English summary.

ÖZET

Medhiye-i Ali Paşa ve Gencîne-i Pür-Temâşâ:

Çeviri Yazılı Metin ve İnceleme

Bu çalışma 1619 yılında Şâzî isimli bir müellif tarafından yazılan *Medhiye-i Ali Paşa ve Gencîne-i Pür-Temâşâ* isimli eseri konu edinmektedir. II. Osman'ın sadrazamlarından İstanköylü, Çelebi ve Güzelce lakaplarıyla bilinen Ali Paşa'nın sadaret makamına getirilmesi üzerine yazılan eser inşa üslubuyla kaleme alınmış bir medhiye ile bir hikâyeden oluşmaktadır.

Üç ana bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünde 17. yüzyıl algısı ve değişen güç odakları üzerinde durulmuş ayrıca eserin yazarı Şâzî ve Ali Paşa hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde eserin dili ve üslubuna odaklanılmış ve Şâzî'nin edebiyat sahasında birtakım değişiklikler yaparak fark yaratmaya çalıştığı ve bu sayede Ali Paşa'nın himayesini amaçladığı gösterilmiştir. Ayrıca bu bölümde Âhî ve Lâmi'î tarafından yazılmış *Hüsn ü Dil* mesnevilerinden yapılan alıntılar incelenmiştir.

Üçüncü ve son bölümde ise transkripsiyon sisteminde izlenen yol ve imla hususiyetleri belirtilmiş, nüsha tavsifi yapılmış ve eserin çeviri yazılı metni verilmiştir.

TEŞEKKÜR

Medhiye-i Ali Paşa ve Gencîne-i Pür-Temâşâ adlı eserin varlığından beni haberdar ederek bu çalışmanın meydana gelmesine sebep olan Ozan Yılmaz’a, metindeki Farsça kısımların anlamlandırılmasında yardımcı olan Kadir Turgut’a, özellikle metindeki edebi sanatların çözümünde ve anlaşılmasında bana yol gösteren ve “fenn-i tarh” gibi bir sanatın varlığından beni haberdar eden kıymetli Hocam Ömür Ceylan’a, metinde okunamayan kısımları büyük bir dikkat ve titizlikle çözerken en az benim kadar heyecanlanan çok değerli Hocamız Günay Kut’a, her ne kadar farklı şehirlerde olsak da teknolojinin tüm imkanlarından yararlanarak tezimle ilgili sorularımı cevaplayan Hocam Mehmet Fatih Köksal’a, Şâzî’nin şiirlerinin yer aldığı mecmuaya ulaşmam konusunda yardımını esirgemeyen Olcay Akyıldız ve Berlin Devlet Kütüphanesi Oriental Department sorumlusu Kristina Münchow’a, tez jürimde yer almayı kabul ederek beni mutlu eden ve yüksek lisans eğitimim boyunca kendisinden aldığım derslerle bana metin yorumlamayı öğreten Hocam Zehra Toska ile kütüphanesinden istifade etmeme izin veren ve tez süreci boyunca desteğini esirgemeyen Hocam Berat Açıl’a, tez süreci boyunca fikir alış verişinde bulunduğum arkadaşım Halil Solak’a, manevi desteklerini esirgemeyen kardeşlerime ve babama çok teşekkür ederim.

Yorucu tez sürecimin her aşamasını titiz ve dikkatli bir şekilde takip edip değerlendiren, beni cesaretlendirerek bu çalışmanın nihayete ermesinde çok büyük emeği olan, bir kadın akademisyen olarak da bu süreçteki desteğinden güç aldığım danışmanım, çok sevgili ve değerli Hocam Zeynep Sabuncu’ya, tezimin tamamlanabilmesi için tüm desteğiyle bana çalışma ortamı ve vakit yaratmaya çalışan anneme, zorlu süreçlerini de paylaştığımız bu hayatın her anında yanımda olarak beni destekleyen, cesaretlendiren ve elimden tutan yol arkadaşım Osman

Safa'ya, akademik hayatın zorluğuyla henüz anne karnında tanışan ve masumiyetiyle beni zinde tutan kıızıma ise kelimelerin kifayetsiz kalacağı bir minnet borçluyum.

Beni sevgiyle büyüten, sevmeyi ve anne olmayı öğreten annem
ve
varlığıyla daima bana güç veren babama

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1: GİRİŞ	1
1.1 Nesir türü, dönem, yazar ve muhatap	1
1.2 <i>Medhiye-i Ali Paşa ve Gencîne-i Pür-Temâşâ</i> 'nın yazıldığı dönemin genel özellikleri	4
1.3 Eserin yazarı Şâzî	8
1.4 Eserin ithaf edildiği Sadrazam Ali Paşa	15
BÖLÜM 2: <i>MEDHİYE-İ ALİ PAŞA VE GENCÎNE-İ PÜR-TEMÂŞÂ</i>	19
2.1 Eserin sebep-i telifi	19
2.2 Eserin muhtevası	22
2.3 Eserdeki edebi sanatlar	25
2.4 Eserin üslup özellikleri	42
2.5 Eserin biçimsel özellikleri	49
2.6 Eserde yer alan <i>Hüsn ü Dil</i> alıntıları	52
BÖLÜM 3: <i>MEDHİYE-İ ALİ PAŞA VE GENCÎNE-İ PÜR-TEMÂŞÂ</i> 'NİN ÇEVİRİYAZILI METNİ	62
3.1 Nüsha tavsifi	62
3.2 Metin tespitinde izlenen yol	63
3.3 Çeviri yazılı metin	66
3.4 Sözlük	121
BÖLÜM 4: SONUÇ.....	132
EK A: UZUN ÖZET (EXTENDED ABSTRACT)	137
EK B: <i>Medhiye-i Ali Paşa ve Gencîne-i Pür-Temâşâ</i> [TIPKIBASIM]	141
EK C: MECMUADA YER ALAN ŞİİRLER	250
KAYNAKÇA	254

BÖLÜM 1

GİRİŞ

1.1 Nesir türü, dönem, yazar ve muhatap

Yazaruz la‘l-i lebin yâdına rengîn gazeli
Deyicek şî‘r derüz biz begüm inşâ demezüz
Âhî

Osmanlı edebi geleneği incelendiğinde şiirin, özellikle de gazelin, nesir (inşâ) karşısında popüler olduğu ve bu edebiyatı meydana getirenler tarafından daha çok tercih edildiği görülmektedir. Öyle ki edebiyat tarihlerinin nesir için ayırdıkları bölümler, bilhassa erken dönemlerde, fıkıh, tefsir, hadis, astronomi gibi edebiyat sahası dışında yazılmış eserleri ve bazı anonim halk hikayelerini tanıtarak başlamaktadır. Mesnevi ve kaside gibi formların sanatçıya söyleyeceği sözü vezinli bir yapıda dilediği uzunlukta söyleme imkanı vermesi de şairin düz yazıya olan ihtiyacını azaltmış ve bu türe “tenezzül eylememelerine” sebebiyet vermiştir. Oysa zaman içinde gelişen Osmanlı inşâsı, Christine Woodhead’in “Estetik nesir” başlıklı makalesinde belirttiği üzere bilinçli olarak estetikleştirilmiş bir üsluptu ve münşiden –şaire nazaran- daha üstün beceriler ve daha büyük sanat ustalığı beklenmekteydi. (320-21; 2007). Şiirin popüleritesinin yanı sıra her ne kadar seci ve kafiye gibi benzer araçlardan yararlansalar da şiir ve nesir en nihayetinde farklı iki formdur ve şiire göre nesir, daha az tercih edilen bir alandır. Dolayısıyla şiir alanında edebiyat tarihinde kendisine yer bulmuş çok sayıda örnek isim sayılabilecekken konu nesir tarihi olduğunda belli sayıda münşi akla gelmektedir. Sinan Paşa, Veysi, Nergisi,

Nabi ve Gelibolulu Ali gibi inşâ yazarları söyleyeceklerini her ne kadar şiirin de imkanlarından yararlanarak, seci ile söylüyor olsalar da hem popüler olmayan bir formu kullanarak hem de kendi üsluplarını oluşturmaya çalışarak kendi zamanları için zor bir işin üstesinden gelmekteydiler.

Osmanlı edebi geleneği içinde nesir türünde eserlere fazla rağbet edilmediği algısı bu sahada yapılan akademik çalışmalara da sirayet etmiştir. Neredeyse bütün edebiyat tarihlerinde nesir bahsinde zikredilen isimler ve örnekler ayniyet arzetmektedir. Halbuki bu form içinde de eserler verilmeye devam etmiştir ancak bilhassa ikinci sınıf münşilerin elinde seci yapmak adına kullanılan kulak tırmalayan kelimeler, giriftlik adına kurulan karmaşık cümleler ve dolayısıyla anlamsızlaşan ifadelerle dolu metinler araştırmacıların özelde bu metinleri dikkate almamalarına genelde de tüm nesir edebiyatını manzum edebiyata göre ikincil önemde görmelerine neden olmuştur. Halbuki açıktır ki kötü şiir olabildiği gibi kötü mensur metin de olabilir. Modern edebiyat tarihi geleneğimiz içinde mensur eserlerin öğretici, açıklayıcı, aydınlatıcı olması bir gereklilik olarak kabul edildiği için inşâ üslubunun giriftliğini ustalıkla yansıtamayan eserler incelenmeye değer bulunmamış ve mensur yazın geleneği içindeki konumları sorgulanmamıştır. Oysa edebiyat tarihlerinin verdiği bilgiler ışığında bir bakıma artık kanonikleşmiş nesir tarihi ve genel edebiyat algısı, birçoğu edebi ölçütler açısından çok kıymetli olmayan fakat bir bütün içinde değerli bu metinlere de ihtiyaç duymaktadır.

Agah Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi* (2014) isimli kitabında edebiyat tarihinin, bir ulusun çağlar boyunca meydana getirdiği edebi eserleri inceleyerek düşüncede ve duyguda izlediği yolu, geçirdiği evreleri tanıttığını ve edebiyat tarihinin dayanağının edebi eserler ile bunları meydana getiren yaratıcı kişiler olduğunu söylemektedir. Dolayısıyla ele alınan her metin ve o metni kaleme alan

müellif edebiyat tarihi zincirine eklemlenen yeni fakat küçük bir halka olmaktadır. Bu çalışmanın da amacı kaynaklarda kendisine ilişkin hiçbir bilgiye rastlanmayan Şâzî isimli bir müellifin H. 1029- M. 1719 tarihinde II. Osman'ın sadrazamlarından Ali Paşa'nın sadaret makamına getirilmesi üzerine kaleme aldığı *Medhiye-i Ali Paşa ve Gencîne-i Pür-Temâşâ* isimli nazım nesir karışık metnin incelemesini yaparak hem edebiyat tarihine katkıda bulunmak hem de yazıldığı dönem itibariyle bu metnin işlevini sorgulamaktır.

Sonuç kısmı dışında üç ana bölüm olan bu incelemenin ilk kısmında Osmanlı tarihi açısından önemli bir dönüşümü imleyen 17. yüzyılın panoraması, değişen güç odakları ve bu yüzyılda edebiyatın durumundan kısaca bahsedilerek eserin müellifi Şâzî ve eserin ithaf edildiği Sadrazam Ali Paşa ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

İkinci bölümde metnin incelemesi yapılmıştır. Bu incelemede öne çıkan temel unsur Şâzî'nin yaklaşık elli varaklık bir metinde yapmaya çalıştığı “farklılaşma çabası”dır. Edebiyat tarihlerinde bilhassa 17. yüzyılın sonu ile 18. yüzyılın tamamında bahsedilen “yenilik arayışları”nın yalnızca şiir bağlamında incelendiği görülmektedir. Bu çalışmada Şâzî'nin hem içerik hem de biçimde yaptığı değişiklikler genel literatür bağlamında incelenmiştir. Şâzî'nin, eserin türü bağlamında form dışına çıkarak kasidenin bir bölümü olan medhiyeyi nesir formunda kullanması, eserin sebep-i telif bölümü ile şiirde uygulanan ve açıklanan edebi sanatlar bu bölümde incelenmiştir. Bu bölümde ayrıca eserin nesir özellikleri ve üslubu incelenerek müellifin kullandığı dilin işlevi sorgulanmış ve Şâzî'nin Âhî ve Lâmi'î'nin *Hüsn ü Dil* adlı mesnevilerinden yaptığı alıntılar incelenmiştir.

Tezin üçüncü bölümü ise nüsha tavsifi ve çeviriyazılı metinden oluşmaktadır. Metnin çeviriyazıya aktarılmasında kullanılan yöntem ve metindeki

bazı sorunlar karşısında izlenen yol bu kısımda izah edilmiştir. Ayrıca tezin son kısmında metnin anlaşılmasını kolaylaştırmak adına, bazı kelimelerin anlamlarına yer verildiği bir sözlük çalışması ile metnin ve Şâzî'nin bir mecmuada yer alan iki gazelinin tıpkıbasımına yer verilmiştir.

1.2 *Medhiye-i Ali Paşa ve Gencîne-i Pür-Temâşâ'* nın yazıldığı dönemin genel özellikleri

17. yüzyıl hakkındaki genel algı, 16. yüzyılda muhteşem zamanlar geçirmiş bir imparatorluğun eski parlak günlerini geride bıraktığı, devlet yönetiminde otorite kaybının meydana geldiği ve bu dönemin bir duraklama devri olduğu yönündedir. Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethiyle başlayan yükseliş devri Kanuni Sultan Süleyman'ın vefatıyla sona ermiş ve Karlofça Anlaşması'na kadarki dönem “duraklama ve gerileme” dönemi olarak adlandırılmıştır. Fakat bu dönem adlandırması ve algısına yönelik tutum son zamanlarda yüzyıl üzerine yapılan çalışmalarla değişmeye başlamıştır. Örneğin Douglas A. Howard “Osmanlı Tarih Yazıcılığı ve 16.-17. Yüzyılların ‘Gerileme’ Edebiyatı” (Ed: Armağan, 2011) başlıklı makalesinde Osmanlı'nın 16. yüzyıl sonunda başladığı düşünülen gerileme dönemi düşüncesinin, temelde o zaman diliminde yaşamış Osmanlı siyasi yazarlarının eserlerinin ürünü olduğuna dikkat çekmekte ve hem yerli hem de yabancı tarihçilerin bu dönemin yazarlarının eserlerini arşiv belgesi olarak kabul edip bu görüşleri tekrar eden değerlendirmeler yapmalarından ileri geldiğini belirtmektedir. Cemal Kafadar da (2011) “Osmanlı Tarihinde Gerileme Meselesi” başlıklı makalesinde Kanuni dönemini altınçağ olarak yücelten ve bu zamanın pratiklerinden her türlü sapmayı

yozlaşmanın kaynağı olarak gören klasikleştirme tavrın, bilim adamlarının hep söz konusu dönemin siyasi eliti tarafından yazılan gerileme ve reform risaleleri üzerine odaklanmasından kaynaklandığını söylemektedir.

17. yüzyıl kendi iç dinamikleri bakımından değerlendirildiğinde ise duraklama ve gerileme paradigmasına yapılan bu itirazların yerini yeni adlandırmalar ve kavramlar almaktadır. Zira siyasi, askeri ve sosyal manada bu yüzyılı öncekilerden ayıran hadiselerin olduğu bir gerçektir. Duraklama veya gerileme adlandırmasının bu devir için geçerli olmadığını düşünen Mehmet Genç de bu yüzyıla ait algının değişmesi gerektiğini belirtmektedir. 17. yüzyıldaki sosyal ve siyasal değişimleri iktisadi açıdan değerlendiren Mehmet Genç (2013) döneme ait nitelermeye şu şekilde itiraz etmektedir:

Ancak son çeyrek yüzyıldan beri çeşitli açılardan bu yüzyıllar üzerinde yavaş yavaş araştırmalar yapılmaya başladıkça, daha önce bilinmeyen pek çok yeni bilgi ediniyor, daha da önemlisi zengin Osmanlı arşiv kaynakları ile yazma eser kütüphanelerini tanıdıkça çok daha fazlasını öğrenebileceğimizi anlıyoruz. Öğrendiklerimizin başında şu var: 17. yüzyıl hiçbir şekilde duraklama/durgunluk olarak nitelenmesi mümkün olmayan, Osmanlı tarihinin son derece dinamik, kaynayan bir yüzyıldır. Onu duraklama veya durgunluk değil tam aksine kriz ve değişim kavramları ile nitelermenin daha isabetli olacağı anlaşıyor. (2013, s. 13).

Cemal Kafadar (2006) da son zamanlardaki çalışmalarla bu yüzyılın “bir ihtişam çağı ile gecikmiş, ama kuvvetli bir modernleşme çağı arasındaki bir durgunluk, içe dönük muhafazakarlık ve cehalet taraftarlığı olarak görülmediği”nden bahsetmektedir. (2006, s.60). Tarihçilerin bu itirazlarının yanı sıra imparatorluk yönetimiyle ilgili niceliksel verilere bakıldığında istikrarsız; hadiselerin niteliğine dikkat edildiğinde ise trajik bir dönemle karşılaşmaktadır. Zira imparatorluğun ilk zamanlarından bu yüzyıla kadar sadece on üç padişah gören devlette, 17. yüzyılda dokuz sultanın tahta çıkması, bunlardan beşinin tahttan inidirilip ikisinin öldürülmesi, bir valide sultanın katli ile bütün Osmanlı tarihi boyunca öldürülmüş üç

şeyhülislamın da bu yüzyıldan olması (Genç, 2013) dikkate değer verilerdir. Aynı şekilde bu yüzyılda altmış iki sadrazamın görev yapmış olması da uzun yıllar yönetimde istikrarı sürdüren devlet yapısı için farklı bir durum arz etmektedir.

Tüm bu istikrarsızlıkların kaynağı olarak algılanan padişahların önceki yüzyıllara nispetle güçlü bir sultan imgesi oluşturmamaları yukarıda bahsettiğimiz algıyı beslese de bu dönemde dikkati çeken bir diğer husus gücün el değiştirmesi ve Osmanlı sarayında farklı sınıfların bu gücü kullanmaya başlamasıdır. Nitekim bu dönemin en belirgin özelliklerinden birisi padişahların daha az görünür olmaya başlaması ve saray içerisinde güç kazanmaya başlayan dârüssaâde ağaları ile paşaların yönetimde ve devlet kararlarında etkili olmalarıdır. Şâzî'nin kaleme aldığı ve yüksek lisans tezi olarak *Medhiye-i Ali Paşa ve Gencîne-i Pür-Temâşâ* isimli eserin hiçbir yerinde dönemin padişahı II. Osman'dan bahsedilmemesi de padişahların görünürlük, güç ve otoritelerinin kaybolduğu iddiasıyla birlikte okunduğunda oldukça dikkat çekici bir hal almaktadır.

Yönetimde görülen bu güç değişiminin edebiyata yansması ise eser üretimi ve hami ilişkileri bağlamında olmuştur. Zeren Tanındı'nın (2002) "Topkapı Sarayı'nın ağaları ve kitaplar" başlıklı makalesinde belirttiği üzere sarayda, Dârüssaâde ağalarının padişah ve ailesi üzerinde gittikçe artan etkisi ile kara ağaların üstünlüğü 20.yüzyıl başlarına kadar sürecek ve ayrıca bu ağalar, hamilik noktasında da önem kazanmaya başlayarak dönemin edebi atmosferini yönlendirecek duruma gelecektir. Bu konuda Tanındı, Şair Medhî'nin Şehnâme çevirisine uzun bir önsöz yazmasını ve bu önsözde, çeviriyi yaparken Dârüssaâde Ağası Mustafa Ağa'ya danışması örneğini vermektedir. (s. 53). Tülün Değirmenci de II. Osman devrinde değişen güç simgelerini incelediği kitabında kâtı ustası Rum Fahri Çelebi'nin Şirazlı Sadi'nin *Gülistan*'ını talik hatla istinsah edip süsleyerek Sultan Ahmed'e sunduğunu

ancak Fahri'nin hediye olarak kendisine verilenlerden memnun olmayıp Mustafa Ağa'ya bir şikayet dilekçesi yazdığını bunun üzerine ağanın da sanatçıyı tekrar sultanın huzuruna çıkararak uygun hediyelerle gönlünün alındığını nakletmektedir. Değirmenci bu durum Mustafa Ağa'nın sanat ve sanatçıyla olan ilişkisi kadar saraydaki kudretini de gösterdiğini dile getirir. (2012). Bu çalışmanın konusu olan eserin ithaf edildiği kişi olan Ali Paşa da Osmanlı sarayında önemli bir güç olan ve kendisini himaye eden Mustafa Ağa sayesinde sadrazamlık makamına getirilmiştir. Saraydaki ağaların siyasi birer aktör olarak öne çıkmalarının yanı sıra Osmanlı'da eser üretiminde de aktif rol oynamaları sebebiyle Şâzî'nin eserini Ali Paşa'yı himaye eden ve aynı zamanda padişah değişikliği dahil taht üzerinde etkili olan (Tezcan, 2010) Dârüssaâde Ağası el-Hac Mustafa Ağa'ya sunduğu düşünülebilir. İncelediğimiz yazmanın Fransa Milli Kütüphanesi'ne hangi yolla ulaştığı bilinmemekle birlikte altın süslemeli ve kıymetli bir yazma olması da saraydan çıkmış olabileceği intibai uyandırmaktadır.

Yukarıda zikredilen değişim ve dönüşümün izleri iktidar ilişkilerinin yanı sıra edebi ürünlerde de görülmektedir. Edebiyat tarihlerinde sıklıkla bu yüzyılın edebi açıdan “dönemin aksine” başarılı bir gelişim gösterdiği vurgulanmaktadır. Bu dönem algısı edebiyat tarihlerinin genel olarak yüzyıllara ayrılan bir tasnif ile edebi çizgiyi takip etmelerinden kaynaklanmaktadır. Oysa, on yedinci yüzyıl özelinde, verilen ürünler incelendiğinde klasik anlayış bütünüyle değiştirilmese bile birtakım yeni arayışlara girildiği açık bir şekilde görülmektedir. Nef'î ile değişmeye başlayan kaside nazım şekli, gazelde içerik bakımından daha şahsi ve orijinal imajlara yer verilmesi, klasik, hikemî ve mahallî üslup ile şiirdeki giriftliği üst seviyeye çıkaran sebki-hindî üslubunun Osmanlı şairleri tarafından benimsenmesi bu dönem sanatçılarının “yeni”nin yahut “farklı bir tarz”ın peşinde olduklarının çok açık bir

kanıtıdır. Şiirin yanı sıra nesir sahasında da benzer arayışların olduğu görülmektedir. Namık Açıkgoz (2004) bu yüzyılın nesir geleneği açısından önceki yüzyıllarla benzerlik arzettiğini hatta çoğunun içeriğindeki verilerden hareketle on yedinci yüzyıla tarihlendiğini söylemekte ancak bununla birlikte Veysî, Nergisî ve Evliya Çelebi'yi bu yüzyılın en bariz özelliği olarak sunmaktadır. Açıkgoz'un bariz özellik nitelemesini kullanmasının sebebi bu yazarların "farklı bir çizgi oluşturmaları" ve kendi üsluplarını kurmalarıdır. Dolayısıyla Mehmet Genç'in yukarıda alıntılanan paragrafta bahsettiği üzere sadece Osmanlı tarihi için değil edebiyat tarihi için de bu yüzyılın bir değişim ve kriz çağı olarak adlandırılması mümkündür.

1.3 Eserin yazarı Şâzî

Medhiye-i Ali Paşa ve Gencîne-i Pür-Temâşâ adlı eserin yazarı Şâzî isimli bir müelliftir. Yazar eserin birçok yerinde kendisinden Şâzî ismiyle bahsetmektedir ancak tezkirelerde ve temel biyografi kaynaklarında eserin yazıldığı dönemde yaşamış bu isimde bir müellife rastlanmamaktadır.²

² Şâzî ismi şu kaynaklarda taranmış ancak herhangi bir sonuç elde edilememiştir: Salim Efendi, *Tezkiretü's-şu'ara* (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı 2005), Mehmed Siraceddin, *Mecma'ı şu'ara ve Tezkire-i Üdeba* (Sivas: Dilek Matbaası, 1994), Muallim Naci, *Osmanlı Şairleri* (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı 1995), İsmail Belig, *Nuhbetü'l-asar li-zeyli Zübdetü'l-eş'ar* (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 1999), Kaşif Yılmaz, *Güfti ve Teşrifatü's-şuarası* (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 2001), Karabağlı Mehmed Aka, *Tezkiretü's-şu'ara Riyazü'l-aşîkîn* (Erzurum: Fen Edebiyat Fakültesi Ofset Tesisleri, 1992) Sadık Erdem, *Ramiz ve Adab-ı Zurafası* (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1994), Beyani, *Tezkiretü's-şu'ara* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap, 2008). (erişim 23.02.2016), Esad Mehmed Efendi, *Bağçe-i Safa-Enduz*, Burdur: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları e-kitap, 2001(erişim 23.02.2016), *Esad Mehmed Efendi'nin hayatı, edebi kişiliği ve Şahidü'l-müverrihin adlı eserinin metni* (Edirne: Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap, 1995)(erişim 23.02.2016), Mehmed Salih Yümni, *Tezkire-i Şuara-yı Yümni* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2013), Kemiksiz-zade Safvet Mustafa, *Nuhbetü'l-asar min Feraidü'l-eş'ar* (microfilm) (İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, tarihsiz) Vişnezade İzzeti Mehmed Efendi Kazasker Asım, *Zeyli zübdetü'l-eş'ar* (microfilm) (İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, tarihsiz), Fatin Davud, *Hatimetü'l-Eş'ar*, (erişim: 23.02.2016), Kınalızade Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-şu'ara* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2009) (erişim:23.02.2016), Şefkat, *Tezkire-i Şu'ara-yı Şefkat-i Bağdadi* (erişim

Yapılan araştırma neticesinde ise bu isimde iki şair tespit edilmiştir.

Bunlardan birisi H. 763 / M. 1362 tarihinde yazılan ve Türk edebiyatındaki ilk *Makel-i Hüseyin* olarak bilinen eserin şairi Kastamonulu Şâzî'dir. Ancak yazmanın başında yer alan H. 1029/ M. 1619 tarihinden ve eserin ithaf edildiği Ali Paşa'nın yaşadığı zaman diliminden hareketle *Medhiye-i Ali Paşa ve Gencîne-i Pür-Temâşâ* yazarının Kastamonulu Şâzî olması mümkün görünmemektedir. Ayrıca Kastamonulu Şâzî'ye ait olduğu bilinen *Makel-i Hüseyin* üzerine bir yüksek lisans tezi yazar Kenan Özçelik (2008), bu eserin Kastamonulu Şâzî'ye değil Yusuf-ı Meddah'a ait olduğunu ileri sürmekte ve Şâzî isminde bir şairin yaşayıp yaşamadığına dahi kuşku ile yaklaşmaktadır. Özçelik, Şâzî isminin müstensih/müstensihler tarafından, müellif adı olarak algılanmaya imkan verecek şekilde kullanıldığına, zamanla bağlamının değiştirilmiş olabileceğine ve çok geniş bir sahaya yayılmış *Makel-i Hüseyin* gibi bir eserin sahibi olmasına rağmen kaynaklarda isminin geçmediğine dikkat çekmektedir. (105-106). *Makel-i Hüseyin* yazarının kimliği tartışması konumuzun dışında olmakla birlikte edebiyat tarihlerinde bu eserin yazarı olarak bilinen Kastamonulu Şâzî'nin, *Medhiye-i Ali Paşa ve Gencîne-i Pür-Temâşâ* yazarı olmadığı rahatlıkla söylenebilir.

23.02.2016), Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri* (İstanbul : Meral Yayınevi, 1975), eş-Şekaiku'n-nu'maniyye ve zeyilleri (İstanbul, Çağrı Yayınları, 1989), Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani Yahud Tezkire-i Meşahir-i Osmaniyye* (İstanbul: Sebil Yayınevi, 1996), Nihat Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi: Destanlar Devrinden Zamanımıza Kadar* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1971), Vasfî Mahir Kocatürk, *Büyük Türk edebiyatı tarihi : başlangıcından bugüne kadar Türk edebiyatının tarihi, tahlili ve tenkidi* (İstanbul, İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları, 2016), Agah Sırrı Levend, *Türk edebiyatı tarihi* (İstanbul: Dergah Yayınları, 2014), Ahmet Atilla Şentürk- Ahmet Kartal, *Üniversiteler İçin Eski Edebiyat Tarihi* (İstanbul: Dergah Yayınları, 2014), Talat Sait Halman vd., *Türk edebiyatı tarihi* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2006), *Türk dünyası ortak edebiyatı Türk dünyası edebiyat tarihi*, V. cilt (Ankara : Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi, 2004), Seyit Kemal Karaalioğlu, *Türk edebiyatı tarihi : Başlangıçtan tanzimata kadar* (İstanbul : İnkılap ve Aka Kitabevleri, 1980), Katip Çelebi, *Keşfü'z-zünun* (Tarih Vakfı Yurt Yayınları: İstanbul: 2007), Şemsettin Sami, *Kamusu'l-a 'lam* (Ankara: Kaşgar Neşriyat, 1996), Haluk İpekten vd., *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988.) Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-Arifin, Esmâü'l-Müellifin ve Asarü'l-Musannifin (Şöhretler İndeksi)* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1951-1990), Rıza, *hayatı, eserleri, edebi kişiliği ve tezkiresi* (Kocaeli: Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap, 2009) (erişim:8.03.2016)

Aynı mahlaslı diğerk şair ise bir halk şairidir. II. Mahmut zamanında (1808-1839) yaşadığı bilinen Şâzî, Maraş'ta yaşamış ve Maraşlı Süleyman Paşa'nın maiyetinde bulunmuş bir halk ozanıdır. (Çapraz, 2014). Şâzî'den bahseden kaynaklarda yalın bir dil kullanarak hece ölçüsü ile yazdığı şiirlerden de örnekler verilmektedir (Alparslan ve Yakar, 2009; Tek, 2004). 19. yüzyılda şiirleri halk arasında tanınan bu şairin de hem yaşadığı zaman dilimi hem de üslubu açısından *Medhiye-i Ali Paşa ve Gencîne-i Pür-Temâşâ* yazarı olmadığı çok açıktır.

Medhiye-i Ali Paşa ve Gencîne-i Pür-Temâşâ adlı eserin çeşitli yerlerinde ismi defaatle geçmesine rağmen kaynaklarda ne bu isimde bir müellife ne de böyle bir eserin ismine rastlanmaktadır. Bu konuda eseri ilim alemine tanıtan Cihan Okuyucu da şöyle bir yorum yapmaktadır:

Şâzî hakkında ise tezkirelerin ve o devre ait kaynakların hiçbirisinde malumat yoktur. Bazı mecmualarda bu mahlas ile bir iki şiire tesadüf olunmakta ise de bunların söz konusu şaire mi yoksa çok önce yaşamış Kastamonulu Şâzî'ye mi ait olduğu anlaşılmıyor. (1996, s. 242)

Şâzî, *Medhiye-i Ali Paşa ve Gencîne-i Pür-Temâşâ*'nın ilk varaklarında kendisinin çok sayıda eser kaleme aldığını ancak bunların kıymetinin bilinmediğini dile getirmektedir. Eserlerinin adını zikretmeyen müellif bunların sanatsal bir üslupla yazıldığını ve insanları hayrete düşürdüğünü belirtmekte bir yandan da belagat alanında çok maharetli olduğunu söylemektedir:

nice ecnâs-ı tecnîsât [u] terşihât ve envâ'-ı tarşî 'ât [u] tevşihât üzre âksâm-ı teşbih ü kinâye ve etvâr-ı telmîh ü isti 'âre birle garrâ garîb kitâblar taşnîf ve zîbâ 'acîb risâ[le]ler te'lîf eylemişim ki 'aql-ı çâlâk fenn-i dil-firîbinde çâk ve idrâk-ı derrâk mütehayyir ü endîşe-nâk olurdı (...) ammâ ne fâyide vü 'âyide belki dağal [u] sevme ve ta 'n [u] levme sebep olur imiş (Şâzî, v. 8b-9a)

Bu ifadelerden anlaşıldığına göre Şâzî'nin *Medhiye-i Ali Paşa ve Gencîne-i Pür-Temâşâ* dışında başka eserleri de olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Okuyucu, Manfred Götz'ün (1968) hazırladığı *Türkische Handschriften*'de ismi geçen Şâzî'nin

bu medhiyenin yazarı olduğunu düşünmekte ancak bahsi geçen şiirler hakkında bilgi vermemektedir. Bu mecmua incelendiğinde Şâzî'ye ait iki gazelin mecmuaya alındığı tespit edildi. Ancak aşağıda görüleceği üzere sayı itibariyle çok fazla olmayan bu şiirler hem Şâzî'nin üslubu hakkında çok fazla bilgi vermemekte hem de medhiye içinde benzer beyit ve motiflere rastlanmamaktadır. Bahsi geçen mecmuada Şâzî mahlası taşıyan iki gazel şu şekildedir:

Ġazel-i Şâzî

Şaçuñ vaşf eyleyüp nâsa kamu sevdâyı ben virdüm
Begüm sen şâh-ı hüsne şevket-i dârâyı ben virdüm

Femüñ haqqındaki ma'nâyı bilmez zümre-i 'irfân
Aña gonca diyüp bu nâm-ı bî-hemtâyı ben virdüm

'Aceb câ'iz midür koçmak miyânuñ hûblaruñ zâhid
Bu müşkil emre bir müftî didi fetvâyı ben virdüm

Görüp ol âteş-i hil'atle yâri âh idüp dilden
Hevâya şol müzeyyen nîlgün külâhı ben virdüm

Beni âgyâr ile görüp cidâl üzre didi cānā
Hayıflar saña ey Şâzî kamu gavgayı ben virdüm (Mecmua, v. 78b-79a)

Ġazel-i Şâzî

Olup hemdem yine cānānelerle
Muķārrin olduñ iy cānānelerle

Varam ġamhāneñe bir gün diyü sen
Beni aldatma küllî efsānelerle

'Aceb mi āşīnā olsam ġamuñla
İdersüñ şöhet-i bīġānelerle

Dehānuñ hoķķa-i la'line beñzemez
İçinde zeyn olan dürdānelerle

Ġulaġum diñlemez pendüñi vā'iz
Pür olmuş na 'ra-i mestānelerle

Tehî tırma ayak üstinde sākî
Tolu şun 'āşīka peymānelerle

Beni şaħra-yı ‘ışkda oya hemdem
Ayakdaş olmuşam d v nelerle

Sen  n şem‘-i ruħu n f kriyle ş z i
Ber-  - berd r yana n perv nelerle (Mecmua, v. 94a)

ş z i’nin yaşamı hakkında yapılan araştırma sırasında Ali Paşa’ya ithaf edilmiş bir başka esere daha tesadüf edilmiştir. 17. yüzyılın tan nm  tarihçi ve devlet adamlarından olan Hasan Bey-z de Ahmed Paşa da Ali Paşa için *Us l ’l-hikem fi Niz mi’l-  lem* isminde bir kitap yazmıştır. Siyasetname niteliğini haiz bu kitapta Ahmed Paşa, eserini Ali Paşa’nın “medh   senalar yla müzeyyen k ld ğ n ” dile getirmektedir. (Hasan Bey- z de, v. 4a). İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı’nda O0049 numarada ve İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Nadir Eserler’de 6944 numarada kay tl  yazma nüshaları bulunan bu eser bir mukaddime, dört fasıl ve bir hatimeden müteşekkildir. Başlangıçta Ahmed Paşa ve ş z i’nin aynı yüzyıllarda yaşamış olması, ikisinin de babasının adının Hasan olması ve Ahmed Paşa’nın da Ahmed ve Hamdi mahlaslar yla ş irler yazıp farklı türde eserlerinin bulunması sebebiyle (Haz. Aykut, 2004; Baysun, 1953) ikisinin aynı kişi olabileceği düşünülmüşse de her iki metin karşılaştırıldığında hem tür hem de metin içeriğinde yer alan beyit, ayet ve hadislerle kurulan cümleler arasında bir benzerlik bulunamamıştır.

Kaynakların yazar hakkında bilgi vermemesi sebebiyle ş z i hakkında malumat elde edebilmek için yazd ğ  esere müracaat etmekten başka çare bulunmamaktadır. ş z i, eserin başına yazılmış ve Ali Paşa’nın sadaret makamına getirildiğ  tarihi gösteren 1029/ 1619 tarihinde yani 17. yüzyılın ilk yarısında hayattadır. Metinde daha önce de birçok eser yazd ğ n  söyleyen ş irin bu sebeple *Medhiye-i Ali Paşa ve Genc ne-i P r-Tem ş *’nın ilk ve tek eseri olmad ğ n  söylemek mümkün görünmektedir.

Doğum yeri ve yaşadığı yerle ilgili bir bilgi vermeyen yazar, babası Şeyh Hasan'dan ve onun bilge kişiliğinden bahsetmektedir. Babasını “Gevher-i fâzılân-ı şadr-ı şâfa / Mefhâr-ı ‘âlimân-ı ‘ilm-i uşûl / Ma ‘den-i fâzıl merkez-i ‘ulemâ/ Ya ‘ni ol vâ ‘iz-i şerîf ü ‘azîz/ Pederüm Şeyh Hasan o şems-i Hudâ” diyerek över (Şâzî, v. 7a-7b). Ayrıca müellif babası için “kemâl-i velâyetde kâmil ve irşâd-ı tarîkatde ‘âmil” (Şâzî, v. 10a) ve “mürşîd-i râh-ı hakîkat ve mürîd-i pîr-i tarîkat” (Şâzî, v. 11b) gibi sıfatlar da kullanmaktadır. Bu ibarelerden anlaşıldığı kadarıyla Şeyh Hasan'ın mutasavvıf bir kişiliği de bulunmaktadır.

Cihan Okuyucu (1996) Bayrami şeyhi Vizeli Bali Efendi'nin oğlu Hasan Efendi'nin tarih itibariyle Şâzî'nin babası olabileceğini ileri sürmektedir ancak Atayi'nin (1989) verdiği bilgiye göre Şeyh Hasan H. 926 - M. 1519/1520 senesinde vefat etmiştir. Ali Paşa'nın sadaret makamına geldiği tarihle kesiştiği için eserin yazıldığı düşünülen tarih ise H. 1029-M. 1619'dur. Bu durumda şairin babasının vefatından yaklaşık yüz sene sonra hayatta olması ve bu eseri kaleme alması gerekmektedir ki bu da pek mümkün görünmemektedir. Bununla birlikte yine Atayi'nin bahsettiği bir başka Şeyh Hasan daha bulunmaktadır. Amasyalı olan ve geçimini ziraatle sağlayan Şeyh Hasan H. 1020-M. 1611/12 senesinde vefat etmiştir ve tarih itibariyle Şâzî'nin babası olma ihtimali daha fazladır. Ancak Atayi çok kısıtlı bilgi verdiği için bu yalnızca bir olasılık olarak değerlendirilebilir. Yine Okuyucu, eserin yazıldığı tarihte Şeyh Hasan'ın hayatta olduğunu söylemektedir ancak metinden anlaşıldığı kadarıyla bu olası değildir zira Şâzî eserin sebep-i telifi kısmında tekrar değineceğimiz üzere bir gece uykuya dalar ve rüyasında babasını görür. Akabinde ise Ali Paşa babasının “merkad-i münîfleri cenbine hâzır gelüp ol rûh-ı bî-destûn leb-i edeb birle dest-i şerîflerin bûs” eder. (Şâzî, v. 9b-10a). Dolayısıyla eserin yazıldığı zaman diliminde Şeyh Hasan'ın vefat ettiği açıktır.

Şeyh Hasan, Şâzî'nin belagat ve tefsir ilminde çok bilgili bir alim olduğunu söylemektedir. Metni yazanın Şâzî olduğu düşünüldüğünde bir bakıma kendisini babasının ağzından övmekte ve bu alanlarda ne kadar ilim sahibi olduğunu göstermeye çalışmaktadır: “‘ilm-i ‘uşûlde Ferezdağ’a dağ dutarsın tefâsir-i müşkülâtda Keşşâf-ı musaddıka irersün” (Şâzî, v. 7b-8a). Ayrıca metnin bir bölümünde Şâzî, yazdığı şiirlerin yanında beyitlerde yaptığı sanatların ne olduğunu yazmış ve belagat sahasındaki maharetini de böylece göstermek istemiştir. Müellifin metinde sık sık Farsça ve Arapça beyit ve ibarelere de yer verdiği başka şairlerden iktibaslar yaptığı görülür. Dolayısıyla bu bilgilerden hareketle Şâzî'nin edebiyat sahasında teorik bilgiyi haiz büyük ihtimalle de medrese eğitimi almış birisi olduğu söylenbilir.

Yazdığı eserle Ali Paşa'nın kendisini himaye etmesini bekleyen yazar, “müdâvemetine meşğûl olup her sâl-i ferhündede nâm-ı şerîfûne bir kitâb-ı kütüb-i rûh-efzâ inşâ idüp ism-i laţîfûñ yâd idem” (Şâzî, v. 50b) diyerek her sene paşaya bir eser takdim edeceğinin sözünü de verir. Ancak Şâzî tarafından yazılmış ve paşaya ithaf edilmiş ikinci bir esere ulaşılmamıştır. Ali Paşa'nın sadaret süresinin kısa olmasının da bunda etkisi olduğu düşünülebilir. Ayrıca Şâzî, metin içinde, daha önce de belirtildiği üzere, başka kitaplar ve risaleler de yazdığını ancak bunların kıymetinin bilinmediğini de söylemektedir. Tezkireler ve biyografik kaynaklarda kendisinden de eserinden de bahsedilmeyen müellif bu kadar ürün vermesine rağmen Osmanlı biyografi yazarlarının gözünden nasıl kaçmıştır? Nüsha tavsifinde de bahsedildiği üzere eser müellif hattı olmayıp istinsah edilmiş bir nüshadır. Ancak eserin müstensihine ait de bir bilgi bulunmamaktadır. Bu durumda yazarın isminin yanlış yazıldığı düşünülebilir ancak kaynaklarda bu isimde bir esere de rastlanılmamaktadır. Bir diğer yorum ise yazarın diğer eserlerini başka bir mahlas

kullanarak yazmış olabileceğidir. Ancak bahsi geçen eserlerin isimleri meçhul olduğundan eserlerinden hareketle bir iz sürülememekte ve dolayısıyla bu yorumu destekleyecek bir veriye ulaşılamamaktadır. Farsçada kelime olarak sevinç ve mutluluk anlamına gelen (Steingass, 1947) “şâzî” sözcüğünün Arapça kökenli genel kurallara uymayan ve aykırı davranış gösteren anlamına gelen “şazz” (Sami, 2002; Redhouse, 1978) kelimesini de çağrıştıracak biçimde kullanıldığı da düşünebilir. Nitekim kelime oyunları yapmayı seven ve farklılık yaratabilmek için ilginç kelimeler kullanan müellif için -eserinin muhtevasıyla birlikte düşünüldüğünde- bu kelime oldukça uygun bir mahlastır.

1.4 Eserin ithaf edildiği Sadrazam Ali Paşa

Babinger (1982) *Osmanlı Tarih Yazarları* başlıklı kitabında Paris Milli Kütüphanesi’nde Şâzî isimli bir şairin *Medhiye-i Ali Paşa ve Gencîne-i Pür-Temâşâ* adlı bir eseri olduğunu ancak bu medhiyenin hangi Ali Paşa’ya yazıldığını tespit edemediğini söylemektedir. Bibliothèque Nationale’de bulunan yazmanın katalog bilgisinde de metnin giriş kısmında kullanılan üslubun karmaşıklığından bahsedilerek eserin hangi Ali Paşa’dan bahsettiğini anlamının zor olduğunu ancak kullanılan imla ve üsluba istinaden eserde bahsedilen Ali Paşa’nın 14. yüzyılın ilk yarısında yaşamış ve II. Bayezid devrinde iki kez sadrazamlık yapmış olan Hadım Ali Paşa olabileceği yazmaktadır. Ancak katalogtaki bu bilgi yanıltıcıdır zira Cihan Okuyucu’nun “Şâzî’nin *Medhiye-i Ali Paşa ve Gencîne-i Pür-Temâşâ* adlı eseri” (1996) başlıklı yazısında da belirttiği üzere metnin başında Ali Paşa’nın sadareti için düşürülen tarihe göre bu paşanın H. 1019/ M. 1619 tarihinde sadrazamlık makamına

gelmiş olması gerekmektedir. Bu tarihte sadrazam olan kişi ise Osmanlı tarih yazarları tarafından Güzelce, İstanköylü ve Çelebi lakaplarıyla anılan II. Osman devri sadrazamlarından Ali Paşa'dır. Ayrıca Şâzî'nin metinde medh için kullandığı tabirler ve bahsettiği olaylar da paşanın hayatıyla benzerlikler göstermektedir. Örneğin Şâzî, paşanın kılıcıyla denizlere hakim olduğundan; Rum ve Yunanlılara karşı zaferler kazandığından bahsetmektedir ki gerçekten de paşanın hayatına bakıldığında Akdeniz'de kaptanıderya olduğu sırada birçok gemiyi ele geçirip hazineye ganimet sağladığı görülmektedir.(Bostan, 1989). Bununla birlikte müellifin paşayı överken kaptanıderyalık dönemini çağrıştıracak şekilde "Baħr-ı in'ām-ı 'āmından feyz-i ğamām bir reşhadur ve 'aṭā-yı yemm-i Ḳulzüm iħsānunda bir ḳatredür" (v. 13b) ve "cerāid-i memleket sefīnesinden bir yapraḳdur" (v.14a) gibi kelime ve sıfatlara yer verdiği görülmektedir.

H. 989/ M. 1581 yılında doğan Ali Paşa, Tunus'ta beylerbeyi olan ve H. 996/M. 1588 tarihinde mehdi olduğu iddiasıyla ortaya çıkan Yahya isminde bir şahısla mücadele ederken şehid düşen Ahmed Paşa'nın oğludur.³ (Bostan, 1989). Ali Paşa, Dimyat'da on beş sene sancak beyliği görevinde bulunduktan sonra Kıbrıs ve Tunus'ta valilik yapmıştır. Vezirlik ve kaptanıderyalık da yapan paşanın sadaret makamına gelmesi kaptanıderya olduğu sırada kazandığı zaferler ve ganimetler sonucundadır. H. 1028/ M. 1619'da yaptığı deniz seferinde altı düşman gemisini ele geçirip İstanbul'a getirmiş ve elde ettiği ganimetlerden iki yüz kadar esiri padişaha takdim ederek II. Osman'ın iltifatına mazhar olmuştur. Ayrıca Ali Paşa, I. Mustafa'nın tahtan indirilerek II. Osman'ın tahta çıkmasında da önemli bir rol oynamıştır. (Tezcan, 2010). Baki Tezcan Osmanlı sarayında dönüşen siyasi ve sosyal yapıyı incelediği kitabı *The Second Ottoman Empire*'da zaman içerisinde saray

³ *Hadikatü'l-Cevami*'de babasının adı Ali olarak geçmektedir. (2001, s. 515)

ağalarından Mustafa Ağa'nın da desteğini alarak önemli bir figür haline gelen Ali Paşa'nın iyi bir eğitim almamasına rağmen yeni bir güç yapılanmasının mahsulü olduğunu dile getirmektedir. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın *Osmanlı Tarihi*'nde "paraya haris ve aynı zamanda hasis" olarak nitelediği II. Osman, Ali Paşa'nın hazineye daha fazla gelir temin edeceğini vaad etmesi üzerine paşayı, Öküz Mehmed Paşa'nın yerine sadrazamlık makamına getirmiştir. (1977). H. 16 Muharrem 1029/ M. 23 Aralık 1619'da geldiği Sadrazamlık makamında iken hazine gelirlerini artırmak için çalışan ve padişahı Hotin seferi için ikna eden Ali Paşa, padişahın etrafında kimsenin bulunmasına izin vermediğinden devlet erkânı tarafından pek sevilmemiştir. Nitekim Peçevi, Ali Paşa'nın padişahın yanında kendinden başka huzura girecek bir kimse bırakmadığını belirtmektedir. (1992).

Şemsettin Sami (1996) *Kamusu'l-a'lam* isimli eserinde Ali Paşa'nın sadaret makamını güzel bir şekilde idare etmiş olmasına rağmen "gaddar ve açgözlü biri" olarak şöhret bulduğunu söylemektedir. (s. 1878). Hammer de *Osmanlı Tarihi*'nde Ali Paşa'ya Güzelce yahut Çelebi yerine hilekar unvanı da verilebileceğini dile getirmektedir (1989). Mustafa Cezar ise Ali Paşa'nın hazineye müsadere yoluyla para aktardığını, mallarını müsadere ettiği kişileri de genellikle sürgüne yolladığını ancak bunu yaparken asla sert davranmayıp güler yüzle insanları mağdur ve perişan ettiğini; kendisine verilen Güzelce ve Çelebi lakaplarının da bu davranışından mütevellit olduğunu dile getirmektedir. (2011).

17. yüzyıl vakanüvislerinden Naima, Solakzade ve Peçevi'nin de Ali Paşa ile ilgili düşünceleri onun hazine için gelir elde etmek adına birçok kimsenin malına haksız yere el koyduğu ve kendisini himaye eden kişilere dahi vefasızlık edip padişahın etrafındaki herkesi zindana attırarak veya sürgüne göndererek sultanı etkisi altına aldığı yönündedir. (Naima,2007; Solakzade 1989; Peçevi, 1992).

Kaynaklarda hem devlet hazinesini hem de şahsi hazinesini zenginleştirme gayreti içinde olduğu belirtilen mezkur sadrazamın bu konudaki tutumunu Hammer şu şekilde ifade etmektedir: “Para ancak para! Tunus beylerbeyi ve kaptanpaşa sıfatıyla korsanlık ettikten sonra o zaman sadrazam sıfatıyla daha geniş bir çapta kanunlarını icra etmekte olan bu hırslı adamın hareketlerinin özeti bundan ibaretti.” (s. 519).

H. 1030/ M.1620-21 yılında vefat ettiğinde on dört ay kadar sadrazamlık görevinde bulunmuş olan Ali Paşa Beşiktaş'ta Yahya Efendi Türbesi'nin yakınlarına defnedilmiştir. (Uzunçarşılı, 1977; Ayvansarayı, 2001) Cami, çeşme gibi bazı hayratları bulunan Ali Paşa'yı (Sami, 1878; Uzunçarşılı 374; Cezar, 1846; Ayvansarayı, 543; Mehmed Süreyya, 594), Mehmed er-Rumi, akıllı, zeki, vecih ve güzel yüzlü biri olarak niteledikten sonra onun az zamanda veziriazam olup cüzi zamanda da terk-i dünya-yı fani ettiğini belirtmektedir (2000). İsmail Hami Danişmend ise paşanın vefatıyla ilgili yorum yaparken “padişahın para hırsını tatmin ederek iş başına gelen bu haris vezir, zenginlerin mallarını vâhî vesilelerle müsadere edip her hafta saraya rüşvet vererek mevkiini tahkim etmişse de birçok zalimler gibi ikbaline doyamadan göçüp gitmiştir” demektedir. (1972, s. 280).

Kaynakların verdiği bilgiler ışığında maddiyata düşkün ancak hoş tabiatlı olduğu anlaşılan Ali Paşa'nın sanata karşı bir ilgisinin olup olmadığı yahut devrindeki sanatkarlara hamilik edip etmediği noktasında bir yorumda bulunmak oldukça güçtür çünkü hem dönem kroniklerinde hem de tezkirelerde Ali Paşa'nın böyle bir yönünden bahsedilmemektedir. Bununla birlikte tezkirelerde yapılan taramalarda da Şâzî ve Hasan Bey-zâde Ahmed Paşa dışında Ali Paşa'ya takdim edilen başka bir esere rastlanmaması paşanın sanata ilgisi noktasında olumsuz bir kanaat oluşturmaktadır.

BÖLÜM 2

MEDHİYE-İ ALİ PAŞA VE GENCİNE-İ PÜR-TEMÂŞÂ

2.1 Eserin sebab-i telifi

Genellikle mesnevi türüne özgü bir bölüm olmakla birlikte bazen divanların (Üzgör, 1990) ve mensur eserlerin giriş kısımlarında (Kavruk, 2003; Haksever, 1999) yazarların eserlerini niçin yazdıklarını anlattıkları sebab-i telif denilen bir bölüm bulunmaktadır. Bu bölümde yazar, bir kişi ya da olayın kendisini eser yazma konusunda teşvik ettiğini belirterek eseri yazmaya nasıl karar verdiğini ve nasıl başladığını anlatmaktadır. *Türkçe Mesnevilerde Sebeb-i Telif* başlıklı kitabında Hasan Kavruk, mesnevileri inceleyerek yazarları eser vermeye iten sebepleri on başlık altında toplamıştır. Kavruk’a göre yazarları mesnevi yazmaya iten nedenler hükümdar yahut bir büyüğün isteği, hâtiften duyulan bir ses, iz bırakma gayesi, bir olay/durumdan etkilenme, bilgi/öğüt verme gayesi, iddia, ilham, Türkçe yazmanın önemini vurgulama gayesi, bir karşılık beklentisi ve görülen bir rüyanın etkisidir. (2003). Divanların yahut münşeat mecmualarının sebab-i telif kısımlarında da yazarları eser vermeye iten benzer etkenlere rastlanmaktadır. (Üzgör, 1990- Haksever, 1999).

Medhiye-i Ali Paşa ve Gencîne-i Pür-Temâşâ’nın yazarı Şâzî de bu geleneğe uyarak eserine bir sebab-i telif bölümü eklemiştir. Şâzî, yazmanın 5a sayfasında “Sebeb-i Menşûr-ı Risâle-i Mezkûr ve Mucib-i Mensûr-ı Maḳâle-i Mezbûr” başlıklı bölümde eseri niçin yazmaya karar verdiğini ve hangi saikle yola çıktığını anlatmaktadır. Müellif bu başlığa gelmeden önce ise eseri yazma

gerekçesini oluşturmaktadır. Bu gerekçe, mertebe olarak kendisinden üstün birisinin Şâzî'nin dertlerine derman olması ve onu istediğine ulaştırmasıdır. Müellif, 2b ve 5a varakları arasında sırasıyla Allah ve Peygamber övgüsünde bulunur ancak bu övgüleri yaparken de kendi gerekçesini kuvvetlendirecek bir dil kullanır. Şâzî, Allah'ın bazı insanları diğerlerinden daha üstün kıldığını, gönüllerinden geçenlere göre onları hiyerarşik bir sıraya soktuğunu ve işlerine akıl sır ermeyeceğini söylemektedir. Daha sonra ise Hazreti Peygamber'e övgüde bulunarak onun "Hel turzeķūne ve taṣurūne illā bi-żu'afā' ikum⁴ ve lā yeruddu'l-ķader ille'd-du'ā⁵" dediğini belirtir ve bu hadisi şöyle açıklar:

ey dīvān-ı 'adl [ü] dādda ve meydān-ı tarz u reṣādda kūnū ķavvāmīne bi'l-ķıst⁶ mücebince cādde-i müstaķīm ve seccāde-i şer'-i ķavīm üzre olanlar tefahḥuş-ı ahvāl-i sitem-dīdegān ve tefennün-i ef 'āl-i elem-ķeşidegān eyleyüñüz kim anlar içün manşürsüz ve taṭāna-i şevket-i ķadri ve velvele-i iksīr-i şadri ziyād itmez illā du'ā ref'-i zulm-i 'udvāna ve def'-i şer ü 'iṣyāna sebeb yok illā şenā pes 'ale'l-vecheyn birle me'mürsüz (Şâzî, v. 3b)

Metnin devamında da "kim bir müslümanın dileğini yerine getirirse Allah da o kimsenin dertlerini giderir" hadisini rivayet ederek onu şu şekilde açıklar: "Ey gece boyu namaz kılıp gündüzleri oruç tutanlar! Bir müminin dileğini yerine getirmedikçe cennete giremez Allah'ın şefkatine nâil olamazsınız." (Şâzî, v. 4a-4b).

Şâzî, Allah ve Peygamber övgüsünden sonra ahlakı ve şefkatiyle memleketi bir cennet bahçesi haline getiren; fakiri ve zengini ihsanlarıyla huri ve gılmanlar gibi yaşatan kişiye saadetler diler. Müellif son olarak Nisa Suresi'nin 59. ayetini alıntılıyarak Allah'a, Resulüne ve başınızdaki emirlere itaat edin sözünün gereği gibi davranarak itaatten ayrılmayanların ve ülü'l-emre duacı olanların da saadet içinde olduklarını belirtir. Daha sonra ise bahsettiği bu durumu çok iyi kavradığını söyleyen yazar Allah'ın yüce kimseleri, sıradan insanların yücelmesi için bir vesile kıldığını

⁴ "Size verilen rızık ve yardım içinizdeki zayıflar sayesinde değil midir?". Hadis.

⁵ Kader dua ile tahakkuk eder. Hadis.

⁶ "Adaletli olun." Nisa Suresi 135. ayet.

ve sıradan insanların da büyük şahsiyetleri övmeye ve daha da yüceltmeye meyilli olduğunu ifade eder. Bu sebeple kendi nefesine dönüp mertebesinin yükselmesi için “ed‘iye-i medh” etmesinin gerekli olduğunu belirtir. Allah’ın her şeyi bir sebebe bağladığını dolayısıyla insanın gönlünden geçeni de bir sebep bularak gerçekleştirebileceğini söyler. Kendisi de bu derdine bir çare aramaya ve dua etmeye başlar. Duası kabul olan Şâzî uykuya dalar ve rüyasında babasını görür. Babası Şeyh Hasan, gülerek Şâzî’nin derdini sorar ve Şâzî de muradına eremediğini, karanlık içinde kaldığını söyleyerek babasının onu içinde bulunduğu güç durumdan kurtarmasını talep eder. Babası da onun belagat şehrindeki yüce kişilerin şahı, bilge, alim ve fazıl bir kimse olduğunu, dost ve arkadaşlarının ise kitaplar ve dersler olduğunu söyleyerek Şâzî’nin mertebesinin yükselmesi için sanatını göstermesi gerektiğini dile getirirerek onu cesaretlendirir. Bu sözler karşısında Şâzî her ne kadar kendini iyi hissetse ve “gülzâr-ı cānum taze tarāvet buldı” dese de babasına bu zamana kadar çok akıllı ve çabuk kavrayan kişileri bile hayrete düşüren, edebi sanatlarla dolu bir sürü “ğarrā ġarīb kitāblar taşnīf ve zībā ‘acīb risāleler” telif ettiğini ancak bunların sadece kendisinin ayıplanmasına ve kınanmasına sebep olduğunu dile getirir. Babasıyla olan konuşması henüz son bulmuşken o sırada Sadrazam olan Ali Paşa “meclis-i şerīf ü merķad-i münīfleri cenbine hāzır gelüp ol rūh-ı bī-destūn leb-i edeb birle dest-i şerīflerin būs” edip “kevn ü mekan dairesinin kutbu” ve “cennet bahçesinin bağının bülbulü” dediği Şeyh Hasan’a hünerli oğlu Şâzî’yi himaye etme noktasında bir ihmal göstermediğini ancak onun yazmayarak eserlerini kendisinden esirgediğini dile getirir. (Şâzî, v. 10a). Bunun üzerine de babası Şâzî’ye artık amacına ulaştığını ve Ali Paşanın vezaretinin başlangıcı tarihine bir kitap yazarak “köhne cihānı ‘adl [u] dādı şadāsı birle ābād” etmesini şüphesiz bu şekilde kendisinin de muradına ereceğini söyler. Şâzî de babasının verdiği bu müjdeli

haber karşılığında Ali Paşa için “bülbül gibi terennüm ve t t -i Şeker-bey n gibi tekellüm” eylemenin kendisine farz olduğunu belirtir. Bu sebeple adı dillerden dillere dolaŐan ve sadarette olduğu zaman diliminde herkesin huzur içinde yaşadığı Ali Paşa için bir eser yazmaya karar verir. Daha önce de vurgulandığı üzere rüya, yazarların eserlerin sebep-i telif kısmında sıkça dile getirdikleri bir olaydır. Eserin yazılmasına sebep olan rüya görüldükten sonra bir tabirciye danıŐılarak anlaŐılmakta ve bu tabire göre eser yazılmakta (Haksever, 1999; Kavruk, 2003;  nal, 2007) yahut da rüyada görülen kişinin direktifiyle eser kaleme alınmaktadır (Kavruk, 2003;  nal, 2007). Ő z ’nin eseri yazma nedenleri arasında da babasının direktifi bulunmaktadır ancak buradaki ilginç nokta yazarın rüyasında ölmüŐ babasıyla konuŐurken aynı rüyaya eseri atfettiği ve himayesini umduğu Ali Paşa’yı da dahil ederek babası ve sadrazam arasında bir mükaleme gerçekleŐtirmesidir. Kaynaklarda Ali Paşa’nın tasavvufi yönüne ilişkin bilgi bulunmamaktadır fakat Ő z , Ali Paşa’ya metinde Şeyh, vaiz ve kutb gibi ünvanlarla zikrettiği babası Şeyh Hasan’ın elini  pt rerek bir anlamda babasına da paye kazandırmıŐ olmaktadır.

Ő z ’nin yazdığı eserin sebep-i telif kısmı dikkate alındığında *Medhiye-i Ali Paşa ve Genc ne-i P r-Tem Ő *’nın hem bir karşılık beklentisi (Ali Paşa’nın himayesi), hem bir büyüğün ricası (babası Şeyh Hasan’ın yaz demesi), hem sanat gösterme iddiası hem de tüm bunların yer aldığı bir rüyanın etkisiyle kaleme alındığı görülmektedir. Ő z  Şekli açıdan tüm bir mensur eserle klasik medhiye tarzının dışına çıktığı ve türsel bir farklılık yarattığı gibi sebep-i telif bölümünde de birçok olayı birlikte kullanmak suretiyle farklılık göstermiŐtir.

2.2 Eserin muhtevası

Medhiye-i Ali Paşa ve Gencîne-i Pür-Temâşâ daha önce de belirtildiği üzere Şâzî isimli bir müellif tarafından nesir türünde yazılmış ve dönemin sadrazamı Güzelce Ali Paşa'ya ithaf edilmiş bir eserdir. Eserin başlığı Şâzî tarafından bizzat verilmiştir. “Laḳab-ı münîfin Medḥiyye-i ‘Alî Paşa ve Gencîne-i Pür-Temâşâ diyü ad virdüm” (Şâzî, v. 19b) diyen Şâzî'nin bu eseri adından da anlaşılacağı üzere iki bölümden oluşmaktadır. Ancak bu bölümler birinin bitip diğerinin başladığı bir sıralamadan ziyade medhiyenin arasına sıkıştırılmış ve bir hikâye ve ardından yine medhiyenin devamı şeklinde bir düzen takip etmektedir.

Eserin hikâyeye kadar olan kısmında yazar, eseri yazma gerekçesini anlatır ve Ali Paşa'nın cesaretini ve başarılarını över. Eserin ikinci bölümü diyebileceğimiz *Gencîne-i Pür-Temâşâ* kısmı 20a'da “İbtidâ-i Kelâm Mucib-i Merâm Oldur Ki Beyân Olunur Ki” başlığı ile başlamakta ve adaleti ve ihsanıyla meşhur bir padişah ve onun “ḥuceste- liḳâ” veziri Ali Paşa anlatılmaktadır. Fakat Ali Paşa'nın adı geçtikten hemen sonra yazar hikâyeye başlamadan tekrar Güzelce Ali Paşa'yı medhe geçmektedir. 25a'ya kadarki varaklarda mezkur paşayı medheden müellif daha sonra anlatacağı hikâyeye 25a'da “Der Beyân-ı İtmâm-ı Kışsa-i Ra ‘nâ ve Hikâyet-i ‘Ulyâ” ile başlar. Bu kısımda üç gece üst üste aynı rüyayı gören bir padişahın bu rüyayı vezirine anlatması hikâye edilmektedir. Bu hikâyede padişahı gam ve endişe içinde gören veziri onu bu hale getiren sebebi merak eder ve padişaha halini sorar. Padişah ise üç gecedir aynı rüyayı gördüğünü, rüyasında yabancı bir diyarda olduğunu ve kendisinin hem bu diyarı hem de oranın ahalisini seyrederken daha önce eşi benzeri görülmemiş bir mahbub gördüğünü anlatır. Güzellikte Yusuf Peygamber'e denk olan bu mahbubun emrinde bir sürü insan olduğunu ve ona hizmet ettiklerini söyler ve kendisinin de o mahbubun haşmetini görerek kendisinden geçtiğini ve padişahlığını

unuttuğunu dile getirir. Daha sonra bu mahbubun emriyle sofralar hazırlandığını, yemekler yenildiğini ve eşi benzeri görülmemiş sazlı sözlü bir meclis kurulduğunu, kendisinin de bu güzellik karşısında elinde olmayarak bir gazel okuduğunu söyler. Bu gazelle mahbubun dikkatini çeker ve mahbub etrafındakilerden hiç tanımadığı ve yabancı olduğu anlaşılan bu kişiyi huzuruna getirmelerini ister. Padişah huzuruna getirildiğinde de ona saygı göstererek ayağa kalkar ve padişahın selamını alır. Padişaha nereden geldiğini ve kim olduğunu sorar. Padişah bu sorulara cevap vermez ve mahbuba kim olduğunu sorar. Mahbub da lakabının “Tîğ-ı ğamze-zen” ve isminin de “Cigerdelen” olduğunu söyledikten sonra padişaha da kendisini tanıtmayı için ısrar eder ancak sonuç alamaz. Bunun üzerine de mahbub bir şiirle padişahın aslında kim olduğunu Allah’ın kendisine bildirdiğini ve gaflet uykusundan uyanması gerektiğini söyler ve aradığı cananı (kendisini) bulmasını söyler. Padişah da bunun üzerine uykusundan uyanır. Günleri huzursuz ve mutsuz bir şekilde geçer. Vezirinden kendisine bir çare bulmasını ve mahbubu getirmesini ister. Vezir de padişaha hiç merak etmemesini, padişahın bu dileğini emir telakki ettiğini ve onu mahbubuna kavuşturacağını söyler. Bunun üzerine çok sevinen padişah vezire mahbubuyla kendisini nasıl kavuşturacağını sorar. Vezir ise çok becerikli birini tanıdığını, elinden her iş geldiğini, bu vuslatı da ancak onun sağlayabileceğini söyler. Daha sonra Şâzî hikâyeyi burada keserek tekrar anlatıcı konumundan birinci şahıs olarak konuşan yazar pozisyonuna geçer ve 45a’ya kadar padişahların vezirleri ve musahipleri ile ilişkilerinin nasıl olduğunu anlatır. Şâzî’ye göre “şāhān-ı cihānuñ ülfeti mūmtēni‘ü’l-vücūddur” yani aslında padişahlar insanlarla çok yakın ilişkiler kurmazlar. Buna Molla Câmî’nin *Baharistan* isimli eserinden şöyle bir örnek getirir: Câmî’ye göre padişahlar doruğu olmayan bir dağ ve burcu olmayan bir kale gibidir. Nedimler, tabiatları gereği şahırlara yakın olmaya çalışırlar ancak yoklukla çevrili

olduklarından yükselmek yerine alçalmaya daha meyillidirler. Şâzî ise bu görüşe itiraz ederek insanın kendisiyle arkadaşlık eden kimsenin özelliklerini ve huyunu bir yerden sonra benimsemeye ve arkadaşına benzemeye başladığını söyler. Öyle ki vahşi hayvanların bile zamanla insana alıştığını belirtir. Bu konu hakkında çok daha güzel şeyler söyleyebileceğini belirten Şâzî buna gerek duymadığını çünkü çarhın hüner sahiplerini esfel-i sâfilîne layık gördüğünü ancak başarısız kimseleri göklere çıkardığını söyler ve tekrar Ali Paşa'yı medhe başlar. Paşaya zor durumda olduğunu anlatır ve kendisini bu dertten kurtarmasını ister. Eser Şâzî'nin talepleri ve Ali Paşa'ya yazdığı şiirlerle son bulur.

Eserin hem nesir hem de nazım kısmında edebi sanatlardan yararlanılmıştır. Ancak “Der Medh-i Vezîr-i A ‘zam ve Müşîr-i Efham Şadr-ı Bedr-i Şafâ Ya ‘nî Hazret-i ‘Alî Paşa Ki Şîr-i Vegâ Ğazanfer-Nümâ Mecma ‘-ı Efâzil-i ‘Âlem ve Maṭla‘-ı Mihr-i Fahr-i Âdemdür” (Şâzî, v. 14b-18a) başlıklı bölümde yazılan manzumedeki her bir beytin yanına beyitte yapılan sanatın ne olduğunun yazılması eserin dikkat çekici bir diğer özelliğidir. Burada hem o beyitte yapılan sanatlar not edilmiş hem de bu sanatların nasıl yapıldığı, öğretici bir tarzda, okuyucuya gösterilmiştir.

2.3 Eserdeki edebi sanatlar

Tezin bu bölümünde Şâzî'nin kaside yazdığı ve beyitlerde yapılan sanatların not edildiği bölüm incelenmiştir. “Der Medh-i Vezîr-i A ‘zam ve Müşîr-i Efham Şadr-ı Bedr-i Şafâ Ya ‘nî Hazret-i ‘Alî Paşa Ki Şîr-i Vaĝâ Ğazanfer-Nümâ Mecma ‘-ı Efâzil-i ‘Âlem ve Maṭla‘-ı Mihr-i Fahr-i Âdemdür” (Şâzî, v. 14b) bölümünde

beyitlerin yanına o beyitte yapılan edebi sanatın adı yazılmış ve bu sanatın hangi kelimeler veya harflerle yapıldığını göstermek gayesiyle de o kelime yahut harfin bulunduğu kısım rakam ile işaretlenmiştir. Bu bölümdeki manzume 18a'ya kadar devam etmektedir ancak yalnızca 17a'nın sonuna kadarki kısımda sanatların adı yazılmıştır. Ayrıca 33a'da yer alan bir gazelde de yine yapılan sanatın izah edildiği bir beyit bulunmaktadır. Bu bölümde beyitlerin yanına yazılmış sanatlar izah edildikten sonra Şâzî tarafından bu sanatların şiirde nasıl kullanıldığı incelenecektir.

2.3.1 Tarşî

Ey zahîr-i ehl-i İslâm melce-i bây [u] gedā
Ve'y müşîr-i ehl-i erkām behce-i cāy-ı şafā⁷ (1)
Tarşî' ber kâide-i selef

Bir beytin mısralarında bulunan kelimeler harf sayısı, vezin ve kafiye bakımından birbirine denk yani mısralar birbirinin simetriği ise buna tarsi denir. Nesirde yapılan seci-i murassa şiirde yapılırsa tarsi' adını alır. (Külekçi, 1995). Böyle parçalar da murassa diye vasıflandırılır. (Bilgegil, 1989). Bu beyitte Şâzî, her iki mısrada da aynı sayıda kelime kullanarak bu sanatı gerçekleştirmiştir. Metnin yazma nüshasında da bu kelimelerin altları aşağıda gösterildiği üzere numaralı şekilde verilmiş bu sayede yapılan sanata dikkat çekilmiştir.

Ey zahîr-i ehl-i İslâm melce-i bây [u] gedā
1 2 3 4 5 6 7
Ve'y müşîr-i ehl-i erkām behce-i cāy-ı şafā
1 2 3 4 5 6 7

⁷ Beyitlerin başındaki numaralar ilgili manzumedeki beyit sırasını göstermektedir.

Şâzî'nin bu sanata eserin gerek nesir kısmında gerekse manzum bölümlerinde sıkça başvurduğu ve bu şekilde metne akıcı bir üslup kazandırdığı görülmektedir.

2.3.2 Tecnîs-i hat

Ḳul olup ḳol kavşurur karşıñda erbâb-ı uḳûl
Devlet ü iḳbâliñi her dem mezîd etsün Ḥudâ (2)
Tecnîs-i hat

Cinas, manaları farklı yazılış ve söylenişleri aynı veya benzer olan iki veya daha fazla kelimenin nazım ve nesirde bir arada kullanılmasına denmektedir. Buna tecnîs, tecânüs ve mücânese de denir. (Bolelli, 2000). Belagat kitaplarında cinâslar tam cinâs ve tam olmayan cinâslar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Şâzî'nin tecnîs-i hat olarak belirttiği bu sanat cinâs-ı musahhaf, cinâs-ı tashif, hattî cinâs gibi adlarla da bilinmekte olup tam olmayan cinâslar kategorisindedir. (Bilgegil, 1989.) Terim olarak Arapça harflerin noktalı ve noktasız benzerleriyle yapılan cinasa denir. Tecnîs-i hat, cinası meydana getiren ve noktalı harflerin bulunduğu kelimelerde nokta açısından farklılık bulunmasıdır. (Saraç, 2000). Zahmet-rahmet (تحر - تحز), bâr ve yâr (رای- رای) gibi kelimeler bu sanatın anlaşılması için uygun örneklerdir zira noktanın konulup konulmamasına göre kelimenin mana kazandığı görülmektedir. Şâzî'nin günümüz Türkçesi ile “Akıl sahipleri senin kulun olup karşında elleri kolları bağlı vaziyette dururlar. Allah, senin makamını ve talihini yükseltsin” dediği bu beyitte ise yazmada ḳul ve ḳol kelimelerinin numaralı olduğu görülmektedir. Ancak bu kelimeler de tecnîs-i hat için yapılan tanımla ve verilen örneklerle uyuşmamaktadır. Zira her iki kelime de ق harfi ile yazılmıştır ve nokta

eksikliği yahut fazlalığı söz konusu değildir. Bununla birlikte beyitte bu sanatı meydana getirebilecek başka bir örnek de yoktur.

*Al yakam gerdün elinden elyakım her dündan
Oldı luṭfuñ cümleye şāyi‘ çü iy mäh-ı dücā (21)
Mimmā sāye-i et-tecnīsü ‘l-ḥaṭ*

*Āh-ı āteş-nākim ile dü cihānı ben yakam
Ger alınmazsa yakam dest-i faḳ[ı]rdan serverā (22)
Mimmā sāye-i et-tecnīsü ‘l-ḥaṭ*

Yazmada yukarıdaki beyitlerde de tecnîs-i hat sanatının yapıldığı yazılmıştır ancak burada da diğer beyitte olan sorun karşımıza çıkmaktadır. Beyitlerde yapılan sanatın daha iyi anlaşılması için bu beyitleri günümüz Türkçesi ile ifade etmek yerinde olacaktır. İlk beyitte “Ey ayların en parlağı! Senin lutfun herkesi kaplamıştır; benim de yakami bu alçak feleğin elinden al (kurtar). (Böyle bir lutfu) ben, (senin lutfuna eren diğer) alçakların hepsinden daha layığım” denmekte ve “al yakam” ile “elyakım” kelimeleri arasında bir oyun yapılmaktadır. İkinci beyitte ise “Sultanım! Eğer benim yakam fakirliğin elinden alınmazsa (kurtarılmazsa); (korkarım) iki cihani ateşli feryatlarım ile ben yakacağım” yine yakam kelimelerinde sanat yapılmıştır. Burada yapılmak istenen “yakmak ve yaka” kelimeleri arasındaki ses ve imla benzerliğinden yararlanarak bir sanat oluşturmaktır ki bunun literatürdeki karşılığı müstevfa cinastır. Zira müstevfa cinas biri isim diğeri fiil olan kelimelerin meydana getirdiği bir cinas çeşidi (Bilgegil, 1989) olup bu beyitlerdeki yakmak ve yaka kelimeleri bu sanata örnek oluşturmaktadır.

*Ḳorḳum oldur bu göñül kim yeki çağlara düşe
Seve hercāyi güzel ṭālī‘i ağlara düşe (33a)
Tecnīs-i lafz u tecnīs-i ḥaṭdur ki ağlamak ma‘nāsına ol bir ağlar dü nesak
müṣāhededine*

Cinâs, belegat kitaplarında lafza dayalı sanatlar bölümünde incelenmekte olduğundan bu beytin altına tecnîs-i lafz notu düşülmüştür. Burada beyitte tecnîs-i hat sanatının ağlamak kelimesi üzerinde yapıldığı söylenmektedir fakat bu daha

önceki örneklerde olduğu üzere bu sanatın tanımıyla uygunluk arzetmemektedir. Burada “ağlar” kelimesi üzerinde yapılan sanat îhâm sanatıdır zira kelime hem ağlamak manasına hem de ağlara düşmek/yakalanmak manasında da kullanılabilmekte fakat hangisinin kastedildiği bilinmemektedir.

2.3.3 Tecnīs-i zā'id

Salṭanat *cismine* çün *cism-i* şerīfūndür ‘imād
Şaklasu[ñ] anı belādan ḥāfız-ı her dü-serā (3)
Tecnīs-i zā'id

Bu beyitte zikredilen sanata dair belagat kitaplarında bir bilgi bulunmamaktadır. Yalnızca Ali Nihat Tarlan (1933) cinâs bahsinde bu sanattan bahsederken pervâ – pervâne örneğini vermekte; bunun yeteri kadar cinas zevki vermediğini dile getirmektedir . Aynı örneği Kaya Bilgegil(1989) de cinâs-ı nâkıs bölümünde fazla harfin kelime sonunda bulunduğu cinaslara misal için kullanmaktadır. Yekta Saraç (2000) tam olmayan cinasları açıklarken fazla olan harfin birden fazla olması ve kelime sonunda bulunması durumunda buna müzeyyel cinâs adı verileceğini belirtmektedir. Nusreddin Bolelli de (2000) kelimeler arasındaki farklılığın bir harften fazla olması ve bir kelimenin sonundan iki veya daha fazla harfin noksan olması durumuna cinâs-ı müzeyyel denildiğini bildirmektedir. Ancak beyitlerin izahında bu adlandırma farklılığı göz önünde bulundurulmayarak yazmada yer alan sanatın adı kullanılacaktır.

Yukarıdaki tanımlardan hareketle bu sanatın izahında dikkat edilmesi gereken husus cinâsı oluşturan kelimelerin her ikisinin de ayrı anlamlar taşımaları gerekliliğidir. Çeşm ile çeşme ve divân ile divâne kelimelerinde olduğu gibi her iki

kelime de ayrı ayrı mana taşımalıdır. Bu sanatın tanımında ve açıklamasında verilen örneklerden anlaşıldığına göre isim ekleri böyle bir sanat oluşturmaz. Yazmada yer alan beyitte de Şâzî'nin “cismine” ve “cism” kelimeleri arasında bir sanat yapmaya çalıştığı görülmektedir fakat bu sanat tanımıyla uyuşmamaktadır.

İrmesün ol kes cihānda irmek isterse eger
Baht-ı mes 'ūda kim eyler zātun için bed edā (5)
Tecnīs-i zā'id

Bu beyitte de yukarıda izah edildiği üzere tecnīs-i zā'id sanatı yapılmak istenmiş ancak başarılammıştır. Nitekim metinde “irmesün” ve “irmek” kelimeleri numaralandırmıştır ancak bunlar da ilgili sanat için uygun ve başarılı örnekler olamamaktadır.

Żarb-zen-i qahruñ ile ğarbtı başduñ kāfiri
Kāfir olsun kimki ikrār eylemez server buña (19)
Tecnīs-i zā'id

Yazmada yanına tecnīs-i zā'id sanatı yazılan üç beyitten sonuncusu olan bu beyit belagat kitaplarının verdiği örneklerle uyuşmaktadır. Nitekim beyitte aralarında benzerlik bulunan iki cinâslı kelime “zarb-zen” ve “zarb”den birincisinin diğerinden harf sayısı bakımından fazla olduğu ve bu iki kelimenin de kendilerine has anlamlarının bulunduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu beyitteki durum tecnīs-i zā'id sanatına örnek teşkil etmektedir.

2.3.4 Tecnīs-i mürekkeb

Kārı zār olsun demādem zātuñ için kār-zār
Eyleyen qasd u ta 'alluq ey vücūd-ı pür-sehā (4)
Tecnīs-i mürekkeb

Cinâslı ibarelerden her ikisi veya birisi iki kelimeden meydana gelirse bu tür cinaslara cinâs-ı mürekkep veya cinâs-ı terkîb adı verilir. (Bolelli, 2000). Bu cinâs türü tam cinâs kategorisindedir. Kaya Bilgegil (1989) bu sanatın anlaşılması için Fuad Paşa'nın "Bir evde dü zen olursa düzen olmaz" mısraını örnek olarak vermektedir. Müteşabih, mefruk ve merfûv olarak üçe ayrılan bu cinas çeşidinde Şâzî, yazılışları farklı olan iki benzer kelime arasında bu sanatı yapmıştır (mefruk). İmladaki farklılık kâr kelimesine gelen ﺯ sesi dolayısıyladır. "Kârı zâr" olsun demâdem zâtuñ için "kâr-zâr" mısraında ilk iki kelime ile savaş manasına gelen son iki kelime cinas-ı mürekkep oluşturmaktadır.

2.3.5 Maḳlûb-ı küll ve ḳāide-i muṭarraf

*İsm-i pâküñ nîk ile 'âlemde çün meşhûrdur
Farz olupdur eyleyem du'â şubḥ u mesâ (6)
Maḳlûb-ı küll ve hem ḳāide-i muṭarraf*

Cinâslı kelimelerde harflerin sırası değişik olduğu taktirde cinâs-ı kalb meydana gelmektedir. (Bolelli, 2000). Kalb sanatının özü harflerin yerlerinin değiştirilmesidir. (Dilçin, 2005). Belagat kitaplarında cinâs-ı kalb, tecnîs-i kalb gibi çeşitli isimlerle yer almaktadır. Bu cinasın dört farklı şekli bulunmaktadır: Cinâslı kelimelerin birisinin harfleri, ters dizildiğinde diğer kelimeyi oluşturuyorsa buna kalb-i küll; cinâslı kelimelerin bazı harflerinin tertip ve düzeninin değişik olması ile oluşuyorsa buna kalb-i ba'z; aralarında cinâs-ı kalb bulunan kelimelerin birinin beytin başında diğerinin ise beytin sonunda bulunmasına kalb-i mücenneh ve cinâslı ibare sonundan başına doğru okunduğu taktirde başından sonuna doğru okunduğu halde meydana gelen metnin aynısı ortaya çıkıyorsa buna müstevî kalb cinâsı denmektedir. (Bolelli,

2000). Yukarıdaki beyitte Şâzî, “ism (إسم)” ve “mesâ (مسم)” kelimelerindeki harfleri yer değiştirmiş ve ism kelimesinin tersten okunmasıyla mesâ kelimesini oluşturmuştur. Dolayısıyla burada kalb-i küll sanatı vardır. Bununla birlikte yazmada belirtilmemiş de olsa aralarında cinâs-ı kalb bulunan bu iki kelimenin birinin beytin başında diğərinin beytin sonunda bulunmasıyla da kalb-i mücenneh yapılmıştır.

Yazma metinde bu beyitte ayrıca kâide-i mutarraf olduğu yazmaktadır. Bu ibareden kasıt cinâs-ı mutarraf olmalıdır. Harflerin sayısından kaynaklanan bu cinâs çeşidinde iki cinaslı kelimedden birinin başında, ortasında yahut sonunda farklı bir harfin bulunması durumunda cinâs-ı mutarraf meydana gelir. (Bolelli). Fakat yukarıdaki beyitte buna emsal teşkil edecek bir ibare bulunmamaktadır. O halde Şâzî “ism” ve “mesâ” kelimeleri arasında yaptığı kalb-i küll sanatının yanı sıra bu iki cinaslı kelimedden “mesâ” (مسم)’nın Arapça imlasında yer alan hemzeyi de hesaba katmış ve fazla harf olarak bunu düşünmüş olmalıdır. Beyitteki cinâs-ı mutarraf sanatı bu şekilde yapılmıştır.

2.3.6 Redd-i ‘acüz ‘ala’ş-şadr

*Hîç cefâ görmedi her dem güler lutfuñda halk
Ol şafâda serverâ görme cihânda hiç cefâ (7)
Redd-i ‘acüz ‘ala’ş-şadr*

“Reddû’l- ‘acüz ‘ala’ş-şadr” lafız ve mana açısından aynı olan veya lafızları aynı manaları farklı olan veya buna benzeyen (yani aynı kökten türeyen) lafzı, cümleinin başında ve sonunda zikretmektir. (Bolelli, 2000). Acüz bir mısranın ikinci yarısının veya bir fıkradaki son cümleinin adıdır. Mısranın ilk yarısı yahut fıkranın ilk cümlesi ise sadrı teşkil eder. Reddû’l- ‘acüz ‘ala’ş-şadr, bir şiir veya fıkradaki acüzü sadra

sadrı acüze geçirmektir. (Bilgegil, 1989). Bu sanatın altı farklı çeşidi bulunmaktadır. Bunlar şu şekildedir: Telaffuz, şekil ve mana yönünden bir olan kelimenin acüz ve sadrda bulunması; mütecanis kelimelerin acüz ve sadrda bulunması; telaffuz, şekil ve mana yönünden bir olan kelimenin haşv ve acüzde bulunması; iki mütecanis kelimelerin haşv ve sadrda yer alması; iki kelimenin ıstikak sanatı ile acüz ve sadrda yer alması; iki kelimenin şibh-i ıstikak meydana gelmek suretiyle acüz ve sadrda yahut haşv ve acüzde yer almasıdır.

Yukarıdaki beyitte de Şâzî sadrın ilk kelimelerini oluşturan “hîc cefâ” sözcüklerini beytin sonunda da tekrar ederek bu sanatı uygulamıştır.

2.3.7 Cem‘-i tefâriķ ve medh-i kâmil

Düşmenüñle kendüñe yâr ola Hâķ’dan isterüm
Düşmenüñe miñneti kendüñe halkı ihtivâ (8)
Cem‘-i tefâriķ ve hem medh-i kâmil

Cem‘ birden ziyade lafza ait medlulleri tek bir hükümde birleştirmektir. (Bilgegil, 1989). Bu sanatın Şâzî tarafından örneklendirilen şekli ise belagat kitaplarında cem‘ maa‘t- tefriķ olarak zikredilmektedir. Cem‘ maa‘t- tefriķ, iki veya daha fazla şeyi bir hüküm altında toplayıp daha sonra bunların arasına farklılık koyulmasıdır. (Bolelli, 2000). Burada Şâzî, düşmanıyla Ali Paşa’ya Hak’dan (bir şeyin) yâr olmasını istemekte ve hem Ali Paşa hem de düşmanı için istediğini tek bir hükümde (yâr ola isterim) birleştirmektedir. İkinci mısradaki ise bir hüküm altında topladığı bu iki şeyin arasına farklılık koyarak düşmana miñneti Ali Paşa’ya ise halkı istediğini belirtmektedir. Beyitte “senin ve düşmanın için (şu iki şeyi) Hak’tan isterim: Düşmanına miñneti ihtiva (etmek); sana halkı ihtiva etmek yâr ola!” denmektedir.

Burada zikredilen medh-i kâmil ibaresine ise belagat kitaplarında rastlanmamaktadır.

Dolayısıyla bunun bir sanat olmayıp kâmil olan kişinin (Ali Paşa) medhi yapıldığı için yazıldığı düşünülmektedir.

2.3.8 Nefy‘ ve isbât

Kimse ‘ayşuñda dimez âh illâ nây ey kân-i cûd
Hiç nevâ itmez şafâña kimse illâ kim nevâ (9)
Nefy‘ ü isbât ber her dü satır

Bu beyitte her iki satırda nefy‘ (olumsuzluk) ve ispat bulunduğu belirtilmektedir.

Türkçe belagat kitaplarında ayrı bir başlık ve sanat olarak bu ifadelere rastlanmamaktadır. Yalnızca Nusreddin Bolelli, istifham sanatının yer aldığı bölümde bazen istifhamın esas manasından çıkarak cümlenin gelişinden anlaşılan nefy‘, inkar, ikrar, azarlama gibi manalarda kullanıldığını belirtmektedir. (2000).

Seyyid Ahmed el- Haşimî *Cevâhirü’l- belâğa fî el maâ’nî ve’l-beyân ve’l bedî‘* isimli kitabında ise “nefyü’ş-şey’ bi icâbihi” başlığı altında bu sanata yer vermektedir.

Sanatın tanımını şu şekilde yapılmaktadır: İsbatı verilen bir emri bu isbat ile ilgili olan kelimeden ayırmaktır. (1971).

Beytin ilk mısraında yer alan “kimse ‘ıyşuñda (âh) dimez” ile ikinci mısra da yer alan “(safâña) hîç nevâ itmez” nefy‘ kısmını oluşturmaktadır. Arapçada önüne geldiği kelimeyi hariç tutarak dışarıda bırakan illâ zarfının akabinde yer alan birinci mısradaki nây (ney) ile ikinci mısradaki nevâ kelimeleri de beytin ispat kısmını oluşturmaktadır.

2.3.9 İltifât

Hâdim olduğu içün buldı bu ‘izzi saña mâh
Var yûri kıl âsitânına sen ey mâh ittikâ (10)
İltifât-ı küllî hitâb-ı gâ’ib ‘ala gâ’ib

İltifat, manzum veya mensur bir sözü, birinci (tekellüm), ikinci (hitap) veya üçüncü şahıs (gâib) kipleriyle ifade ederken birdenbire diğeri bir kipe intikal ettirmektir.

Tekellümden hitaba ve gaybete; hitaptan tekellüm ve gaybete; gaybetten tekellüm ve hitaba geçmek suretiyle altı farklı şekilde iltifat sanatı yapılabilir. (Akdemir, 1999).

İsmail Durmuş (2000) iltifatın yalnızca şahıs geçişlerinde değil aynı zamanda zaman ve üslup bakımından da değişiklik yaparak yapılacağını söylemektedir.

İltifat, kendi içinde bir düzen dahilinde devam ederken birdenbire, beklenmedik şekilde ve akla gelmeyen bir yöne sözü nakletmek olduğundan en tesirlisi heyecan halinde söylenilenidir. (Saraç, 2000). Yapılan bu değişiklikler monotonluğu kırarak muhatabın ilgisini uyandırmak ve konunun önemine dikkat çekmek gibi amaçlarla yapılır. (Durmuş).

Yazmada yukarıdaki beyitte yapılan sanat iltifât-ı küllî olarak tanımlanmıştır ancak belagat kitaplarında böyle bir adlandırmaya rastlanmamıştır. Sanatın çeşidi ise hitâb-ı gâib ala gâibtir. Beyitte ilk mısrada “sana” kelimesi hitâb, “mâh” ise gâib konumundadır. İkinci mısrada ise mâh kelimesinin konumu değiştirilerek üçüncü şahıstan (gâib) ikinci şahıs (hitab) durumuna getirilmiştir ve dolayısıyla sözün yönü değiştirilmiştir.

Bu sanatın yer aldığı bir diğeri beyit ise şudur:

Oldı lutfuñdan bu dem ecnâs-ı Âdem pür-ni‘am
Cûduñ ile cümle bây oldı gedâlar serverâ (15)
İltifât-ı hitâb-ı ‘ala’l- gâ’ib ü medh
ve redd ‘ala’- hâzır (?)

Bu beyitte de ilk mısradaki sözün, (onun) lutfundan ibaresinden anlaşıldığı üzere üçüncü şahsa ait olduğu görülmektedir. İkinci mısradaki ise “cûduñ” ve “serverâ” ifadeleriyle birinci mısradaki gâib, ikinci şahsa intikal ettirilmiştir ve sözün yönü gaybetten hitaba doğru değiştirilmiştir. “Cûduñ” ve “serverâ” kelimelerindeki ikinci şahıs ekleri, ilk kelimedeki ñ harfî ile Farsça kelimelerin sonuna geleterek “ey” ünlemi manasına gelen “â” sesidir.

2.3.10 Muhtemilîn-i zıddeyn

Hîç kapuñ mişli felek bulmaz cihānda âsitān
Görmeye zātuñ gibi devr-i zamān ehl-i seḥā (11)
Muhtemilîn-i zıddeyn berāy-ı işbāt

Beyitte yer alan muhtemilîn-i zıddeyn sanatının izahı noktasında değişik görüşler bulunmaktadır. Bazı belagatçiler bunun îhâm ve tevcîh ile aynı olduğunu (Akdemir, 1999; Bilgegil, 1989) bazıları ise bu isimden hiç bahsetmeyerek îhâm ile tevriyenin aynı sanat olduğunu öne sürmektedir (Saraç, 2000; Bolelli, 2000). Îhâm ile tevriyenin arasındaki fark ise şu şekilde izah edilmektedir: Bir lafzın iki manası mevcut olup bunlardan hangisinin kastedildiği bilinmiyorsa, bu îhâmdır. Bir lafzın iki manası mevcut olup uzak manası kastediliyorsa bu da tevriyedir. (Akdemir). Yukarıdaki beyitte “felek dünyada senin kapın gibi eşik bulamaz; cömertlik ehli de senin gibi cömertini dünyada göremez” denmektedir. Buradaki sanat, eşik manasına gelen âsitânın, âsitâne kelimesini dolayısıyla da İstanbul’u çağrıştıracak şekilde kullanılmış olmasıdır.

2.3.11 Suāl-cevāb

Söyledüm bir kāmīle kim nice irem devlete
Devlet isterseñ aña var kıl didi sen ilticā (12)
Suāl-cevāb ber īmā

Kimdür ol kân-i ‘aṭā baḥr-ı seḥā didüm didi
Ol ‘Alī Paşa ki şadr-ı ‘izzet oldu aña cā (13)
Suāl-cevāb-ı şāfi

On ikinci ve on üçüncü beyitlerde yapılan sanatlar soru ve cevap şeklindedir ve literatürde istifham sanatıyla karşılanmaktadır. Bu sanatın amacı sorulan şeye yanıt isteme amacı gütmeyen duyguyu ve düşüncüyü güçlendirmek için soru biçimde söylemektir (Dilçin, 2005). Bununla birlikte bu beyitlerde halk şiirinde sıkça kullanılan dedim/dedi şeklindeki soru biçimi de karşımıza çıkmaktadır. Bu şiirlere mürâcaa denilmekle birlikte genelde koşma nazım biçiminde yazılmış şiirlerde görülür. Divan şiirinde de örneklerine rastlanmaktadır.

2.3.12 Hürûf-ı bî-nuḳaṭ

Hemdem ola ṭāli‘-i mes ‘ūd her demde aña
Her kim olursa ‘aduvv aña ola *hemdem o[la]* (14)
Hürûf-ı bî-nuḳaṭ
Bu satırda tecnîs-i zāid vāḳi ‘ olmuştur redd-i ‘acüz ‘ala’ş-şadr üzere

Hürûf-ı bî-nuḳaṭ, noktasız harfler manasına gelip manzumede hiç noktalı harfin bulunmamasıdır. Tecnîs-i zāid ise daha önce de değinildiği gibi iki kelime arasındaki harf fazlalığı ile yapılan ve belagat kitaplarında cinâs-ı nâkıs, cinâs-ı müzeyyel gibi isimlerle yer alan bir sanattır. Redd-i ‘acüz ‘ala’s-sadr ise asdrın acüze ve acüzün sadra gelmesiyle yapılan bir sanattır. Yukarıdaki beyitte bu üç sanatın birlikte

kullanıldığı görülmektedir. Beyitteki bu sanatları şu şekilde izah edebiliriz: Şâzî, bu beyitte noktasız harfler kullandığını belirtmiştir ki bu doğru olup beytin Osmanlı Türkçesi ile yazımında hiçbir noktalı harfe tesadüf edilmemektedir. İkinci olarak “dem” ve “hemdem” kelimeleri arasında tecnîs-i zâid yapılmıştır. Son olarak ise “hemdem ola” kelimelerinin hem mısraın başında hem de sonunda kullanılmasıyla reddü’l- ‘acüz ‘ala’s-sadr sanatından faydanılmıştır.

2.3.13 İzmâr, ihâm ve imâ

Mürvet-i ihsânuñ bilmezse hayli müslimîn
Yollarına gelsün iy server olaruñ ol cezâ (18)
Mimmâ sâye-i izmâr u ihâm u imâ

Budurur lâyıķ olan dürr-i girân-mâyem benüm
Bula luţfuñ şemmesinden nice zer gibi bahâ (24)
Teşbih-i izmâr

Bir şeyi saklama, gizleme manasına gelen izmâra ayrı bir sanat olarak belagat kitaplarında rastlanmamaktadır. İsmail Durmuş, “Teşbih” maddesinde izmârı, tarafların sıralanışına göre teşbih çeşitlerini sayarken kullanmakta ancak izahını yapmamaktadır (2011). Aynı maddenin Fars edebiyatında teşbihin anlatıldığı ikinci bölümünde ise teşbih-i muzmer başlığında bu sanatın diğer adının izmâr olduğu belirtildikten sonra şu şekilde bir tanım yapılmaktadır: “Gizli, örtülü benzetmedir. Söyleyenin teşbihi açıkça belirtmeyip dikkat edilmeden farkına varılamayacak şekilde sunmasıdır.” (Değirmençay, 2011). Bu tanım aynı zamanda günümüz belagat kitaplarında teşbih-i zımnî için kullanılmaktadır.

Hikmet Akdemir ise, *Belagat Terimleri Ansiklopedisi*’nde bu kelimeye “Zahirin zamir yerinde kullanılması ve zamirin zahir yerinde kullanılması”

başlıklarında yer vermektedir (1999, ss. 389-391). Burada zamir ile karşılanan kelime izmârdır. Akdemir, zamirden sonra gelen hususu muhatabının zihnine iyice yerleştirmek, zamirin ait olduğu zahir ismin meşhur olduğunu vurgulamak ve zamirin merciinin zihninde devamlı mevcut olduğunu iddia etmek için bu sanatın yapıldığını söylemektedir. Daha önce isim veya merci geçmeden zamiri duyan kişi zamirden bir şey anlayamayacağı için sözün devamını dikkatle dinleyecektir. İkinci beyitte “budurur layık olan” ile başlayan kelime muhatabın ilgi ve dikkatini celb ederek beyitteki izmâr sanatını oluşturmakta oluşturmaktadır.

Îhâmın ise bir lafzın iki manası mevcut olup bunlardan hangisinin kastedildiğinin bilinmediği durumda olduğu yukarıda tartışıldı. Buradaki beyitte bu sanat “hayli” kelimesi üzerinde yapılmıştır zira kelime hem çok, fazla anlamına hem de hayl ile atlı asker, süvari manasına gelmektedir. Burada kelimenin iki anlamı da manaya uygun düşmekte fakat hangisinin kastedildiği anlaşılamamaktadır. Dolayısıyla hem “hayl-i müslimin” hem de “hayli müslimin” imlaları doğru kabul edilmektedir.

2.3.14 Beyân-ı rûşenâ

Eylese ‘arz hâlünü bir kimse hâlâ zātuña
İrer elbette murâda luṭfuñ ile ol gedâ (25)
Beyân-ı rûşenâ

Beyân, manayı ifadede lafzı açıklığa kavuşturmak için gereken melekeyi kazandıran, duygu ve düşünceleri değişik yollarla ifade etme usul ve kaidelerini inceleyen ilim demektir. Beyân-ı rûşenâ terimine belagat kitaplarında rastlanmamıştır ancak

beyitten anlaşıldığı kadarıyla Şâzî, bu beyitte herhangi bir mana sanatına başvurmadan sözü apaçık bir şekilde söylediğini düşünmektedir.

2.3.15 Fenn-i tarh

Şâzî yukarıda incelenen şiirlerinin yanı sıra yazmanın 48b varağında bulunan bir manzumede farklı bir sanatı kullanmıştır. Manzumenin 48a’da yer alan “Ğazel li-mü’ellifihi ve medh-i ‘Alî Paşa yessera’l-lāhu mā yeşā ve fî fenn-i tarh” başlıklı bu gazel beş beyitten oluşmaktadır. Bu şiirde fenn-i tarh olarak bahsedilen sanat ise mısralardaki ikinci sözcükten itibaren her sözcüğü bir önceki sözcüğün son harfi ile başlar şekilde düzenleyip bu harfi yazmamaktır. Aşağıdaki manzumede köşeli parantez içinde yer alan harfler metnin anlaşılabilmesi için tarafımızca koyulmuş olup yazma metinde bu harfler yer almamaktadır.

Melce-i [e]rbāb-ı [b]aht-ı [t]aht-ı [t]āc-ı [c]āvidān
Nāzım-ı [m]anzūm-ı [m]akşad [d]āver-i [R]üstem-[m]ekān
Nāfi‘-i [‘i]rfān-ı [n]āşih [H]ayder-i [r]ezm-i [m]aşāf
Āşıl-ı [l]āmi‘-i [‘ā]lem [m]ihter-i [r]āh-ı [h]evān
Kıble-i [e]hl-i [l]isān-ı [n]azm-ı [m]estūr-ı [r]ızā
Şeref-i [f]aḥr-ı [r]umūz-ı [z]ākirān u [v]āşifān
Āfitāb-ı [b]āğ-ı [ğ]ufrān [n]eyyir-i [r]üşen-[n]ihād
Dāfi‘-i [‘a]rz-ı [z]alām-ı [m]aḫhar-ı [r]ūz-ı [z]amān
Ol ‘Alî Paşanuñ ey Şāzî demādem medhini
Nice fen üzre kılup eyle dilünde hem-revān

Bu bölümde yazmadaki beyitler ve beyitlerin yanlarına yazılan sanatlar incelenmiştir. İnceleme sonrasında şu konuya dikkat çekilmelidir: Yazmadaki beyit ve sanatlar arasında kimi zaman uyumsuzluklar görülmekte ve verilen örnekler sanatların tanımıyla uygunluk arzetmemektedir. Bu başlık ve içerik uyumsuzluğunun kanaatimizce olası bazı sebeplerinden biri Şâzî’nin belagat alanındaki yetersizliği ve

bu sebeple bazı yanlış adlandırmalar yapmış olmasıdır. Fakat metnin başında kendisini özellikle belagat sahasındaki yeteneğiyle öven (v. 8b-9a) bir müellifin bu kadar basit bir hata yapması ilginçtir. İkinci sebep eserin tebyiz yahut istinsahı esnasında yapılan yanlışlık sonucu böyle bir durumun oluşmasıdır. Asıl nüshada bu sanatlar hiç yer almayabilir ve müstensih kendi bilgisiyle beyitlerin yanına bu sanatların ismini not etmiş olabilir. Bir diğer neden ise, her ne kadar eski belagat kitaplarını kaynak olarak kullanmış olsalar da günümüz belagat kitaplarının bu edebi sanatların gelişimi ve evrilmesiyle ilgili bilgiler içermemesidir. Dolayısıyla Şâzî'nin kullandığı sanatların metnin yazıldığı tarihte ne şekilde tanımlandığı ve adlandırıldığı tespit edilememektedir. Bu yüzden yapılanın bir hata olup olmadığı yahut bir hata varsa kime ait olduğunun cevabı açık değildir. Bu nedenle de beyitler sanat kullanımına uygunluk arzemesi bakımından başarılı yahut başarısız olarak nitelenmemiştir.

Beyitlerin sanatsal açıdan incelenmesi sırasında sanatların adlandırılmasında bazı farklılıklar görülmüştür. Bunlar bazı tamlama, tekil-çoğul ve Arapça-Farsça değişiklikleri olup metinde ve belagat kitaplarında hangi isimlerle yer aldığı ilgili sanatın izahatında belirtilmiştir. Bu farklılıklar o dönemde bu sanatların hangi isimlerle bilindiğine de ışık tutmaktadır.

Bu bölümün dikkat çekici bir diğer özelliği de Şâzî'nin metin içinde sıkça alıntı yaptığı isimlerden biri olan Lâmi'î'nin de *Hüsn ü Dil* adlı eserinin bir bölümünde edebi sanatlara yer vermiş olmasıdır. (Şenel, 1998). Bu durum da yazarın Lâmi'î'nin eserinden yalnızca metin içi atıflarla değil yapısal olarak da faydalandığını göstermektedir.

2.4 Eserin üslup özellikleri

Andreas Tietze (1973) “Mustafa Ali of Gallipoli’s prose style” başlıklı makalesinde üslubun tanımını yaparken sanatçının hem kendisinden öncekilerden farklı olma hem de onlarla uyumlu olma çabası içinde bulunduğunu ve bir türün müşterek tarzının da bu çabalar sonucu oluştuğunu dile getirmektedir. Üslubu iki katmanlı bir kavram olarak açıklayan Tietze bu katmanlardan birisini döneme ait müşterek bir üslup (collective/ period style) bir diğerini ise birey bazında sanatçının mizacını, beğenisini ve sanat iddiasını içeren bireysel üslup (personal style) olarak açıklar ve sanatçının üslubunu anlayabilmek için öncelikle içinde yaşadığı dönemin üslubunun incelenmesi gerektiğini dile getirir. Bu bölümde *Medhiye-i Ali Paşa ve Gencîne-i Pür-Temâşâ* adlı eserin biçimsel analizi yapılarak bu metnin üslubu nesir türü açısından incelenecektir. Metnin yazarının başka eserleri de olduğu bilinmekle birlikte bunların elde olmaması Şâzî’nin kişisel üslubu hakkında değerlendirme yapılmasına mani olsa da bu eserde kullandığı üslup ortaya konulmaya çalışılarak eserin dönem nesri içindeki yeri irdelenecektir.

Edebi metinler genellikle nazım veya nesir olmaları bakımından ikiye ayrılır ve kendi türlerine göre analiz edilirler. Bir metnin manzum olması farklı bir biçimsel incelemeyi gerekli kılarken mensur olması başka bir yapısal incelemeye tabi tutulmasını gerekli kılar. Günümüz Türkçesi ile kısaca “düzyazı” olarak tanımlayabileceğimiz nesir türünde yazılmış eserler, biçimsel açıdan incelenirken Arapça-Farsça kelime ve tamlamaların kullanım sıklığına; ne sıklıkta seciye başvurulduğuna, sanat kaygısı taşıyıp taşımadıklarına ve Türkçe kelimelerin azlığına yahut çokluğuna göre çeşitli şekillerde kategorize edilirler.

Nesir ve nesir üslupları üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında sade ve orta nesir olarak tanımlanan nesir üsluplarında yazılan eserlerin nesir türünde olduğu; süslü nesir ve ağdalı nesir olarak tanımlanan ve neredeyse her cümlesi secili, sanat yapma ve gösterme kaygısı taşıyan, Arapça ve Farsça kelimelerin Türkçe kelimelere göre çok daha fazla olduğu ve uzun tamlamalı metinlerin inşâ örneği olarak sunulduğu dikkat çekmektedir. Örneğin; Mehmet Fatih Köksal, *Klasik Dönem Osmanlı Nesri* adlı kitabın giriş bölümünde nesir ve inşâ arasındaki farkı şu şekilde açıklar:

Nesir manzum olmayan her türlü ürünün adıdır. Nesir tarzında yazılan eser, yüksek edebî ve bedîî nitelikleri haizse buna inşâ; inşâ yapan yani edebî nesir örneği veren kişiye ise münşî denir. Vezinli ve kafiyeli her söz manzum veya manzume sayılır ancak; bir manzumeye şiir denmesi için sanat değeri taşıması gerekir. Nesir ile inşâ arasındaki fark da manzumeye şiir arasındaki fark gibidir. Aynı şekilde nâzım ile şair arasında ne fark varsa nâsirle münşî arasındaki fark da odur. (2009, s. 11)

Yine nesir türüyle ilgili tasnifi bugün dahi hala kabul gören Fahir İz (2004) nesir ve inşâ ayırımına değinmese de süslü nesir üslubunu açıklarken parantez içinde inşâ kelimesini kullanmaktadır. Christine Woodhead de (2006) “Estetik nesir” başlıklı makalesinde nesir ve inşâ arasındaki ayrımı estetik kavramı üzerinden yaparak “Edebi estetik nesir için kullanılan Osmanlıca terim ‘inşâ’dır; Arapça kökenli olan bu sözcük, burada sanatlı bir yazma üslubunun bilerek yapılandırılması anlamına gelir.” (s. 317) demektedir.

İnşâ üslubuyla yazılan ve düzyazıdan ayrılan metinlerin şiirle benzerlik gösteren birtakım özellikleri de bulunmaktadır. Harun Tolasa (1977) Osmanlı nesrinin özelliklerini şu şekilde sıralamaktadır: “seci ismi verilen nesir kafiyesi”, “birbirini takip eden ve değişen ölçülü cümle ya da cümlecikler”, “edebi sanatlar ve renkli tasvirler”, “Arapça ve Farsça kelimeler” ile “bu dillerde ayet, hadis, şiir gibi

iktibaslar” olarak sıralamaktadır. Christine Woodhead’in Tietze ve Gully’den yaptığı derleme alıntıda Tolasa ile aynı fikirde olduğu görülmektedir:

Osmanlı inşâsı bilinçli olarak estetikleştirilmiş bir üsluptu. Karmaşıklık açısından konuya ve okuyucusuna göre çeşitlilik gösterse de genelde Osmanlı nesriyle yazılan çoğu yazıdan dikkat çekecek ölçüde giriftti. Niteliği seci diye bilinen kafiyeli, ritmik sözcük öbeklerinden oluşan uzun cümlelerle beliren bu üslup, aliterasyon, eşanlamlı ve eşsesli, eşyazımlı sözcüklerden ve başka türde sözcük oyunlarından sıkça yararlanıyordu. Hem kültürel ve sözcüksel zenginlik hem de kafiyeli nesrin müziksel niteliğini artıran uzun ve kısa ünlülerin karşıtlanarak biraraya getirilmesi nedeniyle kullanılan sözcük dağarcığının yüzde yetmiş beşi Arapça ya da Farsça idi. Türkçe ise büyük ölçüde adılar, bağlaçlar ve sona gelen çekimli fiiller için kullanılıyordu. Ağır basan dilbilgisel yapı, iyeliği gösteren sıfat niteliğindeki Farsça izafetti; bu sonunda Osmanlıca yazılarda üslupların çoğuna sızan alışkanlık yaratan bir öge oldu. Metinler, İslamiyete özgü klasik göndermeler, anıştırmalar, mısralar ve Kuran’dan bol bol yapılan alıntılarla süsleniyordu. (s. 317-18)

Şâzî’nin medhiyeyi kaleme alırken kullandığı üslup da alıntıda bahsedildiği şekilde Arapça-Farsça kelime ve tamlamaların ağırlıkta olduğu, ayet ve hadislerden iktibasların yapıldığı secili bir üsluptur. Metinde yer yer giriftleşen ve anlama ulaşmayı zorlaştıran ifadelerle rastlanmakla birlikte kimi zaman da konuşma üslubuna yakın bir söyleyiş biçimi görülmektedir. Bu bağlamda metnin tek bir üslup biçiminde değil de iç içe geçen sade ve girift cümleler bağlamında devam ettiğini söylemek mümkündür. Tezin devamında Şâzî’nin kullandığı bu üslup biçimi metin üzerinden incelenerek kullandığı üslubun tek bir şekilde kategorize edilemeyeceği gösterilmeye çalışılacaktır.

Osmanlı inşâsı betimlenirken en fazla zikredilen edebi araçlar seci ve paralel kelime kullanımıdır. Seci nesirde kelimeler, kelime grupları, cümlecik veya cümlelerin –çoğunlukla- sonlarında görülen ses benzeşmesidir ve en az iki olmak üzere sınırsız sayıda kelime arasında olabilmektedir. (Köksal, 2009). Yapı olarak birbiriyle aynı olan kelime, ibare ve cümlelerin birbiriyle ilişkili olarak ardı ardına kullanılmasına ise paralelizm/koşutluk denmektedir (Coşkun, 2007). Tietze, inşâ

düzeninin tekrarlar üzerine kurulu olmadığını, inşâda daima paralel ifadelerin kullanılmasının beklendiğini ve aynı kelimenin tekrarından özellikle kaçınıldığını belirterek eş sesli veya eş anlamlı kelimelerin kullanımına atfen tıpkı havyanların Nuh'un gemisine çiftler halinde gelmesi gibi bu kelimelerin de yazara çiftler çiftler geldiğini belirtmektedir.

İnşâ türünde yazılan eserlerde paralel dil yapılarının bağlaçlarla birbirine bağlandığı görülmektedir. Richard A. Lanham (2003) *Analyzing Prose* isimli kitabının Parataxis and Hypotaxis başlıklı ikinci bölümünde nesir analizi yaparken “ve” bağlacını bir pasajın içinden geçen omurgaya benzetmekte ve bu bağlaçların – özellikle metin sesli okunduğunda- metindeki monotonluğu kırmaya yardımcı olacağını dile getirmektedir. Osmanlı metinlerinde de “ve”, “kim”, “ile”, “birle” gibi bağlaçların hem metni birarada tuttuğu hem de metne akış kazandırdığı görülmektedir. Aşağıdaki kısa alıntı metindeki paralel dil yapıları ve seci kullanımı için tipik bir örnek teşkil etmektedir:

Her fermānuñ ‘ayn-ı Hak
ve her merāmuñ icābete mülhak dur
ammā gün gibi zerre zerre ef’āl-i ḥaḳīr ü aḥvāl-i pür-faḳīr hüveydāñuz *dur*
ki
nice ecnās-ı tecnīsāt [u] terşīhat
ve
envā ‘-ı terşī ‘āt [u] tevşīhat
üzre aḳsām-ı teşbīh ü kināye
ve
eṭvār-ı telmīh ü isti ‘āre
birle
ḡarrā ḡarīb kitāblar taşnīf
ve
zībā ‘acīb risā[le]ler te’līf
eylemişim
ki
‘aḳl-ı çālāk
fenn-i dil-firībinde çāk
ve
idrāk-ı derrāk
müteḥayyir ü endīşe-nāk olurdu (Şâzî, v. 8b-9a)

Bu paralel dil yapıları ve bağlaçlar sayesinde anlatıda belli bir ahenk yakalanır ve hem okuma hem de dinleme esnasında okurun dikkatinin dağılması engellenmiş olur ve anlatı monotonluğa düşmekten kurtulur. Lanham, (2003) kitabının *Tacit Persuasion Patterns* bölümünde okurla yazar arasındaki zımni bir mutabakattan (*tacit bargain*) bahseder. Okur ve yazarı ellerinde aynı harita olan fakat birbirlerinden uzakta ve habersiz iki kişiye benzeten Lanham’a göre bu kişilerin sahip oldukları haritayı kullanarak bir yerde buluşmaları gerekmektedir. Okur ve yazar arasında da benzer bir durum olduğunu düşünen Lanham kullanılan edebi formların kendilerini ifade ediş biçimlerini de beraberinde getirdiklerini dile getirir. Lanham zımni ikna (*tacit persuasion*) kalıbı adını verdiği bu yapıların okur tarafından algılanışının zihinsel süreçlerle izah edilebileceğini söylemektedir. Lanham’a göre yazarın okurla aynı evrene girebilmek için kullandığı ikna araçları ise kafiye, cinas, aliterasyon ve zıt kelimelerin kullanımı ile tekrarlayan sözcüklerdir. Fakat bu araçların gereğinden fazla ve yersiz kullanımı zeki bir nesir yazarını üçüncü sınıf bir şair sınıfına sokabileceğinden bunları kullanırken yazarın bir mücevher ustası kadar titiz olması gerekmektedir.

Şâzî, *Medhiye-i Ali Paşa ve Gencîne-i Pür-Temâşâ*’yı yazarken klasik nesir üslupçularının kullandığı seci, cinas, kelime tekrarları ve zıtlıklardan mümkün mertebe yararlanmıştır. Ancak Şâzî’nin kimi cümleleri oldukça girift ve secili kelimelerden oluşurken bazı cümlelerinin oldukça kısa ve yalın bir şekilde kurulduğu gözlemlenmektedir. Yalnızca Şâzî’ye has olmayan bu ikili tutuma Osmanlı inşâ ürünlerinde rastlandığını söyleyen Harun Tolasa, inşâ türünde eserler veren sanatçıların bir eserinde veya eserlerinin bir kısmında çeşitli sebeplerle sade üslup kullandıklarını yahut da sade üslupla yazarken sanatkârane üsluba başvuran yazarlar olduğunu dile getirir (1977) ancak bunun sebeplerinden bahsetmez. Burada Şâzî’nin

kendi metninde yaptığı üslup değişikliğini analiz ederek bir yazar olarak tutumunu ve bu üslup değişikliğinin işlevini göstermeye çalışacağız.

Şâzî, metinde inşâ üslubunun bütün özelliklerini kullanır. Bununla birlikte yer yer sade ve bir kaç kelimeden oluşan cümleler kurduğu da gözlemlenmektedir. Eserin kimi yerlerinde ise “Allāh Allāh hoş münasebeti vardur bu maḳāmuñ” (v. 21b), “hikāyesi her dilde mezkūr yok yok ne mezkūr belki ḥavāşş u ‘avām arasında meşhūrdur” (v. 44b) gibi konuşma ve tahkiye üslubuna yakın bir söyleyişin bensimsenmiş olduğu görülmektedir. Metnin tamamı göz önüne alındığında Şâzî’nin çoğunlukla iş, oluş, hareket ve yargı bildiren cümlelerini sade bir üslupla; muhatabını methetmek için yazdığı cümlelerini ise inşâ üslubuyla yazdığı görülmektedir. Metinde medihler Ali Paşa, Şeyh Hasan ve Şâzî için yapılmaktadır ve bu övgülerde kullanılan üslupta ve kelime kadrosunda kademeli bir fark görülmektedir. Ayrıca eserde bu üslubun kullanıldığı bir diğer yer de metnin sonlarına doğru Şâzî’nin Ali Paşa’dan isteğini dile getirdiği kısımdır. Aşağıda öncelikli olarak Ali Paşa’nın Şeyh Hasan’a yaptığı övgü, daha sonra Şeyh Hasan tarafından oğluna, Şâzî’ye, yapılan övgü ve son olarak da Şâzî’nin Ali Paşa’yı okura tanıtmak için yaptığı üç övgüye yer verilmiştir.

Ey ḳuṭb-ı dāyire-i kevn [ü] mekân ve’y bülbul-i bâğ-ı ravza-i cinân (v. 10a)

Ey sipihr-i feşāhatüñ mihr-i enveri ve’y şehristân-ı belāgatüñ şāh-ı mih-teri
‘ilm-i ‘uşulde Fereздаḳ’a daḳ dutarsın tefāşir-i müşkülâtı Keşşâf-ı
musaddıḳa irersin (...) celīsüñ kitâb ve enīsüñ ders-i hitâbdur (v. 7b-8a)

ol dem ol şadr-nişîn-i şadr-ārāyan-ı şuffa-i ‘adl [ü] dād ve güzide-i güzîn-i
ehlü’l-cüd ve’l-cevād bâsitü’l-emn ve’l-emân ḳātil-i ehlü’ş-şirḳ ve’ṭ-ṭuğyân
serdâr-ı şâib-re’y-i memâlik-ārâ mefḥar-ı server-i ḥuceste-liḳâ şîr-i maşâf
[u] vağâ Şadr-ı ‘Azam ‘Alî Paşa (v.9b)

o nâzım-ı intizâm-ı ins [ü] cân ve mefḥar-ı mütecemmi‘-i vezîrân kâsir-i
kūs-ı ru’ûs-ı Rus ḳatı-ı ‘âḳ- a‘nâḳ filâs-ı fülûs mümehhid-i esâs-ı saltanat
muṭarrız-ı libâs-ı hilâfet vâsıta-ı ‘uḳde-i şehriyârî maḳbûl ü mergûb-ı tâcdârî
dürr-i şadef-i şadr-ı şafâ gevher-i kân-ı ma ‘den-i vefâ şuffa-ı sa ‘âdetde ḥâlâ
Ḥazret-i ‘Alî Paşa (v. 10b-11a)

A‘nīya mumidd-i esās-ı salṭanat mūmehhid-i libās-ı ma‘delet ‘imādū’ş-şehr
ve’d-dehr cevādū’l-ber ve’l baḥr ṣadr-nīşīn-i āsaf-ı kerāmet ve ṣadr- ārāyān-
ı şuffa-i velāyet ḥuceste- likā Ḥazret-i ‘Alī Paşa (v. 22a)

Yukarıdaki örneklere karşılık aşağıda verilen örneklerde ise Şâzî’nin basit ve sıralı
cümle yapıları kullandığı görülmektedir.

āsumān-ı ḳadri kadr-i āsumān gibi dā’ir-i taṣavvurdan *dūr [idi]*
ve
ḥūy-ı bī-naẓīri ḥūy-ı bī-naẓīr gibi taḳrīrden *mehcūr idi*
ẓāt-ı şerīfī mihr-i sipihr-i ḥilāfet *[idi]*
ve
‘unsur-ı laṭīfī sipihr-i mihr-i *salṭanat idi* (v. 21a-21b)

Pes bu ṭaṇṭana-i şevketi *gördüm*
ve
bu velvele-i ḥaṣmeti seyr *itdüm*
pādişāhlıgum *unitdum*
ve kendümden *gıtdüm* (v. 30a)

Ol vāḳı ‘a-ı ğarībden *uyandum*
kendüm cāme-i ḥ‘ābda görüp ḥayrān *oldum*
ve
bu seyr-i ‘ibret engīzūñ seyrlerine nālān *oldum* (v. 37b-38a)

Namık Açıkgoz (2004), 17. yüzyıl metinlerinde sıralı ve basit cümlelerin tek
yükleme dayanan basit bir anlatım tekniği olarak fazla tercih edilmediğini bunda ele
alınan konuların soyut ve somut oluşlarının etkili olabileceğini düşünerek Veysi’nin
Siyer adlı eserinde Hz. Hamza’nın sadece hareketlerini anlattığı cümlelerde sıralı
cümle tekniğini görülen bir eylemi anlatmak için kullandığını dile getirmektedir.
Yukarıdaki örneklerde de görüleceği üzere Şâzî de olay aktarımı için kullandığı bu
cümle yapılarında oldukça düz bir anlatım tercih edilmiştir.

Bununla birlikte metinde dikkat çekici bir biçimde Şâzî’nin Ali Paşa’dan
kendisine hamî olmasını istediği kısımlarda inşâ üslubu özelliği yoğun bir şekilde
kullanılmıştır.

Her dem ğamda ve hem-vāre elemdeyim ki beyne’l-aḳrān bī-zer ü nā-tüvān
kalmışım ammā ḥāşelillāh ol vezīr-i ‘āliyyüla‘lā ve müşīr-i şāḥib-rā bu
bende-i kemter ve ‘abd-i aḥḳarlarınuñ maḳşūdın redd ide ve ḥalā şümme

‘adā bāb-ı ihsānları küşāde olmayup ‘adem-i mürüvvetleri anı sed kıla (...) ki zīrā müjgān-ı hūn-ālūdem kalem-i kulūb ve mukle-i çeşmimūñ dem‘-i muhrākın ve dem-i pūr-ihtirākın midād idüp saḥīfe-i sīnemden ṭabaḳ ve beyāz-ı dīdemden rengīn varāḳ kesüp bu kitāb-ı dil-küşāyı ve bu kütüb-i rūḥ-efzāyı anuñ nām-ı pūr-ihtirāmı ile ibtidā ve ism-i şerīfleri üzre intihā itdüm (v. 45b-46a)

Şâzî’nin medih kısımlarında kullandığı üslup ile olay aktarımı yaparken kullandığı üslup arasındaki farkın tesadüfî değil bilinçli bir tercih olduğu açıktır. Bunun sebebi Lanham’ın dile getirdiği ikna kalıpları kavramıyla açıklanabilir. Burada Şâzî ile okuru (Ali Paşa /implied reader) arasındaki zımnî mutabakat okurun beklediği üzere bir medihle karşılaşmasıdır. Nitekim muhatabını belli bir amaç (patron arayışı) doğrultusunda metheden yazar da aynı üslubu beklentisini dile getirirken de kullanmaktadır. Bu durumda Şâzî’nin aralarda kullandığı basit söyleyiş ve sade üslup sadece monotonluğu kırarak anlatımın akışını devam ettirme çabası olarak kalmaz aynı zamanda yazarın amacına uygun bir şekilde memduhunu ve ondan beklentisini öne çıkarma işlevi de taşır.

2.5 Eserin biçimsel özellikleri

Medhiye-i Ali Paşa ve Gencîne-i Pür-Temâşâ içerisinde çok sayıda manzum parçalar bulunan nesir türünde yazılmış bir eserdir. Şâzî, eserine medhiye adını vererek eserini tür olarak sınıflandırmıştır ancak genel literatürün aksine bu sınıflandırmayı metnin içeriğinden hareketle yapmış türün biçimsel özelliğini göz ardı etmiştir. Medhiye, divan edebiyatında bir kimseyi övmek için yazılan şiirlere denmektedir. (Dilçin, 2005) ancak medhiyeler genellikle kaside biçimiyle yazıldığından aynı manada çok defa kaside kelimesinin de kullanıldığı görülmektedir. Medhiyelerin çoğu kaside nazım şekliyle kaleme alınmakla birlikte mesnevi, kıta, murabba,

muhammes, terkip ve terciibend yanında gazel vb. nazım şekillerinde yazılanlar da vardır. (Aydemir, 2004). Genellikle ikiye ayrılan medhiyeler ya dini içeriklidir ve Hz. Peygamber’e, dört büyük halifeye ve diğer din büyüklerine yazılırlar; ya da devlet büyüklerine, padişah, sadrazam veya paşa gibi rütbeli devlet adamlarına yazılırlar. (Dilçin, 2005; Şahin, 2013)

Şâzî’nin yazmış olduğu metin bir devlet büyüğü ve bir sadrazam olan Ali Paşa’ya yazılmıştır ancak biçim olarak yukarıda zikredilen nazım şekillerinden ayrılmaktadır. Yukarıdaki tanımlardan hareketle yazarın, nazım-nesir karışık bir üslupla kaleme aldığı bu eserin tür bakımından ilginç bir özellik taşıdığı söylenebilir. Zira incelediğimiz eserde 14b, 22b ve 48a varaklarında “der medh-i Ali Paşa” başlıklı iki kaside ve bir gazel bulunmaktadır. Bunun dışında bir sebab-i telif başlığı bir de *Gencîne-i Pür-Temâşâ* adını verdiği bir hikâye bulunmaktadır. Bu başlıkların dışında kalan kısımda ise yazar hem nazım hem de nesir olarak Ali Paşa’yı medhe devam etmektedir. Eserin devamında yer alan *Gencîne-i Pür-Temâşâ* bölümü de farklı bir hikâye değil yine Ali Paşa’yı övmek için yazılmış bir araç konumundadır. Zira burada da padişahın akıllı ve yol gösterici veziri Ali Paşa’dan bahsedilmektedir. Dolayısıyla bu metnin biçimsel özelliklerinden ziyade içeriğinden hareketle bir adlandırmaya tabi tutulduğu görülmektedir. Eserin amacı Ali Paşa’yı medhetmektir ve eserde başından sonuna kadar gözetilen de budur. Şâzî, eserini isimlendirirken herhangi bir türsel sınıflandırmayı değil işlevsel bir adlandırmayı uygun görmüştür.

Eserin biçimsel açıdan incelenmesi gereken bir diğer özelliği de içeriğindeki manzum parçalardır. Bu tür manzum parçaların nesir türündeki eserlerde sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. İsmail Hakkı Aksoyak (2010) mensur kısımların aralarında yer alan manzum bölümlerin nesrin en önemli ve devamlı özelliklerinden biri olduğunu belirterek mensur eserler içindeki manzum kısımların artık o mensur

yapının bir parçası olduğunu ve bu yapı içinde mutlaka bir fonksiyona sahip olmaları gerektiğini aksi takdirde orada bulunmalarının estetik değerinin ortadan kalkacağını söylemektedir. Şâzî de eserini kaleme alırken neredeyse her sayfada bazen kendisinin bazense Lâmi‘î, Âhî ve Molla Câmî’nin şiirlerine yer vermiştir. Şâzî kimi yerlerde bu manzum parçaları “dedi”, “eyitdi”, “cevap verdüm ki” gibi ibarelerle kendilerinden önce veya sonraki mensur kısma bağlamakta kimi zamansa uzunca bir mensur kısmın arasına anlatıya katkı sağlamayacak ve bütünle çok da ilgili olmayan bazı manzum parçalar eklemektedir. Bu şiirlerin hacim olarak mensur kısımla neredeyse ayniyet arzetmelerinin yanı sıra metni zenginleştiren ve anlatıya belirli bir akış kazandıran işlevleri bulunmaktadır.

Bu tarzda eserlerin literatürde türsel açıdan “nazım nesir karışık eserler” olarak sınıflandırıldığı görülmektedir. Ancak Aksoyak’ın da belirttiği üzere “ister tarih isterse bilimsel olsun eski nesir ile yazılmış kitapların içlerinde mutlaka manzum parçalar yer alır.” (2010, s. 58). Dolayısıyla içlerinde manzum parçalar geçen eserlerin karışık türde oldukları görülerek nazım-nesir karışık eserler olarak adlandırılmaları Osmanlı edebi ürünleri içerisinde nesir türünde yazılmış bir eserin bulunmayacağı manasına gelmektedir ki bu da nesir geleneği açısından doğru bir yaklaşım olmaz. Bu bağlamda manzum parçalar monotonluğu kıran, daha akıcı ve akılda kalıcı özellikleri ile asıl gayesi nesir türünde eser vermek olan yazara yardımcı olmaktadır. Nesir her ne kadar iç ritmini sağlamak için şiirin özelliklerinden yararlı olsa da başka bir alandır ve kendine özgü bir yapıdadır. Dolayısıyla nesir türünde yazılmış eserlerde şiirlerin yer almasını nesir türünün şekilsel bir özelliği olarak kabul etmek gerekmektedir.

2.6 Eserde yer alan *Hüsn ü Dil* alıntıları

Eserde Câmi, Lâmi‘î ve Âhî’den birtakım alıntılara rastlanmaktadır. Şâzî’nin bu alıntıların geçtiği yerlerde kimi zaman Beyt-i Âhî gibi ibarelerle kaynak gösterdiği ancak eserin dikkat çekecek denli büyük bir kısmında kaynağını belirtmeden bu yazarlardan alıntı yaptığı görülmektedir. Özellikle Âhî ve Lâmi‘î’nin *Hüsn ü Dil* adlı mesnevilerinin hem nazım hem de mensur kısımlarının Şâzî tarafından metne dahil edildiği tespit edilmiştir. Tezin bu bölümünde müellifin yaptığı alıntılar incelenerek yazarın bu alıntıları kullanma biçimi ortaya konulmaya çalışılacaktır.⁸

2.6.1 Âhî’nin *Hüsn ü Dil*’inden yapılan alıntılar

Şâzî: hāmî’s-sünneti ve’l-farż ve muhāmî-i innā ce‘alnāke ḥalīfeten fi’l-arż bi’t-tūl ve’l-farż bi’l-kaṭ’ ve’l-ğaraż (v. 43b-44a)

Âhî: hāmî es-sünneti ve’l-farż bi’l-kaṭ’ ve’l-ğaraż (Çakır, 1998, s. 65)

Şâzî: Nazm-ı Âhî
Cihān kılmāğa cānın aña teslīm
Yedi şaf leşker olmış yedi iklīm
Kapusında mülāzımdur şeb u rüz
Bulur bir kere nevbet yılda Nevruz (v. 14a-14b)

Âhî: Meşnevî
Cihān kılmāğa cānın ana teslīm
Yedi şaf leşker olmış yedi iklīm
Kapusında mülāzımdur şeb u rüz
Bulur bir kere nevbet yılda Nevruz
Anuñ vaşlına kurban itmege cān
Gelür her yılda bir kez ‘ıyd-ı kurbān (Çakır, 1998, s. 65)

⁸ Alıntılarda atıf yapılan sayfa numaraları bu yazarların *Hüsn ü Dil* mesnevileri üzerine yapılmış iki yüksek lisans tezine aittir. Alıntılarda imla değiştirilmemiş yazarların tezlerinde olduğu gibi gösterilmiştir. Abit Şenel, “Lâmi ‘î Celebi: Hüsn ü Dil (İnceleme-Metin)” (yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi, 1998), Mümine Çakır, “Âhî’nin ‘Hüsn ü Dil’i” (yüksek lisans tezi, Fatih Üniversitesi, 1998). Şâzî’ye ait kısımlarda ise alıntının geçtiği varak numarasına atıf yapılmıştır.

Şâzî: miqyās [u] mīzān-ı şarīh ve kıyāş [u] burhān-ı şaḥīḥ üzre (v. 20b)

Âhî: miqyās-ı mīzān-ı şarīh u kıyāş burhān-ı şaḥīḥ üzre (Çakır, 1998, s. 67)

Şâzî: çünkü ol nūr-ı ḥadīka-ı merdüm-i melek ve nūr-ı ḥadaḳa-ı ‘unşūr-ı felek (v. 34a)

Âhî: Çün kim ol kıble-i ḥadaḳa-ı merdüm-i melek ü nūr-ı ḥadīka-ı ‘unşūr-ı felek (Çakır, 1998, s. 69)

Şâzî: bu bende-i bī-dermān ve dirīne-i bī-cānuñ bir aḡyār-ı çālāk ve ṭarrār-ı bī-bāki vardır ki āsiyāb-ı feleḡi bir bir elekdeñ ve ḥırmēn-i kehkeşānı cev-be-cev ḡalbur-ı felekden geçirüp penbe-i ebrile yıldızuñ gözinden sürme ḳapar ve rişte-i şu‘ā-ı mihrile ‘arūs-ı şubḥuñ aḡzından saḳızın çekerdür (v. 40a-40b)

Âhî: Ammā bir aḡyār-ı çālāk u ṭarrār-ı bī-pāk idi ki vardır ki esbāb-ı feleḡi bir elekdeñ ve ḥırmēn-i kehkeşānı cev-be-cev ḡalbīr-ı felekden geçirüp penbe-i ebr ile yıldız gözinden sürmeyi ḳapar ve rişte-i şu‘ā-ı mihrile ‘urūs-ı şubḥuñ aḡzından saḳızın çekerdü (Çakır, 1998, s. 80)

Şâzî: Beyit

Nedendür iy şeh-i āyine-ruḥsār
Ruḥuñ jengār-ı ḡam tutmuş ḳamer-var
Göñül āyinedür sevmez ḡubārı
Götürmez cām-ı Cemşīd inkisārı (v. 26a)

Âhî: Meşnevī

Nedendür iy meh-i āyine-ruḥsār
Ruḥuñ jengār-ı ḡam tutmuş ḳamer-var
Göñül āyinedür sevmez ḡubārı
Götürmez cām-ı Cemşīd inkisārı (Çakır, 1998, s. 80-81)

Şâzî: Ḥāṭır-ı ‘āṭıruñ tīre ve zamīr-i münīrūñ tīre itme (v. 39a)

Âhî: Ḥāṭır-ı ‘āṭıruñ ḥīre ve zamīr-i münīrūñ tīre itme (Çakır, 1998, s. 81)

Şâzî: Eger iy şāḥ dāll-i devletūñ delīl ve ḥüdhüd-i hidāyetūñ ḥādī’s-sebīl olursa (v. 38b-39a)

Âhî: Eger ol Süleyman-ı zamānuñ dāl u devleti delīl ve ḥüdhüd-i hidāyet-i ḥādī’s-sebīl olursa (Çakır, 1998, s. 81)

Şâzî: āb-ı ḥayvān olursa aḡzına bir içim şu almiya ve tu‘me-i cān ise dehānına bir loḳma şalmıya (v. 41a)

Âhî: āb-ı ḥayvān ise aḡzıma bir içim şu almayım ve tu‘me-i cānsa dehānıma bir loḳma şalmayım (Çakır, 1998, s. 82)

Şâzî: bir ta'allül-i 'alîl ve müdde'â-yı bî-delîldür ki *lâ yesfi* 'l- 'alîl ve *lâ yeski* 'l-*kalîldür* (v. 43b)

Âhî: bir ta'allül-i 'alîl ve müdde'â-yı bî-delîldür (*lâ yesfi* 'l- 'alîl ve *lâ yeski* 'l-*kalîldür*) (Çakır, 1998, s. 86)

Şâzî: rû-yı mehveşi güzellik âsımânında hûrşîd ile rû-be-rû ve ebrû-yı kemân-keşi melâhat meydânında mâ[h]-ı nevle pehlû-be-pehlû olurdu (v. 28a)

Beyt-i Âhî

Cemâli nârınuñ nûrıyla her gâh

Zevâlûsi güneş eksüklûsi mâh

İdelden vaşfını gülşende bülbül

Qulaqdan kıpkızıl dîvânedür gül (v. 28b)

vuhûş-ı tûyûr-ı Süleymân-şîfat cemâl-i ni'metinden nevâle-bend ve leşker-i mâr u mûr hürde-i elfâzıyla hürsend idi hizmetinde 'âbid ü 'âşî ve dâna vü kâşî aşhâb-ı yemn ü yesâr ehl-i arasât-var katâr katâr idi âşık-ı şâdıklarınûñ nûr üzere defter-i hisâbı sağında tahtîr ve âgyâr-ı fâsıklarınûñ kara yazılı kitâbı yesârında levha-i târa tahtîr olup (v. 29a)

Âhî: Ve hoş ve tûyûr-ı Süleymân-şîfat sofrâ-i ni'metinden nevâle-bend ü leşker-i mâr u mûr hürde-i simât ile hürsend idi hizmetinde 'âbid ü 'âşî vü edânî vü ekâşî vü aşhâb-ı yemn ü yesâr ehl-i arasât gibi şaf şaf u katâr katâr kiminûñ defteri hesâbı yemîninde şafha-yı nûr üzre tahtîr ve kiminûñ kara yüzlü kitâbı yesârında levha-i târda tahtîr olup(...) rû-yı mehveşi güzellik âsımânında hûrşîd ile rû-be-rû ve ebrû-yı kemân-keşi melâhat meydânında mâh-ı nev ile pehlû-be-pehlû idi (...)

Cemâli yüzünûñ nûrıyla her gâh

Zevâlûsi güneş eksüklûsi mâh

Sûreyyâ çenberinde 'ukde-i nâz

Hilâl ucında altun telli pervâz

İdelden vaşfını gülşende bülbül

Qulaqdan kıpkızıl dîvânedür gül

Boyunca baş çeküp ol sünbül-i ter

Şan olmuş gice vü gündüz beraber

Cemâli fer'i virse 'âleme nûr

Çıkup cennetden uçmağ isteye hür (Çakır, 1998, s. 101-103)

Şâzî: Beyit

Hemîşe kâmetûñ ey serv-i bâlâ

Bülend ü tâze kılsun Hâk Te'âlâ

Yâvuz gözlerden itsün Hâk seni dūr

Gözinden müdde'înûñ nitekim nûr (v. 36b)

Âhî: Meşnevî

Hemîşe kâmetûñ ey serv-i bâlâ

Bülend ü tâze kılsun Hâk Te'âlâ

Yâvuz gözlerden itsün Hâk seni dūr

Gözinden hadd-i 'aynûñ nitekim nûr (Çakır, 1998, s. 114)

Şâzî: ve *elkâhu* ‘*alā vechih fertedde başîrā* şadâları hüveydâ idi [28a] (...) Nûkhet-i dehen [ü] bû-yı pîrâheninden *innî le ecidü rîha Yûsuf* edâları peydâ (v. 27b)

Âhî: Nûkhet-dehen vü bû-yı pîrâheninden (*innî le-ecidu rîhe yûsufe*) peydâ (*el-kâhu* ‘*alā vechih fertedde başîren*) hüveydâ idi (Çakır, 1998, s. 118)

Şâzî: kıbletü’l-‘uşşâk *kad ye’tû min feccin* ‘*amîk* şadâların ol maḥbûb-ı şûrîdenüñ saḥâ’if-i ‘ünvânına nakş u tahrîr ve *zâiran bi’s-sa’y ve’l-ihram ke’l-beyti*’l-‘*atîk* (v. 29a-29b)

Âhî: kıbletü’l-‘uşşâk *kad ye’tüne min feccin* ‘*amîk* ve ‘ünvân-ı kitâbe-i eyvânı zâyiren bis-sa’yi ve’l-ihrami ke’l-beyti’l-*atîk* (Çakır, 1998, s. 128)

Şâzî: laḳab-ı laṭîfime *tîğ-ı ğamze-zen* ve ism-i münîfime *Cigerdelen* dirler (v. 36a)

Âhî: Adı Ğamze-i Tîğ-zen ve *laḳabı Ciger-delen* idi (Çakır, 1998, s. 132)

Şâzî: Elkışsa bir ârâyîş-i meclis kıldılar kim ‘işret-ḥâne-i felekde şâhid ü mihr ü mâh yüzün görmemişdür ve bezm-ğâh-ı ins [ü] melekde sâķî-i devrân ol cām-ı devleti devr-i Süleymânda sürmemişdür (v. 32a)

Âhî: bir ârâyîş-i meclis gördiler ‘işret- ḥâne-i felekde şâhid ü mihr ü mâh bu zîneti görmemişdi ve bezm-ğâh-ı ins u melekde sâķî-i devrân ol cām-ı devleti devr-i Süleymânda sürmemişdi (Çakır, 1998, s. 137)

Şâzî: muḥâzarât-ı aḥbâr ve münâzarât-ı âsâr birle bu baḥşüñ gül-zâr-ı faşâhatinde bülbüllere yine ta’n taşın atarın ve iş bu bâbın faşâhat ü belâgatinde Câmî değil ‘Atṭâra Mantıķu’t-Ṭayrın şatarın (v. 45a)

Âhî: muḥâdarât-ı aḥbârla ve münâzarât-ı âsârla gül-zâr-ı faşâhatte bülbüllere yine ta’ne taşın atarlar ve belâgatde ‘Atṭâra Mantıķu’t-Ṭayr şatarlardı (Çakır, 1998, s. 138)

Şâzî: şamşâm-ı zümür-rüd-fâm [12b] ile Nîl [ü] ‘ummânı tutmuş ve ḳamḳâm-ı zeberced-niyâm birle Rûm [u] Yunân’ı zabṭ itmişdür (v.12a-12b)

Âhî: şamşâm-ı zümür-rüd-fâm u ḳamḳâm-ı zeberced niyâmla cezâyir-i Nîl u ‘Ummânı tutmuşdum ve sevâḥil-i Rûm u Yunân’ı tîğimle zabṭ itmişdim (Çakır, 1998, s. 157)

2.6.2 Lâmi’î’nin *Hüsn ü Dil*’inden yapılan alıntılar

Şâzî: nice ecnâs-ı tecnîsât [u] terşihât ve envâ‘-ı terşî ‘ât [u] tevşihât üzre aksâm-ı teşbîh ü kinâye ve eṭvâr-ı telmîḥ ü isti ‘âre birle ġarrâ ġarîb kitâblar taṣnîf ve zîbâ ‘acîb risâ[le]ler te’lîf eylemişim ki ‘aḳl-ı çâlâk fenn-i dil-firîbinde çâk ve idrâk-ı derrâk müteḥayyir ü endîşe-nâk olurdı. (v. 8b-9a)

Lâmi ‘î: Ma ‘a hâzâ bu bâbda bülegâ-yı ‘Arab ve fuṣaḥâ-yı ‘Acemden ecnâs-ı tecnîsât u terşihât ve envâ ‘-ı terşî ‘ât u tevşihât üzre aksâm-ı teşbîh ü kinâye ve eṭvâr-ı telmîḥ ü isti ‘âre birle bî-hisâb bedî‘ kitâblar taṣnîf ve lâ-muḥâle ġarîb risâleler te’lîf olmuştur ki ‘uḳûl-i fûḥûl üslûb-ı mergûbinde ḥayrân ve beṣâyir-i ekâbir tertîb-i ġarîbinde ser-gerdânlardır. (Şenel, 1998, s. 35)

Şâzî: ebnâ-yı zamânda Ferezdaḳ’a daḳ dutarlar ve ḥarf-i Ḥarîre’ye ḥarf atarlar (v. 19b)

Lâmi ‘î: zırafâ-yı zamân ḥod siyâḳat-i ‘ibâretde Ferezdaḳ’a daḳ tutarlar. (Şenel, 1998, s. 35)

Şâzî: ammâ ne fâyide vü âyide belki daḥal [u] sevme ve ṭa ‘n [u] levme sebeb olur imiş (v. 9a)

Lâmi ‘î: hemân ta‘n u levme ve daḥl ü sevme sebeb düşer (Şenel, 1998, s. 35)

Şâzî: Ḳul olup ḳol ḳavşurur ḳarşuñda erbâb-ı uḳûl (v. 15a)

Lâmi ‘î: Ḳul olur ḳul ḳavşurub görse cemâlûñ ḥûr-ı ‘în (Şenel, 1998, s. 36)

Şâzî: Kârı zâr olsun demâdem zâtuñ içün kâr-zâr (v. 15a)

Lâmi ‘î: Kârı zâr olur senüñle kim iderse kâr-zâr (Şenel, 1998, s. 37)

Şâzî: bir aġyâr-ı çâlâk ve ṭarrâr-ı bî-bâki vardır ki âsiyâb-ı feleġi bir bir elekdeñ ve ḥırmî-i kehkeşânı cev-be-cev ġalbur-ı felekden geṇirüp penbe-i ebrile yılduzuñ gözinden sürme ḳapar ve rişte-i şu‘â‘-ı mihrile ‘arûs-ı şubḥuñ aġzından saḳızın çekerdür (v. 40a-40b)

Lâmi ‘î: bir cäsüsü ‘ayyârı var idi ki çâlâklikde yıldız gözinden sürme’i çekerdü ve tās-ı felekden mühre’i ḳapardı ve subḥuñ aġzından saḳızın uġurlardı (Şenel, 1998, s. 46)

Şâzî: Beyt-i Âhî Bey
Ki her dem senden olur fetḥ-i bâbum
Senüñ feyzüñledür rüyımda âbum (v. 38a)

Lâmi ‘î: Beyt
Ki her dem olur senden fetḥ-i bâbum
Senüñ feyzüñladur rüyamda âbum (Şenel, 1998, s. 46)

Şâzî: Rubâ‘î-i laṭîf

Elā yā ‘ākife’l-vādi’z-zılāmī
Fe innallahe hādūn li’l-enāmī
Ve inne’l-yūsra ba‘de’l-‘usri faşbir
Li enne’ş-şabra miftāhu’l-merāmī (v. 39a-39b)

Lâmi ‘î: Nazm

Elā yā ‘ākifü’l-vādiyi’z-zulāmi
Fe inne’llahe hādūn li’l-enāmī
Ve inne’l-yüsrā ba‘de’l-üsri fe’şbir
Li enne’ş-şabrı miftāhu’l-merāmi (Şenel, 1998, s. 51)

Şâzî: dîde-i felek âyine-i ruhsârı envârı üzre tākāt getürmez ve sîne-i melek şaḥîfe-i dîdârı esrârına fikret yetürmezdi (v. 27b)

Lâmi ‘î: dîde-i felek âyine-i ruhsârı envârına tākāt getürmez ve sîne-i melek şaḥîfe-i dîdârı esrârına fikret yetürmezdi (Şenel, 1998, s. 56)

Şâzî: Gâzel-i münāsib

İder âteşde resm-i naḡş-ı mâyı
Yazar âb üzre eşkāl-i hevāyı
Çeker bir lu‘b ile aḡyārluḡda
Gice yıldız gözinden tütüyāyı
Hevā yüzinden od diyü görenler
Ḥudāyā der ki sen şav bu belāyı
Neşir
Ġāyet-i şîr-i bî-bāk ve düzd-i çālākdur (v. 40b)

Lâmi ‘î: Rubā‘î

İder âteşde resm-i naḡş-ı mâyı
Yazar âb üzre eşkāl-i hevāyı
Çeker bir lu‘b ile ‘ayyārluḡda
Gice yıldız gözinden tütüyāyı
Hevā yüzinden od yazsa görenler
Ḥudāyā der ki sen şav bu belāyı
Neşir
Ġāyet-i şeb-rev ü bî-bāk ve düzd-i çālākdur (Şenel, 1998, s. 73)

Şâzî: Rûzgār-ı ḡalbü’l-‘uşşāḡ kad ye’tū min feccin ‘amīḡ şadāların ol maḡbûb-ı şūrîdenüñ saḡā’if-i ‘unvânına naḡş u taḡrîr ve zāiran bi’s-sa’y ve’l-ihrām ke’l-beyti’l-‘atīḡ nidāların (v. 29a-29b)

Lâmi ‘î: Meşnevî

kıbletü’l-‘uşşāḡ-ı kad-ye’tūne min feccin ‘amīḡ
zāyiran bi’s-sa’y ve’l-ihrāmi ke’l-beyti’l-atik (Şenel, 1998, s. 92)

Şâzî: Beyit

Ḳıl gül gibi göñlüñi feraḡ-şād
Ol servi gibi elemden āzād
Hem gün gibi cihānda sen yek-rū
Çevḡān-şifat ol küşāde ebrū (v. 38b)

Lâmi 'î: Meşnevî
Kıl gül gibi gönlünü feraḥ-şād
Ol serv gibi olmadan āzād
Çün gün gibisin cihānda sen yek-dū
Cevgān-şifat ol gūşāde-ebrū (Şenel, 1998, s. 119)

Şâzî: Kıt'a li-āḥar
İtmez kerīm olanlar ehl-i ricāyı merdūd
Kılmaz raḥīm olanlar bāb-ı senāyı mesdūd
Cem-ḳadr olanlar eyler mūruñ kelāmuñ ısgā
Maḥmūd olanuñ olur aḥvālī cümle maḥmūd (v. 19a)

Rubā'î-i laṭîf
İtmez kerīm olanlar bāb-ı ricāı mesdūd
Kılmaz raḥīm olanlar ehl-i niyāzı merdūd
Cem ḳadr olanlar eyler mūruñ kelāmın ısgā
Maḥmūd olanuñ olur ef 'ālī cümle maḥmūd (v. 36a-36b)

Lâmi 'î: Nazm
İtmez kerīm olanlar bāb-ı ricāyı mesdūd
Kılmaz raḥīm olanlar ehl-i niyāzı merdūd
Cem-ḳader olanlar eyler mūruñ kelāmın ısgā
Maḥmūd olanuñ olur cümle ef 'ālī maḥmūd (Şenel, 1998, s. 134)

Şâzî: müjgān-ı hūn-ālūdem ḳalem-i ḳulūb ve muḳle-i çeşmimūñ dem'-i muhrāḳın ve dem-i pūr-iḥtirāḳın midād idüp saḥīfe-i sīnemden ṭabaḳ ve beyāz-ı dīdemden [46a] rengīn varaḳ kesüp (v. 45b-46a)

Lâmi 'î: müjgānı hūn-ālūden ḳalem ve muḳle-i çeşminūñ dem'-i muhrāḳın ve dem-i iḥtirāḳın medād eyleyüp saḥīfe-i sīnesinden bir hūn-īn ṭabaḳ ve beyāz dīdesinden bir rengīn varaḳ kesüb (Şenel, 1998, s. 134)

Şâzî: Beyit
Beñzeden ḳavsü'n-nehārı ḳaşlaruñ miḥrābına
Burc-ı 'akrebdür didiler ḳaşların ḳullābına (v. 35b)

Lâmi 'î: Beyt
Beñziden ḳavse'l-nihādī ḳaşlaruñ miḥrābına
Burc-ı 'akrebdür didiler saḳlaruñ ḳullābına (Şenel, 1998, s. 135)

Şâzî: Beyit
Bir yüce pervāzelü şehbāz idi
Şayd içün 'anḳālara dem-sāz idi (v. 25b)

Lâmi 'î: Meşnevî
Bir yüce pervāzelü şāh-bāzsın
Şayd içün 'anḳālara dem-sāzsın (Şenel, 1998, s. 147)

Şâzî: Beyt-i āḥar

Didi űimden girü yüz tutdı ikbāl
Müyesser oldu maķşūd oñdı aķvāl
Yine ‘izz ü űeref ķandīli yandı
Yine bezm-i űafā űem ‘i uyandı (v. 10b)

Lāmi ‘î: Mesnevī
Didi űimden geru yüz tutdı ikbāl
Müyesser oldu maķşūd oddi aķvāl
Yine ‘izz ü űeref ķındīli yandı
Yine bezm-i űafā űem ‘i uyandı (Şenel, 1998, s. 149)

Şâzî: Nazm-ı Lāmi‘ Çelebi
Serverā cāmeñ semen pīrāhenüñ gül yaraşur
Düşmenüñ ķan aķlasun sen luţfile gül yaraşur
Zerrece ğam gerdi ķonmasun diyü dāmānuña
Hūriler [13b] yoluñda cārüb itse kākül yaraşūr
Bāĝ-ı devlet ğoncasısın hāţıruñ tutĝıl küşād
Kullaruñ bülbul ĝibi itsün ķo ĝulĝul yaraşur (v. 13a-13b)

Lāmi ‘î: Ğazel
Ĥasr ü icāmuñ semen pīr-i āheng gül yaraşur
Düşmenüñ ķan aķlasun sen luţf ile gül yaraşur
Zerrece ğam gerdi ķonmasun deyu dāmānuña
Hūriler yoluñda cārüb itse kākül yaraşūr
Bāĝ-ı devlet ğoncası sen hāţıruñ tutĝıl küşād
Kullaruñ bülbul ĝibi itsün ķo ĝulĝul yaraşur (Şenel, 1998, s. 153)

Şâzî’nin 15a-18a varakları arasında bulunan kasidedeki sanatları ĝosterdiĝi bölümün benzerine Lāmi‘î’nin *Hüsn ü Dil*’inde de rastlanmaktadır. Lāmi‘î de *Hüsn ü Dil*’in 36-39 numaraları sayfalarında bulunan kasidesinde her beytin altına o beyitteki sanatı yazmıştır. Bu sanatlarda Şâzî ile benzerlikler dikkat çekmektedir:

Şâzî: Kıl olup ķol kavşurur karşuñda erbāb-ı uķıl (v. 15a) (Tecnīs-i ĥaţ)

Lāmi ‘î: Kıl olur ķul kavşurub ĝorse cemālüñ hūr-ı ‘în (Şenel, 1998, s. 36) (Tecnīs-i tām)

Şâzî: Kārı zār olsun demādem zātuñ iķin kār-zār (v. 15a) (Tecnīs-i mürekkeb)

Lāmi ‘î: Kārı zār olur senüñle kim iderse kār-zār (Şenel, 1998, s. 37) (Tecnīs-i mürekkeb)

Şâzî: Ĥādim olduĝu iķün buldı bu ‘izzi saña māh
Var yūri kıl āsitānına sen ey māh ittikā (v. 15b) (İltifāt-ı küllī ĥiţāb-ı ĝā’ib
‘alā ĝā’ib)

Lâmi 'î: Kıpuna yüz sürdüğüün buldı bu kâdri güneş
Ey güneş hoş südde-i 'ulyāya itdüñ ittikā (Şenel, 1998, s. 38) (İltifāt)

Şâzî: Hîç kıpun mişli felek bulmaz cihānda āsitān
Görmeye zātuñ gibi devr-i zamān ehl-i sehā(v. 16a) (Muhtemilîn-i zıddeyn
berāy-ı işbāt)

Lâmi 'î: Bulmadı kıpun gibi çarh-ı felek bir āsitān
Görmedi kıpun gibi devr-i kamer bir pādişā (Şenel, 1998, s. 38)
(Muhtemilü-z- zıddeyn)

Yukarıda gösterildiği üzere Lâmi'î ve Âhî'nin *Hüsn ü Dil*'lerinden yapılan alıntıların hacmi oldukça fazla olup iktibas terimiyle açıklanamayacak düzeydedir. Ayrıca bu durum Şâzî'nin yaşadığı dönem için *Hüsn ü Dil*'in dolaşımında olan ve Osmanlı müelliflerince okunan bir eser olduğunun da işaretidir. Şâzî'nin çoğu *Gencîne-i Pür-Temâşâ* hikâyesinde kullandığı bu alıntılar yeni bir *Hüsn ü Dil* yazma denemesi değildir. Zira hem hikâye karakterleri hem de kurgu tamamıyla farklılık göstermektedir. Bununla birlikte Şâzî neredeyse eserin –özellikle de hikâyenin bulunduğu- her sayfada bu ünlü mesneviden alıntılar yaparak beyitleri, iktibasları ve pasajları eserine dahil etmiş ve bu şekilde yeni bir eser vücuda getirmiştir. Kimi alıntılarının başında o beyit ya da mısranın kimden olduğuna dair ibarelerin konulmuş olması yazarın bunu saklamaya çalışmadığını göstermektedir. Zira bahsi geçen manzumeler Lâmi'î ve Âhî'nin meşhur beyitleri olup biyografi kaynaklarında bu yazarlarla ilgili bilgi verilirken zikredilen dolayısıyla bilinen beyitlerdir. Bununla birlikte eserde müellife ait bölümleri tespit etmek güçleşmiştir zira “beyit li-mü'ellifihi” gibi ibareler ve mahlasın zikredildiği yerler dışındaki kısımlar ile nesir bölümündeki pasajların Şâzî tarafından yazıldığı *Hüsn ü Dil*'den yapılmış alıntılarının tespiti sonrasında şüphe kazanmıştır. Fakat Şâzî'nin bu alıntıları kendi kurgusuna yerleştirmesi ve ortaya bambaşka bir eser çıkması da oldukça ilginç bir durumdur. Bu durumda *Medhiye-i Ali Paşa ve Gencîne-i Pür-Temâşâ* adlı eserin aslında kim tarafından yazıldığı sorusu meydana çıkmaktadır. *Hüsn ü Dil*'den yapılan oldukça

fazla sayıda ve birebir alıntılar göstermektedir ki bu eser –bilindiği kadarıyla- üç farklı müelliften izler taşımaktadır. Ancak eser diğer *Hüsn ü Dil* anlatıları gibi birbirinden ilham alan bir mesnevi geleneğine eklemelenmeyip bu eserdeki edebi söyleyişi başka bir hikâyeye derc etmiştir. Bu durumda bu eser büyük ölçüde Lâmi‘î ve Âhî’nin mesnevilerindeki edebi malzeme kullanılarak bu malzemenin Şâzî tarafından farklı bir şekilde kurgulanarak ortaya çıkması sonucunda oluşmuştur.

BÖLÜM 3

MEDHIYE-İ ALİ PAŞA VE GENCİNE-İ PÜR- TEMÂŞÂ’NIN

ÇEVİRİ YAZILI METNİ

3.1 Nüsha tavsifi

Medhiye-i Ali Paşa ve Gencine-i Pür-Temâşâ’’nın bilinen tek nüshası Bibliothèque nationale de France (Fransa Milli Kütüphanesi) Blochet Kataloğu Ancien Fonds’da 241 numarada kayıtlıdır. Metnin sonunda yer alan “min te’lîfât el-fakîr Şâzî el-hakîr” ibaresinden hareketle olsa gerek katalogda bu yazmanın müellif hattı olduğu belirtilmiştir. Fakat yazmada bunu doğrulayabileceğimiz herhangi bir kayıt ve ibare bulunmamakla birlikte şayet müellif hattı ise bile yazmanın şekli hususiyetleri itibariyle bunun tebyiz edilmiş bir nüsha olduğu muhakkaktır. Ayrıca yazmanın başından sonuna kadar duraklar konulmuştur ki bu da yazmanın mukabele edildiğini göstermektedir. Dolayısıyla metnin bir başka nüshasının daha olduğu bu nedenle söylenebilir. Yazmanın 1a yüzünde ilgili kütüphanenin kaydı 1b yüzünde ise okunaklı olmayan bir el yazısı ile Fransızca bir not bulunmaktadır. Tam olarak okunması mümkün olmayan bu kısımda anlaşıldığı kadarıyla eserin Şâzî isimli bir müellif tarafından hem nazım hem de nesir biçiminde yazıldığını ve Sadrazam Ali Paşa adına kaleme alındığını belirten ve daha çok eserin katalog bilgisiyle örtüşen bilgilerin bulunduğu bir açıklama vardır. 2a’da ise Ali Paşa’nın sadaret makamına geldiği tarihi işaret eden üç beyitlik bir tarih manzumesi bulunmaktadır.

52 varak olan yazmada metin 2b-51b varakları arasındadır. Yazmanın 52a yüzünde iki adet mühür bulunmaktadır ancak bu mühürler okunamamaktadır. 52b ise

boştur. Yazmanın boyutları 25x17,5 cm şeklinde olup⁹ yazı çeşidi nestaliktir. Siyah ve kırmızı mürekkep kullanılan yazmada duraklar ve cetvel altın varaklıdır.

Başlıklar, ayet ve hadislerin geçtiği kimi yerler ile şahıs adları genellikle kırmızı mürekkepledir. Yazmanın 2b sayfasında *Medhiye-i Ali Paşa ve Gencîne-i Pür-Temâşâ* başlığı yer almaktadır. Yazmanın başında serlevha kısmı için yer ayrılmıştır ancak bu kısım boştur. Bundan anlaşıldığına göre yazmanın bu kısmının tezhiple süslenmesi düşünülmüş ancak mümkün olmamıştır. 15a-16a arasında beyitlerde yapılan sanatların gösterilmesi için bir çıkma yapılmıştır. 16b’de sanatlar cetvelin dışına, 17a’da ise içine yazılmıştır. 45a ve 48a sayfalarında ise derkenara yazılmış şiir ve cümleler bulunmaktadır. Metnin içi çeşitli şekillerde süslenmiştir ancak bu şekiller nokta ve hareke gibi görüldüğünden okuma zorluklarına sebep olmuştur.

Metnin yazarı Şâzî’nin adı 2a, 17b, 19a, 20a, 24a, 30a, 43a, 45a, 47b, 48a, 48b, 49b ve 51b sayfalarında geçmektedir. Ayrıca yazmanın 13a sayfasında Molla Câmî ile Lâmi‘î’den; 14a, 28b ve 38a sayfalarında ise Âhî’den şiirlere yer verilmiştir. Yazmanın 3a-b, 4a-b, 20b, 28a-29b, 34a, 39a-b, 43b-44a, 50a, 51a-b sayfalarında Arapça ayet, hadis, şiir ve ibareler; 5a, 8b, 9a, 10a-b, 23a, 44b, 45a ve 48b sayfalarında Farsça şiirler yer almaktadır.

Yazmanın bazı sayfalarında metin içinde yer alan reddadeler bulunmaktadır. Ancak bu reddadeler her sayfada olmayıp rastgele konulmuştur. Reddadelere bulunduğu varakların numarası ise 3a, 42a, 43b, 51a’dır.

3.2 Metin tespitinde izlenen yol

⁹ Yazmaya yalnızca dijital ortamda erişim mümkün olduğu için bu bilgiler kütüphane kataloğundan alınmıştır. Yazmanın cildi ve yaprağı hakkında bu nedenle yorum yapılamamaktadır.

İncelenen yazma harekeli bir nüshadır ve aynı zamanda satır aralarında harekeye ve Arapça sayılara benzeyen kimi süslemeler mevcuttur. Bu süslemeler kimi zaman hareke ile karışabilmekte ve metnin okuyuşunu zorlaştırabilmektedir. Kelime sonlarında bulunan ve yuvarlak okunması gereken iyelik ekleri ve şahıs ekleri bazı yerlerde hareke kullanılarak düz okutulmuştur. Bu bağlamda metnin imlasında bir tutarlılık görülmeyp geçiş dönemi özelliğini yansıttığı görülmektedir. Bu tarz yazım farklılıkları değiştirilmeyip bu farklılığın gözlemlenebilmesi için metinde kimi zaman “benim, payıma, cinanım” kimi zaman ise “benüm, payuma, cinanum” şeklinde okunmuştur. Benzer bir harekeleme sistemi de “ey” ünlemi için kullanılmıştır ve dolayısıyla bu kelimenin yazımında da bir tutarlılık görülmemektedir. Ayrıca dā'im – dāyim, nesā'im- nesāyim gibi kelimelerin iki şekilde yazıldığı görülmüş ve bunlar da metinde yazıldıkları gibi bırakılmıştır.

Harekesiz kısımlarda ise klasik okuyuş tercih edilmiştir. Bununla birlikte kimi zaman genitif ekinin (ك) yanlış yazıldığı ve datif ekinin (و) bazı kelimelerde sehven yazılmadığı tespit edilmiştir. Akuzatif ekinin de (ي) bazı yerlerde yazılmayıp esre ile gösterildiği görülmektedir. Metinde yer alan Farsça tamlamalar ve bağlaçların yazımında da bir tutarlılık bulunmamaktadır. Kimi zaman ve bağlacı (و) yerine ye harfinin (ي) kullandığı görülmekle birlikte (ي)'nin tamlama oluşturması gereken yerde de vav (و) harfinin konulduğu görülmektedir. Bu örnekler sayıca çok fazla olduğundan metin içinde ayrıca gösterilmemiştir ancak bağlama uygun olarak köşeli parantez içinde [ve] veya [i] olarak yazılmıştır.

El yazması metinde çok sayıda hatalı kelime yazımı mevcuttur. Bu hatalı yazımın çoğunlukla ح-خ, غ-ع, ve ض-ص gibi noktalı ve noktasız hali bulunan harflerin oluşturduğu ve ayrıca ث-س ve ذ-ظ gibi benzer sesi veren harflerin karıştırılması sonucu yapıldığı anlaşılmıştır. Bu tarz hatalar çeviri yazılı metinde

düzeltilmiştir ve sayıca çok fazla olduğundan dipnotta gösterilmemiştir. Ayrıca kimi kelimelerin de eksik ve yanlış yazıldığı görülerek bu kelimeler bağlam göz önünde bulundurularak doğru olduğu düşünülen kelime ile tamamlanmış ve eklenen harfler köşeli parantez [] içinde belirtilmiştir. Metinde okunamayan veya anlaşılamayan kelimelerin yanına ise parantez içinde soru işareti konuldu. Bununla birlikte müstensih tarafından unutulduğu yahut atlandığı düşünülen kısımlar ifadenin tamamlanmamasına ve dolayısıyla da tam olarak anlaşılamamasına sebep olmuştur. Bu nedenle eksik cümle ögesinin bulunduğu düşünülen kısım [...] şeklinde gösterildi.

Metinde geçen ayet ve hadisler çeviri yazılı metinde italik olarak yazılmış ve dipnotta anlamları ile ayet yahut hadis olduklarına dair bilgi verilmiştir. Ayet veya hadis olup olmadığı tespit edilemeyen cümlelerin ise dipnotta yalnızca anlamları yer almaktadır. Bunun yanı sıra Arapça ve Farsça şiirler ile ibareler de aynı biçimde italik olarak yazılmış ve dipnotta çevirileri yapılmıştır.

Sayfa numaraları köşeli parantez içinde ve varakların yüzleri [1a], [1b] şeklinde gösterilmiş yazma metin ise ek kısmında verilmiştir. Ayrıca metnin anlaşılmasını kolaylaştırmak adına çeviri yazılı metnin sonuna bir sözlük eklenmiştir. Bu sözlük çalışması sırasında Redhouse (1978) ve Steingass (1947) temel kaynak olarak kullanılmış ayrıca veri tabanını basılı sözlüklerin taranmasıyla oluşturan www.lexiqamus.com isimli online kaynaktan da faydalanılmıştır.

Çeviri yazılı metinde imla konusunda Redhouse esas alınmıştır. Bu nedenle örneğin zarb-zen gibi bir kelime sözlükte yazıldığı biçimiyle metne dahil edilirken sözlükte zarb ve  arb gibi iki okunuşlu verilen kelimelerde Türkçe telaffuzda kullanılan biçim tercih edilmiştir.

3.3 Çeviri yazılı metin

Medḥiye-i ‘Alī Paşa ve Gencīne-i Pür-Temāşā¹⁰

[2b] Sipās-ı bī-hisāb ol müsebbibü’l-esbāb üzerine kim ba‘z-ı bende-i ecnās
ba‘z üzere ḥākim ve naẓm-ı mā fī’l-bālleri üzere anları nāẓım idüp irtiyāb erbābların
ıztırāb aşḥāblarınıñ ref‘-i merātibine delīl ve def‘-i şedā’idine¹¹ kefīl kılmışdur [3a]
Fesubḥāne men a‘ṭā külle şey’in vesīleten şümme hüden ve leyse ‘aṭā’ü’l-yevmi
*māni’ahu ğaden*¹²

Ḳıṭ‘a li-mü’ellifihi

Allāh Allāh zihī Ḳādir ü Ḳayyūm [u] Aḥad
Zeyl-i vaşfına anuñ zerrece irmez yed-i nās
Evc-i luṭfında muḥıḳ bāl açamaz murğ-ı ‘uḳūl
Nice açsun kim irişmez ana ‘uḳḳāl-ı kıyās

Neşir

ve hezār būy-ı reyāḥīn ü taḥiyyāt ol hezārān-ı ravza-ı cidd ü ḥālātdan seyyid-i sādāta
ve resūl-i kāyināta olsun kim kāffe-i nāsa ve ‘āmme-i ünāsa kelām-ı mu‘ciz-peyāmı
ve peyām-ı mu‘ciz-kelāmı birle işāret kılup buyurmuşdur *Hel turzeḳūne ve taşşurūne*

¹⁰ Metin 2b’den başlamaktadır ancak yazmanın 2a yüzünde Ali Paşa’nın sadaret makamına gelişi üzere yazılmış şu manzume bulunmaktadır:

Biḥamdillāh ‘Alī Paşanuñ el-ḥaḳ
Cihānı ‘izz ü şān [u] ḳadri aldı
Şadāret maṭla‘ından toĝdı ol meh
Vücūdı cūdı baḥr u berri aldı
Bu ‘adli gördi didi Şāzī tārīḥ
‘Adil şīri hümā-yı şadrı aldı
tārīḥ sene 1029

(Bu manzumenin en altında “bī-ma’nā-yı serīr” şeklinde bir ibare bulunmaktadır. Bu ibare ile kastedilen kelime ise “şadr” dır.)

¹¹ Metinde “şedār-ı dīne”.

¹² “Her şeye bir vesile ve hidayet kaynağı kılan Allahı tenzih ederim ki bugünün ihsanı yarına engel olmaz. Bugün veren yarın vermemezlik etmez.”

*illā bi-ẓu‘afā‘ikum*¹³ [3b] ve *lā yeruddu‘l-kader ille‘d-du‘ā*¹⁴ ya‘ni ey dīvān-ı ‘adl [ü] dādda ve meydān-ı tarz u reṣādda *kūnū kavvāmīne bi‘l-kıst*¹⁵ mücebince cādde-i müstaḳīm ve seccāde-i şer‘-i kavīm üzre olanlar tefahḥuş-ı ahvāl-i sitem-dīdegān ve tefennün-i ef‘āl-i elem-keşīdegān eyleyüñüz kim anlar için manşürsüz ve taṭana-i şevket-i ḳadri ve velvele-i iksīr-i şadri ziyād itmez illā du‘ā ref‘-i zulm-i ‘udvāna ve def‘-i şer ü ‘iṣyāna sebep yok illā ḡenā’ pes ‘ale‘l-vecheyn birle me‘mürsüz

Maḳta‘ li-mü’ellifihi

Bāreka‘l-lāh zihī mu‘cize-i lafz-ı peyām

Ki muḥaḳḳaḳ budurur Ḥazret-i Ḥaḳḳ’uñ emri

Nesir

ve nesāyīm-i da‘vāt [4a] ve şemāyim-i teslimāt ol şāfī-i şāfiyātuñ aşḥāb [u] sādātları üzerine olsun kim gevher-i ḥizāne-i Ḥalīl ve ḡemere-i şecere-i ‘İsma‘īl nūr-ı ḳandīl-i ta‘zīm ü tebcīl ya‘nī ḥabīb-i melikū‘l-celīlden rivāyet idüp buyururlar kim *men ḳadā ḥācete‘l-mü‘mini ḳadallahü ḥāceteḥu*¹⁶ ya‘nī ey baḥbaḥa-ı leyālīde ḳıyām ve şa‘şa‘a-i nehārda şıyām üzere olanlar mücerred şavm [u] namāz ve resm [ü] niyāz ile vāşıl-ı rahmet-i Raḥmān ve ḥāşıl-ı derece-i cinān olınmaz belki bir mü‘min-i belā-keşüñ ḥācetin ḳaza ve murādın edā kıluñ kim lāyıḳ-ı şefḳat-i Sübhānī ve fāyıḳ-ı mürüvvet-i Rabbānī olasız

Beyit li-mü’ellifihi [4b]

¹³ “Size verilen rızık ve yardım içinizdeki zayıflar sayesinde değil midir?”. Buhari’nin Kitab’ul-cihad bölümünde bu ibare hadis olarak kayıtlıdır ve şu şekilde geçmektedir: “Hel tunşarüne ve turzeküne *illā bi-ẓu‘afā‘ikum*.” <http://sunnah.com/bukhari/56>. Erişim: 19 temmuz 2016.

¹⁴ “Kader dua ile tahakkuk eder”. Hadis.

¹⁵ “Adaletli olun.” Nisa Suresi, 135. ayet.

¹⁶ “Kim bir müminin dileğini yerine getirirse Allah da o kimsenin dileğini gerçekleştirir.” Hadis.

Mürvetle idüñüz nazar erbâb-ı zilletle

Tâ kim sizi de ırgüre Raḥmân rahmete

Nesir

Sa‘âdet o zî-sādât[a] kim ‘arūs-ı memleket anuñ zîb-i ahlâkı ile ve zînet-i eşfâkı birle
ravza-ı cinân gibi ârâyişde ve faķır ü ğanî iḥsân u ikrāmından ve en‘âm-ı ‘âmından
ḥūr [u] ğılmân gibi âsâyişde ola

Beyit li-mü’ellifihî

Bende kıla cûdı ḳamû âdemi

Ta‘mîr ide luṭfı cemî‘ ‘âlemi

Nesir

ve girü sādât o zî-sa‘ādâta kim *Eṭi‘ullāhe ve eṭi‘u’r-resûle ve üli’l-emri minküm*¹⁷
mübteġāsınca çenber-i itā‘atde ser-pîç itmeyüp ve dāyire-i muṭava‘atdan ṭaşra
ġitmeyüp edā-yı ed‘iye-i şāhî ve du‘ā-yı ülü’l-‘azm-i nā-mütenāhî [5a] idüp
memādîḥ¹⁸-i ülü’n-ni‘am ve mefāṣîḥ-i (?) zî’l-himemleri ed‘iyelerin dūr gibi ğuşuna
mengüş selef-i ‘ālî-rāyuñ re’yini ḳalbine menḳüş ide

Beyit li-mü’ellifihî

Der-heme kāreş be-der-gāh-ı Hudā şükrān büved

*Fāyık-i ḥūr-ı cinān u lāyık-ı ğufrān büved*¹⁹

Sebeb-i Menşūr-ı Risāle-i Mezḳūr ve Mücib-i Menşūr-ı Maḳāle-i Mezḳūr

¹⁷ “Ey iman edenler! Allah’a itaat edin. Peygamber’e itaat edin ve sizden olan ülü’l-emre (idarecilere) de.” Nisa Suresi, 59. ayet.

¹⁸ Kelime metinde “medāmiḥ” şeklindedir.

¹⁹ “Her işinde Allah’a şükür vardır / Cennetteki meleklerden üstün, affa layıktır.”

Oldur ki el-hāşıl bu ma‘naları dīde-i başīret birle müşāhede ve delā’il-i ‘aqlī ile yaqīn bildüm ki elbette Hudā-yı müte‘āl e‘ālīyi esāfilūñ e‘ālīsine sebeb-i hāl ve esāfilī e‘ālīnūñ rif‘at [ü] senāsına meyyāl kılmışdur [5b] pes nefis-i bed-şūma bir kerre ef‘āl-i kabīhasınca ve ahvāl-i fażīhasınca eyitdüm ey ğarķ-āb-ı fakr u fenā ve’y gird-āb-ı zecr ü ‘anā bu mazmūn-ı revāyā-yı Resūl ve maḥż-ı ‘ilm-i uşul deĝil midür ki merātib-i menāşıba e‘ālīnūñ sa‘yı sebebi ĝālib ve esāfilūñ cānib-i e‘ālīye ed‘iye-i medḥi üzerime tālīb gerek tā ki bir ḥuşülü hāşıl ve bir mertebeye ol sebeb birle vāşıl ola

Beyit li-mü’ellifihi

Hudā her şeyi bir şeye sebeb kılmışdur el-ḥaḳḳ çün

Sebeb izünde lāzımdur kişiyे olması meftūn

[Neşir]

Yā niçün derd-i mā fi’l-bālūñe bir sebeb çāre itmezsin [6a] ve ahvāl-i melālūñe sereb-i āb-ı sa‘yden bir pāre serpmezsin

Ḳaşīde li-mü’ellifihi

Ḥayfā ki derd ü miḥnet ü ĝam āfet-i semā

İḳlīm-i cismūñ üzre hücūm itdi her yana

Eṭrāfuñ aldı şūr-i verem zaḥmet-i elem

Ĝam pisterinde ḳalduñ eyā zār-ı mübtelā

İḳlīm-i bī-rücū‘a şehenşāh olur diyü

Ḥayl-i elem sipāh-ı verem ‘asker-i ezā

Cem‘ oldı cümle üşdü ser-ā-pā senūñ içün

Dü yanuñ aldı mîr-şîfat guşşa vü cefâ

Ya'nî ki tarz-ı tañtana-ı merg içün hemân

Kûs-ı nefîr ü debdebe-i oh [u] âh [u] vâ

Sîneñ (?) sarâyı içre vurup dem-be-dem şadâ

[6b] Der kim dur ey faķîr ü haķîr zâr-ı mübtelâ

Şâh-ı murâduñ üzre dahı ber irişmedin

Her bir nihâl var ki bâr oldı pür-‘anâ

Var derdün üzre kıl meded ey mübtelâ-yı ğam

Yoĥsam bu derd ider seni âĥir heyâ hebâ

El-kışşa ki nefis-i nefîsim nefis-i ĥabîşime te'sîr idüp bu âdâba bunı ma'ķûl gördi ki ol
vâhib-i zü'l-celâl tarafından cismi cerâĥatine cerrâĥ ve girdâb-ı fenâdan necâta bir
mellâĥ dileye pes ol pâdişâh-ı meded-res ĥabline bu nev'e zârîlık ve ol şehenşâh-ı
bî-‘ases tarafına bu gûne dil-fiġârîlık idüp eyitdi [7a]

Meşnevî

Ĥudâyâ merĥamet kıl ben gedâya

Esîr ü derd-mend ü mübtelâya

Garîbe²⁰ feth-i bâb olan kapuñdur

Esîre dest-gîr olan tapuñdur

Neşir

²⁰ Metinde “ķarîbe” şeklinde yazılmıştır.

Ol dem nāvek-i du‘ām hedef-i icābete irüp ve tazarru‘ [vü] zārum maqbūl-i ḥazret
oldı

Beyit

Ḥaḳ Te‘ālā der-gehinden kime olsa feth-i bāb

Lā-cerem olur anuñ ol dem du ‘āsı müstecāb

Neşir

Hemīn dīde-i eşk-bārım ḥ^vāba ve ‘āyīne (?) -i ‘aynum ḳāba vardı

Medih li-mü’ellifihi

Gördüm ol ‘andelīb-i bāğ-ı beḳā

Gevher-i fāzılān-ı şadr-ı şāfa

Mefḥar-ı ‘ālimān-ı ‘ilm-i uşul

Ma‘den-i fāzl [u] merkez-i ‘ulemā

Ya’nī ol vā ‘iz-i şerīf ü ‘azīz

Pederüm Şeyḫ [7b] Ḥasan o şems-i Ḥudā

Gülerek didi ey ciger-güşem

Nite bā ‘iş ki didüñ ayda (?) baña

Didüm iy nūr-baḥş dīde-i kūr

Zulmet içre ḳalup bu pūr-ı gedā

Olmadı bā ‘iş-i murāda vuşul

Ḳaldı ayakda şöyle bī-ser ü pā

Luṭf idüp bend ü derdden āzād it

ıl rehā zecr ü ğamdan iy baba

Çünki ğüş itdi bu sözi pederüm

Didi bu remzi lutfeyle ħaħķa

Neşir

Ey sipihr-i feşāĥatũñ mihr-i enveri ve'y şehristān-ı belāġatũñ şāĥ-ı mihteri 'ilm-i uşulde Ferezdaħ²¹, a daħ dutarsın tefāsir-i müşkülātde Keşşāf²²-ı [8a] musaddıķa irersin

ıť'a li-mü'ellifihi

'Ālim ü fāzıl u hem kırā'atde Ĥafş²³-ı şānısın

Enbiyā vü evliyānuñ şi'r-i Zebūr- ĥ^vānısın

Çün ğülistānuñda destān-ı hezārān bir varāķ

Ĝüiyā tũťi-i ğüyāsın hem 'ālem cānısın

Neşir

Celīsũñ kitāb ve enīsũñ ders-i ĥıťābdur cevāĥir-i isti'ārātuñı ızĥāra ve ġevāĥir-i 'ibārātuñı silk-i idrāra ġetür ki sebeb-i rif'at-i merātib ve műcib-i himmet-i mekātib ola

Beyit li-mü'ellifihi

Getür bāzāra esbāb-ı kemālũñ

Bile tā tācirān ħadr-i mālũñ

Neşir

²¹ Emeviler devrinde yaşımiş, hicivleriyle űnlű Arap şairi.

²² Mu'tezile alimlerinden Zemahşeri'nin yazmış olduġu tefsirin adı.

²³ Kuran-ı Kerim'in okunmasında hafs kıraati olarak bilinen kıraatin ravisi Hafs bin Süleyman.

Egerçi bu nefha-i cān-perverüñ nesāmātından gülzār-ı cānum taze tarāvet buldı ve işbu zülāl-i [8b] şafā-güsterüñ reşehātından ravza-i cinānum cedīd [ü] nazaret hāşıl itdi ammā ol cenāb-ı mekremet-me’āba ve ol hıṭāb-ı ‘izzet-cenāba bu resme cevāb virdüm ki

Beyit

İy sırr-ı vākıf-ı āferīniş²⁴

Ve’y cām-ı cihān-nümā-yı bīniş

Neşir

Her fermānuñ ‘ayn-ı Haḫ ve her merāmuñ icābete mülḫaḫdur ammā gün gibi zerre zerre ef’āl-i ḫaḫır ü aḫvāl-i pür-faḫır hüveydāñuzdur ki nice ecnās-ı tecnīsāt [u] terşihāt ve envā’-ı terşī ‘āt [u] tevşihāt üzre aḫsām-ı teşbīh ü kināye ve eṭvār-ı telmīh ü isti ‘āre birle ḡarrā ḡarīb [9a] kitāblar taşnīf ve zībā ‘acīb risā[le]ler te’līf eylemişim ki ‘aḫl-ı çālāk fenn-i dil-firībinde çāk ve idrāk-ı derrāk müteḫayyir ü endīşe-nāk olurdi.

Beyit li-mü’ellifihi

Vaşfeş ez-ḫadd ü beyān bālā-ter est

Her çi mīgüyem ez- ān vālā-ter est²⁵

Neşir

ammā ne fāyide vü ‘āyide belki daḫal [u] sevme ve ṭa ‘n [u] levme sebeb olur imiş

Qıṭ‘a li-mü’ellifihi

Ğaraż ‘ayn-ı ‘ināyetdür kemāl ‘arz itmeden el-ḫaḫ

²⁴ Beytin ilk mısraının “İy vākıf-ı sırr-ı āferīniş” olarak yazılması mana olarak daha uygundur. “Ey yaratılış sırrına vakıf, ey dünyanın halini gösteren görüş kadehi”

²⁵ “Onu anlatmak beyana, hadde sığmaz. O her söyleyeceğimden üstündür.”

Ki bir şāhib-kerem luṭfindan ide anı zī'l-eṭ'am

Olnca zıkr-i ḥayrın yād idüp ol şāhibü'l-cüduñ

O cūd ıssı ide akrān içinde [9b] vāşıfın eşhem

Neşir:

Çün ol nūr-ı hidāyet ve pīr-i velāyet birle bu kelimāt sa'ādet-nikāt oldı ve bu
mu'āmele-i cevāb infidāt-ı rüsūḥ buldı ol maḳām-ı meserret-me'āba ve me'āb-ı
meserret-menāba ol dem ol şadr-nişīn-i şadr-ārāyan-ı şuffa-ı 'adl [ü] dād ve güzīde-i
güzīn-i ehlü'l-cūd ve'l-cevād bāsiṭü'l-emn ve'l-emān kātıl-i ehlü's-şırk ve't-ṭuğyān
serdār-ı şāib-re'y-i memālik-ārā meḥḥar-ı server-i ḥuceste-liḳā şīr-i maşāf [u] vaḡā
Şadr-ı 'Azam 'Ali Paşa meclis-i şerīf ü merḳad-i münīfleri cenbine ḥāzır gelüp ol
ruḥ-ı bī-destüñ [10a] leb-i edeb birle dest-i şerīflerin būs ve ḥuzūr-ı pūr-nūrlarında bu
kelāma mesnūn olup eyitdi ey ḳuṭb-ı dāyire-i kevn [ü] mekān ve'y bülbul-i bāḡ-ı
ravza-i cinān bu pūr-ı pūr-hüner hünerlerin bizden dirīḡ ider yohsa ri'āyeti
'uhdesinde kehālet ve ṭarīḳ-i ḥimāyetinde baḡālet kılmazdıḳ

Beyit li-mü'ellifih

Vāḳı'ā vāḳı'ımuḡ vāḳı'dur

Buña şāhid delīl-i sātı'dur

Neşir

Pes ol kemāl-i velāyetde kāmīl ve irşād-ı ṭarīḳatde 'āmil ben ciger-güşesine bu
cevāb[ı] ḥiṭāb ve bu ḥiṭābı şavāb görüp eyitdi

Meşnevī li-mü'ellifih

Güft nebī lī me'allāh vaḳt [10b]

Bāyed vaḳtā ki büved tāc u taḥt

Āmed ü imşeb to-rā kadr-i leyl

Tā çi horī guşsa çü yābī baht²⁶

Beyt-i āḥar

Didi şimden girü yüz tıtdı iqbāl

Müyesser oldı maḳşūd oñdı aḥvāl

Yine ‘izz ü şeref kandīli yandı

Yine bezm-i şafā şem ‘i uyandı

Neşir

Pes sebeb-i ma‘ārifüñ ile maḳām-ı ḥuzūruñ ve mūcib-i fezā’ilüñ birle ārām [u]
sürūruñ bu dem muḳarrer olur ki o nāzım-ı intizām-ı ins [ü] cān ve mefḥar-ı mecma‘-
ı vezīrān kāsir-i kūs-ı ru’ūs-ı Rus ḳatı-ı ‘āḳ-a’nāḳ filās-ı(?) fülūs mümeḥhid-i esās-ı
saltanat muṭarrız-ı libās-ı [11a] ḥilāfet vāsıta-ı ‘uḳde-i şehriyārī maḳbūl ü mergūb-ı
tāc-dārī dürr-i şadef-i şadr-ı şafā gevher-i kân-ı ma‘den-i vefā şuffa-ı sa‘ādetde ḥālā
Ḥazret-i ‘Alī Paşanuñ ibtidā-yı vezāretleri tarīḫine bir kütüb-i mu‘tebere bünyād ve
nām-ı luṭfı üzere köhne cihānı ‘adl [u] dādı şadāsı birle ābād idesin şek yoḳdur ki nā-
murād iken ber-murād olup efser [ü] külāhuñ hem-ser-i eflāk ola ve külāh-ı kūşe-i
serüñ güngüre-i rif‘atde eyvāna ber-ā-ber belki ber-ter ve nām-ı ez‘afuñ ednā-yı
aḥḳar iken ism-i āfitāba hem-ser ola ve ser-i iftiḥāruñ evc-i burc-ı keyvāna ve tārek-ı
istiṭār[u]ñ fırḳ-ı ferḳadāna ire [11b]

Beyit li-mü’ellifihi

Şek yoḳ ki luṭfı ile seni ber-murād ide

²⁶ “Peygamber dedi ki “Allah benimledir o anda” / Tacın tahtın olması için münasip vakit gerek/ Bu gece senin için kadir gecesi gibidir/ Bahtına erince neden üzülesin”

Bu vecihle cihānda o da eyü ad ide

Neşir

Çünkü ol mürşid-i rāh-ı ḥaḳīḳat ve mürīd-i pīr-i ṭarīḳat cāna bu resme işāret ve bu
güne beşāret virdi bildüm ki ol dāḥī-i bisāṭ-i ‘adl [ü] emān ve māḥī-i āsār-ı zulm-i
‘udvān ḥadīḳa-i dīnūn şemeresi ve devḥa-i İslāmuñ şeceresinūn nīk nāmına bülbül
gibi terennüm ve tūṭī-i şekker-beyān gibi tekellüm eylemek baña bī-reyb ‘ayn[ı] farz
u edā-yı ḳarzdur

Beyit li-mü’ellifihi

Vācib oldu bize ol server-i ‘ālī medḥi

Lāzım oldu aña a‘dā olanuñ [12a] hem ḳadḥi

Neşir

Pes ol āfītāb-ı felek- rif‘atūn ve māhitāb-ı burc-ı devletūn nāmına bu nāmeye dest
urdum ki nām-ı şerīfi her ān dillerde cārī ve emr-i münīfi dehren fe-dehren sārīdür
devrinde rūzigārdan mekes ü kesden kes ḥāṭır-ḥırāşīde olmamışdur

Ḳıṭ‘a li-mü’ellifihi

Dād [u] ‘adli ḥalk [u] ‘amma cāvidāndur cāvidān

Ḥāfız-ı İslāmdur hem ḳāṭı‘-ı küfr-i zamān

İḥtiyār-ı ḥizmeti mışbāḥ-ı ebvāb-ı felāḥ

İnkıyād-ı emr [ü] nehy feth-i ebvāb-ı felāḥ

Neşir

Şimşir-i âbdârından çehre-i zafer tâbân ve tîğ-ı hunbârından rûy-ı nuşret handân
şamşâm-ı zümür-rûd-fâm [12b] ile Nîl [û] ‘ummânı tutmuş ve kamkâm-ı zeberced-
niyâm birle Rûm [u] Yunân’ı zabt itmişdür

Beyit li-mü’ellifihî

Żarb-zen-i kahruñ ile ɗarbı başı kâfiri

Kâfir olsun kim ki ikrâr eylemez haḳḳa aña

Neşir

Bîm-i tîğ-ı tîz-âb-renginden Efrenc teber [û] rencdedür ki şerbet-i hanṭal-ı harâret-i
âb taşavvur ve âteş-i te’sîrinden gayretle devâ müyesser degildür vehm-i seyf-bân-ı
ejder-peykeründen ru’ûs-ı Rus bir derddedür ki âb-ı tîğ-ı nîlûferinden gayretle şifâ
mutaşavver degildür

Ḳıṭ‘a

Muḳâbîl olsa ol servere Alburz

Ṭuta havf eyleyüp râh-ı gürîzi

Kimisi kâfirüñ haylice müşkil

İdi fetḥ eyledi ɗarbı sitîzi

[13a]Neşir

Bâd-ı şimşir-i âb-dârı diyâr-ı cân-ı düşmen-i ḥâk-sâra od urmuşdur âteş-i sinân-ı tâb-
dârı ḥırmen-i ḥayât-ı bedgirdârı bâda virmişdür

Beyt-i Molla Câmî-i Rûmî

Ḳuvvet-i bâzûsın itmez ḥaşre dek tîri beyân

Olsa ger sūfâr-ı peykârı zebân ile dehân

Neşir

Rāyet-i nuşret-sancağ zaferi[nüñ] bayrağı şāh-ı güldür ki gülzār-ı kār-zārda açılmış
olmuşdur rāyeti nihāl-i servdür ki meyān-ı bostān-ı ğazāda hūn-ı a‘dā birle perveriş
bulmuşdur

Nazm-ı Lāmi‘ī Çelebi

Serverā cāmeñ semen pīrāhenüñ gül yaraşur
Düşmenüñ kan ağlasun sen luṭfile gül yaraşur
Zerrece ğam gerdi kōnmasun diyü dāmānuña
Hūriler [13b] yoluñda cārüb itse kākül yaraşur
Bāğ-ı devlet ğoncasısın hāṭıruñ tutğıl küşād
Kullaruñ bülbül gibi itsün kō ğulgul yaraşur

Neşir

Baḥr-ı in‘ām-ı ‘āmından feyz-i ğamām bir reşḥadur ve ‘atā-yı yemm-i Kūlzüm
iḥsānunda bir kaṭredür

Beyit li-mü’ellifihi

Ebre verilse ḥāşiyet-i cūdı şüphesiz
Kılmazdı bir hıyār olurdu kamu bār u ber (?)²⁷

Neşir

Elṭāf-ı ‘arīzü’l-eṭrāfi rub‘-ı meskūna şāmil ve a‘ṭāf-ı vāsi‘ü’l-eknāfi erzāk-ı ‘ibāda
kāfildür eyādī-i ğavādī-i feyza mānend-i deryā iğtirāf-ı sā’ilān ile noḳşān-peżīr olmaz
ve tab‘-ı dūr-feşānı mişāl-i ‘ummān sīr bulmaz

²⁷ Vezin problemlidir.

Beyit

Lu'lu'-i lālā ola her [14a] қаtre-i bārān eger

Bahşış ögrense kef-i deryā-yı nevālünden sehāb

Neşir

Bu evşāf ile mevşūf ve işbu mezkūrāt birle ma'rūf Hāzret-i mālīk-i memālīk-ārā
Vezīr-i A'zam 'Alī Paşa ki mecmūa'-i eḳālīm-i seb 'a memālīk-i maḥmiyyesinden
birkaç varaḳdur ve cerāīd-i memleket sefīnesinden bir yapaḳdur 'azametde Cem
dimek ḡalaṭtur ki mecma'-ı meclisde nice Cemlerūñ cāmın ḳahrile şikest itmışdür
semāhatde Hātem dimek ḥaṭādur ki dest-i bezlile nice ḥaṭımuñ (?) defterün ṭayy idüp
şadāsı cūdın pest itmışdür

Nazm-ı Āhī

Cihān kıлмаḡa cānın aña teslīm

Yedi şaf leşker olmış [14b] yedi iḳlīm

Ḳapusında mülāzımdur şeb u rüz

Bulur bir kere nevbet yılda Nevrüz

Neşir

Eger ol vezīr-i Sikender-rütbetūñ ve ol server-i keyvān-rif 'atūñ şecā 'ati sehābeti(?)
ve semāhati ve sehāveti şerḥinūñ meydānunda pehlüvānlık göstersem hezār Rüstem-i
destānlaruñ kışşa-i dāsītānları ebter ḳalaydı ve cūd [u] sehābı(?) vaşfinuñ
'ummānında bir қаtre cevāhir-i zülāl beyā[n] itsem biñ biñ Hātem-i Ṭayy'uñ ṭomārı
zikri ṭayy-i defter olaydı

Ḳaşīde Li-Mü'ellifihi

Der Medh-i Vezîr-i A ‘zam ve Müşîr-i Efham Şadr-ı Bedr-i Şafâ Ya’nî Hazret-i ‘Alî
Paşa Ki Şîr-i Vağâ Ğazanfer-Nümâ Mecma‘-ı Efâzil-i ‘Âlem ve Maṭla‘-ı Mihr-i

Fahr-i Âdemdür [15a]

Ey zahîr-i ehl-i İslâm melce-i bây [u] gedâ

Ve’y müşîr-i ehl-i erkâm behce-i cāy-ı şafâ

-Tarşî‘ ber- kâide-i selef-

Ėul olup Ėol Ėavşurur Ėarşuñda erbâb-ı ‘uĖûl

Devlet ü iĖbâlûñi her dem mezîd itsün Ėudâ

-Tecnîs-i Ėat-

Salṭanat cismine Ėûn cism-i şerîfüñdür ‘imâd

Şaklasu[ñ] anı belâdan Ėâfız-ı her düserâ

-Tecnîs-i zâ‘id-

Kârı zâr olsun dem-â-dem zâtuñ içün kâr-zâr

Eyleyen Ėasd u ta ‘alluğ ey vücûd-ı pür-seğâ

-Tecnîs-i mürekkebe-

İrmesün ol kes cihânda irmek isterse eger

Bağt-ı mes‘ûda kim eyler zâtun içün bed edâ

-Tecnîs-i zâ‘id-

[15b] İsm-i pâküñ nîk ile ‘âlemde Ėûn meşhûrdur

Farz olupdur eyleyem bendeñ du‘â şubĖ u mesâ

-Mağlûb-ı küll ve hem kâide-i muṭarraṭ-

Hîç cefâ görmedi her dem güler lûtfuñda halk

Ol şafâda serverâ görme cihânda hîç cefâ

-Redd-i 'acüz 'ala 'ş-şadr-

Düşmenüñle kendüñe yâr ola Hâk' dan isterüm

Düşmenüñe miñneti kendüñe halkı ihtivâ

-Cem'-i tefârîk u hem medh-i kâmil-

Kimse 'ayşuñda dimez âh illâ nây ey kân-i cüd

Hîç nevâ itmez şafâña kimse illâ kim nevâ

-Nefy' ü isbât ber her dü satıra-

Hâdim olduğı içün buldı bu 'izzî saña mâh

Var yûri kıl âsitânına sen ey mâh ittikâ

-İltifât-ı küllî hîṭâb-ı gâ'ib 'alâ gâ'ib-

[16a] Hîç kapuñ mişli felek bulmaz cihânda âsitân

Görmeye zâtuñ gibi devr-i zamân ehl-i seḥâ

- Muḥtemilîn-i zıddeyn berây-ı isbât -

Söyledüm bir kâmile kim nice irem devlete

Devlet isterseñ aña var kıl didi sen ilticâ

-Su'âl cevâb ber- imâ-

Kimdür ol kân-i 'aṭâ baḥr-ı seḥâ didüm didi

Ol 'Alî Paşa ki şadr-ı 'izzet oldu aña câ

-Su'âl cevâb-ı şâfi-

Hem-dem ola t̃ālī‘-i mes‘ūd her demde aña

Her kim olursa ‘adū aña ola hem-dem o[la]

-Hurūf-ı bī-nuḳaṭ-

-Bu satırda tecnīs-i z̃ā‘īd vāḳī‘ olmuşdur redd-i ‘acüz ‘ala’ş-şadr üzere-

Oldı luṭfuñdan bu dem ecnās-ı Ādem pür-ni‘am

Cūduñ ile cümle bāy oldı gedālar serverā

-İltifāt-ı ḥiṭāb ‘ale’l- ḡā’ īb ü medḥ

ve redd-i ‘ala’-ḥāzır(?)

[16b]Şıdk ile ḥizmetlerüñ bāy u gedā müslimīn

İtmedi mīr ü vezīr ehl-i selef şāhib-veḡā

İtmeyüserdür girü bu vechile ‘adl ü seḡā

Ḥaḳdurur bu sözlerim bu sözlerümde yok riyā

Mürvet-i iḡsānuñı bilmezse ḡayli müslimīn

Yollarına gelsün iy server olaruñ ol cezā

- Mimmā sāye-i izmār u īḡām u īmā-

Żarb-zen-i ḡahruñ ile ḡarbı başduñ kāfiri

Kāfir olsun kim ki iḡrār eylemez server buña

-Tecnīs-i z̃ā‘īd-

Olmasa iḡsān [u] ‘adlūñ devletüm dīn ehline

Ben gibi gerdūn elinden eyler idi āḡ u vā

[17a] Al yaḡam gerdūn elinden elyaḡım her dūndan

Oldı luṭfuñ cümleye şāyi‘ çü iy mäh-ı dücā

- *Mimmā sāye-i et-tecnīsü 'l-ḥaṭ-*

Āh-ı āteş-nākım ile dü cihānı ben yaḳam

Ger alınmazsa yaḳam dest-i faḳrdan serverā²⁸

- *Mimmā sāye-i et-tecnīsü 'l-ḥaṭ-*

Var iken zātuñ gibi devr-i zamānda ehl-i cūd

İrmiye fāyık mıdur bu derdüme ḥaḳḳā şifā

Budurur lāyık olan dürr-i girān-māyem benüm

Bula luṭfuñ şemmesinden nice zer gibi bahā

-*Teşbīh-i izmār-*

Eylese ‘arz ḥālünü bir kimse ḥālā zātuña

İrer elbette murāda luṭfun ile ol gedā

-*Beyān-ı rüşenā-*

[17b] Şāḥ-ı ümmīdüm getürdüm bāğ-ı cūduñ içre ben

Gel murāda irgür anı tā berümendüñ ola

Bir ġarīb-i bī-kesüm luṭf it teraḥḥum eyle kim

Ḥaşre dek nām-ı şerīfin medḥ idem ben cā-be-cā

Eyleyüp o tār-ı nazma vaşfuñı ben münselik

‘Arz idüp meydān-i şī‘re getürünce cümletā

Eyleye leng-i bahāne ‘Arab u A‘cem o dem

²⁸ Vezin problemlidir.

Per döge irişmiye pervāzuma ḥaḳḳā hümā

Şāzīyā gel lāfı ḳo şıdkıla ḳıl ḥayr-ı du ‘ā

Esmeye tā bād-ı ‘ad cism-i laṭīfünden yaña

[18a] Dāimā devletde ḳāyim ‘izzet üzre müstedām

Eylesün ol pādişāh-ı bī-şebīh-i zū’l-‘aṭā

Şu‘le virdükçe güneş māh oldıgunca pür-ziyā

Nik-nām ile bul iy server cihānda sen beḳā

Neşir

Egerçi aḳdār-ı kitābum ol dereceye irmüşdür ki ol kāsir-i cemācimü’l-ekāsirenüñ
kirişmesine ire ve elfāz-ı kelāmum ol dereceye yetişmişdür ki ol ḳāşır-ı ḳaşru’l-
ḳayaşirenüñ ḥızāne-i kümünına ire ammā her ān mihter-i ‘ālī-nihādlaruñ ‘ādet-i
cerā’ım-i kihterāna i’tir āz ve ma‘āyib-i zīr-destāna inḳıbāz göstermeyüp her
maḳāmda ki bir mezzellet [18b] vāḳi‘ ola iḡmāz idüp zeyl-i ‘afv birle mestür ider ve
şol kelāmdaki bir ‘işret bulına i‘rāz eylemeyüp nubl [u] luṭf ile ma ‘zūr dutar ‘ale’l-
ḥuşūs ol şadr-ārāyān-ı şaff veya şadr-ārāyān-ı şuffa-ı şıdk [u] şaffā ya ‘nī Ḥazret-i
‘Alī Paşa’nuñ nām-ı şerīfi üzre ibtidā ve ism-i laṭīfi üzre intihā ola

Ḳıṭ ‘a li-mü’ellifihi

Devlet [ü] ḳadründen aṣlā nesne olmaz zerre kim

İltifāt itmekle devletlü benüm mezkūrıma

Āfitāba irüserdür pes külāhum kūşesi

Ger nazār eylerseñ ey server benüm menşūrıma

Neşir

Fi'l-vāki‘ cenāb-ı şerīfūñden me’mul olan oldur ki [19a] ri‘āyetler ve himāyetler
idüp bu fakīr-i ḥakīr ve ḥakīr-i fakīr

Meşnevī li-mü’ellifihi

Kerem aşḥābınuñ kem-ter gedāsı

Hüner erbābınuñ mūr-ı bī-kıyāsı

Fakīr ü derd-mend ü bī-per ü bāl

Ki ya ‘nī Şāzī-i ser-geşte-i aḥvāl²⁹

Neşir

Bendelerinüñ maḳşūd [u] murādları üzre ‘ināyetler ide

Ḳıtt’a li-āḥar

İtmez kerīm olanlar ehl-i recāyı merdūd

Ḳılmaz raḥīm olanlar bāb-ı şenāyı mesdūd

Cem-ḳadr olanlar eyler mūruñ kelāmuñ ısgā

Maḥmūd olanuñ olur aḥvālī cümle maḥmūd

Neşir [19b]

Çünkü bu birkaç dürer [ü] ğurar-ı şāh-vār-ı kem-yāb kân-ı kümünumdān ism-i laṭīfī
ile dükkān-ı ‘ayāna ve bu bir iki gevāhir [ü] zevāhir-i faşl u ḥiṭāb pūta-i cānumdan
nām-ı şerīfī ile beyāna geldi laḳab-ı münīfīn *Medḥiyye-i ‘Alī Paşa ve Gencine-i Pür-*
Temāşā diyü ad virdüm egerçi ebnā-yı zamānda Ferezdak’a daḳ dutarlar ve ḥarf-i
Ḥarīrī’ye ḥarf atarlar ammā ḳalb-i inşāf birle nuḳūd-ı fezā’ilüñ naḳḳādı ve dīde-i

²⁹ Vezin problemlidir.

vaḳḳād birle cevāhir-i māşerūñ şarrāfı olanlaruñ vüfūr-ı fażl u hünelerinden dūr ve mezīd-i luṭf [u] keremlerinden mehcūr degildür ki bu nüşha-i zībāya nāzır [20a]

ve bu ravza-i dil-ārānuñ temāşāsına hāzır olup miḳdār-ı faḳīri tefahḥuş ve istidrār-ı ḥaḳīri taḳannuş idüp sebeb-i rif ‘at-i merātib ve mūcib-i himmet-i mekātib olanlaruñ rūḥ-ı şerīfleriñ yād ve ol yād birle ruḥlarıñ şād idesiz ve’s-selām

Ḳıṭ’a li-mü’ellifihi

Ravza-ı Şāzīyi seyrān eyleyen şāhib-vücūd

Būy-ı reyḥānından itdükde mu‘aṭṭar cismini

Eyleye ḥayr du ‘ā bāiş olan zī-şāna hem

Şāzī-i bī-çārenüñ eylükle añsun ismini

İbtidā-yı Kelām Mūcib-i Merām Oldur Ki Beyān Olunur Ki

[20b] Meşşāṭa-ı ‘arāis-i ḥayāl ve ḥarrāṭa-ı nefāyis-i maḳāl miḳyās [u] mīzān-ı şarīḥ ve ḳıyāş [u] burḥān-ı şaḥīḥ üzre rivāyet ve kār-ḥāne-i īcāz-ı suḥan-perdāz ve mu ‘allim-i bīnā-yı dirāyet-āgāz secencel-i mā’niden ḍurūb-ı emşāl yüzinden şüret-i mişāl gösterüp bu üslūb ile ḥikāyet iderler ki diyār-ı ebdān da ve ḥişār-ı ezhānda bir pādīşāh-ı melikū’l-ḥışāl ve bir şehriyār-ı laṭīfū’l- i’tidāl var idi kim her kim beşere-i münevverine naẓar ide *mā hāzā beşerun*³⁰dur ve her kim rüy-ı muṭahharında te’emmül ider *in hāzā illā melekün kerīm*³¹ okur ta’mīr-i bilādda ve ‘adl [ü] dādda bir mertebede idi kim ehl-i īmānı [21a] fitenden bī-bāk ve bād-ı eşḳıyādan āyīne-i devrānı pāk itmiş idi ma‘delet-i cihān-ārāsı bir ḥadde irişmiş ve zübde-i dārāsı bir mertebeye yetişmiş idi kim küncişk-i za‘īfū’l-bāl ḥalka-ı mārı nişīmen ve kebk-i derī āşiyāne-i şāhini mesken itmiş idi

³⁰ “O bir beşer değildir” Yusuf Suresi, 31. ayet.

³¹ “(Yusuf) ancak güzel bir melektir.” Yusuf Suresi, 31. ayet.

Ḳıṭ'a [li-] mü'ellifihi

‘Adl [ü] dādı ḥalk-ı ‘amma cāvidāndur her ān

Hāfız-ı İslām idi hem ḳātı‘-ı küfr-i zamān

ve ol şāh-ı cihān-penāhuñ ve sāye-i zıll-ı İlāhuñ bir āşaf-ı nīk-sireti ve bir vezir-i
şāhib-ma‘rifeti var idi kim āsumān-ı ḳadri ḳadr-i āsumān gibi dā’ir-i taşavvur [21b]
taşavvurdan dūr ve ḥūy-ı bī-naẓīri ḥūy-ı bī-naẓir gibi taḳrīrden mehcūr idi zāt-ı şerīfī
mīhr-i sipīhr-i ḥilāfet ve ‘unşur-ı laṭfī sipīhr-i mīhr-i salṭanat idi

Beyit li-mü’ellifihi

Āsitān-ı der-gehi ser-māye-i dünyā idi

Şemse-i eyvānı ḳadri ḥilye-i ‘ulyā idi

Allāh Allāh hoş münāsebeti vardır bu maḳāmuñ ol kehf-i İslāmuñ ‘adl [ü] dādına ve
ta‘mīr-i bilādına kim avān-ı dād-gerliginde şeh-bāz tīhū ile hem āşīyāne ve şīr āhū
birle hem ḳāşānedūr āşār-ı zulm [ü] bıda‘ merfū‘ ve Ye’cüc-i mekr ü fiten
medfū‘dur.

Ḳıṭ'a li-mü’ellifihi

Oldur ol kām-i seḥā vü kām-yāb [22a]

Mefḥar-ı rüy-ı zemīn ü şeyḥ ü şāb

Berḳ-ı rüyı rüy-ı berḳ-ı āfītāb

Bendesinüñ bendesi Efrāsiyāb

Neşir

A'nīya mumidd-i esās-ı salṭanat mümeḥhid-i libās-ı ma'delet 'imādū'ş-şehr ve'd-
dehr cevādū'l-ber ve'l-baḥr şadr-niṣīn-i āsaf-ı kerāmet ve şadr-ārāyān-ı şuffa-i
velāyet ḥuceste-liḳā Ḥazret-i 'Alī Paşa

Mıṣra' li-mü'ellifihi

Her diyārı ḍarbı ḍarb eyledi feth ü muṭī'

Neşir

'Uluvv-ı şānı ve sümüvv-ı mekānı bir ḥaddedür ki eger Behrām-ı Gūr'a pāy-bend
taḳdīr olmasa ednā serhenginüñ [22b] gāşīye-i 'ubūdiyetin ber-düş ve Rüstem-i
destān sitem-i Zāl-i dehrile maḥbūs-ı maḥbes-i ḥāk olmasa kem-ter 'asesinüñ ḥalka-ı
'iṭā'atin gūş-ı ḥālına mengūş iderdi ḥaḳḳa ki kılā'-ı erbāb-ı 'udvān ṭop-ı gerdün-kūbı
şadmetinden bünyān-ı küfr gibi vīrān ve tā'ife-i kızılbaş-ı ḍalālet-'unvān nīze-i
rücūm-āşārı ucından mānend-i dīv-i racīm dā'imā hārib [ü] girīzāndur

Ḳaşıde Der-Medḥ-i 'Alī Paşa Yessera'l-lāhu Mā yeşa Fī Faşl-ı Bahāriyye

İrüp faşl-ı bahār itmişdi bāğ [u] rāğ zeyn-i ezhār

Müzeyyen idi her vādī bi-şun'-ı ḥazret-i Cabbār

[23a] Müselsel ṭarf-ı gülşende sebīlen selsebīl-āsā

Revān-ı rāyegān idi mişāl-i Nehrevān enhār

Güler yüz gösterüp gülzār-ı 'ālem rüy-ı dünyāya

Muḥaşşal murğ-ı ḥoş elḥān iderdi mürdeyi bīdār

Olup bülbüller āşüfte bu remzi remz-i ḥāl ile

Güle gülzār içinde bildüm eylerdi muḥıḳḳ iş 'ār

Ki ey şūḥ-ı cihān cevruñe gāyet yok mu vāllāhī

Nedür bu şīve vü cilve nedür bu haşmet-i bisyār
Hāzer kıl vird-i zārumdan benüm iy verd-i maḥbūbım
Şarardur şarşar-ı āhum vürüduñ derdiyle ey yār
[23b] Gül-i gülzār olupdur zāra mensüb āḥir anuñ çün
Nizār [u] zār ‘uşşākı alur gerdānına her bār
Şaḥın āh [u] fiḡānumdan benüm vāllahi billāhi
Vücūduñ tār-mār eyler şabā-veş ey şabā-reftār
Bu gūne ‘arz idince derd-i ḥālın bülbul-i şeydā
Güle gülzār açıldı bülbulāna sūz ilen yek-bār
Didiler ey esīr-i derd ü miḥnet zār u miḥen-āşüb³²
Perīşān olma hīç māni‘ degül vaşla bu dem aḡyār
O ‘ ādil-dil ḡazanfer-fer ‘Alī Paşa zamānında
Bulınmaz cevır ü zulm eyler bilūñ bir ferd-i bed-efkār
[24a] Uçar bāz ile tīhū hem gezer şāt ile kerg dāyīm
Mekesden kes degül rencīde yokdur fitne vü ızrār
Cihānuñ rūḥıdur zāt-ı şerīfī ‘adl [ü] dād üzre
Kılā‘-ı fitne olmışdur kudūmıyla yire ızmār
Zihī devlet zihī şevket Ḥudā ömrin mezīd itsün
Odur çün lāyık-ı şadr-nīşīn-i ümmet-i ebrār³³

³² Vezin problemlidir.

³³ Vezin problemlidir.

Qo medhi Şāzīyā vaşfa degil çün qābil evşāfi

Devām-ı devleti içün du‘āya el getür her bār

İlāhī tā-büved eflāk ü māh [u] ħurşīd-i enver

*Büved nām-ı bülendeş der-cihān ber- ‘adl [ü] dād izhār*³⁴

[24b] Qo baş tek zā’il olmasun Hudāyā ‘adli bilmesi

Uluğ Mirzā-veş olsun aña bende mecma‘-ı Tatar

Neşir

Tutq-ı ufqdan her rüz āfitāb-ı ‘ālem-tāb nīme-rū ve şahn-ı semāda mādām māhitāb-ı
muhtāb kūşe-i ebrū göstere cūd [u] seḥāsı seḥāb-ı cūd gibi mezra‘-ı selāmdan dūr
ve ebr-i ‘atāsı ‘atā-yı ebr gibi velvele-i a‘yāndan mehcūr olmasun

Qıt‘a li-āḥar

Her kande ‘azm iderse memālik-sitān ola

Nuşret rikāb-dār ve zafer hem-‘inān ola

Her kande naşb olunsa ḥıyām-ı ḥilāfeti

Aña du‘ā-yı zinde-dilān pās-bān ola³⁵

Neşir

Hemīşe kıyām [u] rif‘ati [25a] dā’im ve zāt-ı şerīfi tā ilā yevmi’l-kıyām kā’im olsun
bāğ-ı cihānda gülzār-ı rūḥı solmasun ve gerdīş-i devrāndan zerre elem ‘ārī olmasun
Ḥaḳ Te‘ālā düşmenin ḥ‘ār u zār ve ḥayr-ḥ‘āhın ber-ḥordar ve zāt-ı melikü’ş-şıfāt ve
vücūd-ı felekü’s-sımātların cihānda şafā vü cinānda cīrān-ı Muştafa ide

³⁴ “Allahım, gezegenler, ay, güneş var oldukça, yüce adı dünyada adaletle görünsün.”

³⁵ Vezin problemlidir.

Beyit li-mü'ellifihî

Pāye-i 'izzet ile kâ'im ola dünyāda

Sāye-i Aḥmed ile dā'im ola 'uqbāda

Neşir

Der Beyān-ı İtmām-ı Kışsa-ı Ra'nā ve Hikāye-i 'Ulyā el-Kışsa

Her bār ol pādīshāh-ı keyvān-rif'atūñ āyīne-i zamīrine jengār-ı [25b] tīre irse mühre-i
re'y-i vezīr birle pāk [ü] sāde olurdu ve her çend ki ol şehriyār-ı Sikender-rütbetūñ
mu'āyenesi remed-i ḥayālāt-ı fāsīde birle ḥīre olsa cārüb-ı fīkr-i müşīr ile ḥāşāk-ı
mekrden [ā]zāde olurdu

Beyit

Bir yüce pervāzelü şeh-bāz idi

Şayd içün 'ankālara dem-sāz idi

Neşir

Bu eclden pādīshāhuñ hem-dem [ü] hem-rāzı ve cümle ümürda dīl-nüvāzı idi

Beyit li-mü'ellifihî

Ḥarem-i ḥāşına idinmiş idi mahrem anı

Cümle rāzında idinmişdi hemīn hem-dem anı

Hikāyet [ü] rivāyāt-ı (?)³⁶ şīrīn- āgāz agnī mahrem-i ḥarīm-i ḥum-ḥāne-i sūz [u]
güdāz [26a] ruḥsāre-i şāhid-i rāzdan bu tarīk ile terennüm ve Meryem-i ḥāme-i
müşkīn-tırāz Mesīḥ-i sūḥandāndan bu tarz ile tekellüm idüp eydür ki birgün vezīr-i

³⁶ Metinde رواي şeklinde yazılmıştır.

pür-hikmet pâdişâh-ı keyvân-rif'atûñ çehre-i mübârekinde jengâr-ı gam ve inkisâr-ı
elem gördi eyitdi

Beyit

Nedendür iy şeh-i âyîne-ruhsâr
Ruḥuñ jengâr-ı gam tutmuş kamer-vâr
Göñül âyinedür sevmez gubârı
Götürmez cām-ı Cemşîd inkisârı

Neşir

Ol pâdişâh-ı şāhib-çeşm vezîri vezîr-i ekrem eyitdi ey nigeḥ-bān-ı şehir [ü] diyārım
ve'y hem-dem [ü] hem-yārım benüm kışsa-ı pür-ḥaşşam *Ferec ba'de's-şidde*
kışşasından efzûndur ve ḥāl-i mā fî'l-bālüm [26b] kaşâyâ (?) -yı hümâyûn-nāmdan
efzûndur ki üç şeb var bir vākı'a-ı ğarîbe ve bir siyer-i 'acîbe gördüm ol ḥ'âb-ı
ḥayālatuñ ḥayālî dîdemden ḥālî ve ol ḥayāl-i 'ibret-engîzûñ me'âlinden murğ-ı
revānım kafes-i tenden ḥālî olmaḡ görünür

Qıṭ'a li-mü'ellifihi

Açup bāl şehā dest-i şehriyāra
Revān olmaḡ diler rūḥ-ı revānum
Ḥalāş olup ḥayābāt-ı emelden
Görem bāğ-ı cinān içre cinānım

Neşir

Vezîr-i şāhib-'aql pâdişâh-ı kāmîle iyitdi

Rubā'i li-mü'ellifihi

Nedür ey şehriyâr-ı şâh-ı devrân

Bu gûne hâtıruñ olmak perîşân

[27a] Pür-nisyân olma kim her derd[e] Raḥmân

Sebeb ḳomışdur olur aña dermân

Meşnevi li-mü’ellifihi

Buyur aḥvâlüñi bildür bilelüm

Yolıñda cānı ve başı terk idelüm

Yaraşmaz saña iy şāhum ḳaşāvet

Ḳaşāvet düşmenüñe oldı nisbet

Neşir

Pādişāh-ı Cem-şafā āşafı vezîre yasaḳı diyüp eyitdi

Beyit

Āh kim derd-i derūnum ḳışşası gelmez dile

Ugradım fāriğ yürürken bir devāsız müşkile

Neşir

Hāl-i derūnum ḳışşası taḳrîre ve ḳışşa-ı bîrūnım taḥrîre gelür degildür ammā ruh -ı zîbāmda kākülüm rûzgār gibi târumār ve tal‘at-i münîrüm zerd ü zār oldıgınuñ aşl-ı ḳışşası [27b] ve faşl-ı ḳazıyyesi oldur ki ḥ‘ābda kendümi diyâr-ı seyelānda³⁷ ve şahrâ-yı heyelānda gördüm ve ol diyârı temāşā iderken ve cevānib-i ahālîsin seyrân ḳılurken ḳarşumda bir maḥbûb-ı melikü’l-ḥışāl ve bir mergûb-ı laṭifu’l-i‘tidāl

³⁷ Metinde sehlân şeklinde yazılmıştır.

gördüm ki dīde-i felek āyīne-i ruhsārı envārı üzre tākāt getürmez ve sīne-i melek
şahīfe-i dīdārı esrārına fikret yetürmezdi

Beyit

Ġālibā bu hezār dīde-i felek

Görmedi aña beñzer ins ü melek

Neşir

Nükheth-i dehen [ü] bū-yı pīrāheninden *innī le ecidū rīḥa Yūsuf*³⁸ edāları peydā [28a]
*ve elḳāhu ‘alā vechih fertedde baṣīrā*³⁹ şadāları hüveydā idi rū-yı mehveşi güzellik
āsımānında ḥurşīd ile rū-be-rū ve ebrū-yı kemān-keşi melāḥat meydānında mā[h]-ı
nevle pehlū-be-pehlū olurdu

Maṭla‘ li-mü’ellifihi

Taşvīri ḥüsni naḳşını üstād-ı lem-yezel

Bir şūrete ḳomuş ki muḥaḳḳaḳ o bī-bedel

Terkībini taḥmīrini(?) anuñ eylemiş ezel

Gelmez cihāna bir daḥı anuñ gibi güzel

Neşir

Şun‘-ı zū‘l-celāl celle ‘ani‘l-eşbāḥ ḳehre-i bā-kemālin aḥsen-i takvīm ḥāl ile ārāste ve
naḳş-ı ḳudret-i [28b] kilik-i Kird-gār ḳāmet-i bālāsın *min sündüsin ve istebrak*⁴⁰ birle
ārāste ve pīrāste ḳılmışdur

³⁸ “Şüphesiz ben Yusuf’un kokusunu alıyorum.” Yusuf Suresi 34. ayet.

³⁹ “(Gömleği Yakub’un) yüzüne koyunca gözleri açılıverdi” Yusuf suresi 96. ayet.

⁴⁰ Kuran-ı Kerim’de bu ibare cennet tasviri anlatımlarında kullanılmakta ve üç yerde geçmektedir: Kehf Suresi, 18. ayet “ince ve kalın ipekten (yeşil) giysiler”; Duhan Suresi, 52. ayet “ince ipekten ve parlak atlastan elbiseler”; İnsan Suresi 21. ayet “ince ve kalın iptekten (yeşil) giysiler.

Beyit li-mü'ellifihi

Te‘ālallāh zihī gökçek yaratmış pes anuñ hulkın

Şeker-leb lā[le]-had şīrīn-zebān sīmā-yı sīm hulkın

Neşir

Nūr-ı ruḥsārı āsmāna ‘alem çekmiş ve rāyiḥa-ı müşk-bārı şahīfe-i zemīne gubār-ı

‘abīr [ü] ‘anber dökmiş

Beyt-i Āhī

Cemāli nārīnuñ nūrıyla her gāh

Zevālusi güneş eksüklisi māh

İdelden vaşfını gülşende bülbül

Kulağdan kıpkızıl dīvānedür gül

Neşir

[29a] vuḥūş-ı tıyūr-ı Süleymān-şifat cemāl-i ni‘metinden nevāle-bend ve leşker-i

mār u mūr ḥurde-i elfāzıyla ḥursend idi ḥizmetinde ‘ābid ü ‘āşī ve dānā vü kāşī

aşhāb-ı yemn ü yesār ehl-i ‘arasāt-vār kaṭār kaṭār idi ‘āşık-ı şādıklarının nūr üzere

defter-i ḥisābı sağında taḥrīr ve aḡyār-ı fāsıklarının kara yazılı kitābı yesārında

levḥa-i tāra taştīr olup

Beyit li mü'ellifihi beyit

Kimini luṭfiyla şād iderdi kimini cevriyle bād iderdi

Muḥaşşal yürüse āfāk içinde cihān ḥalkı kamu feryād iderdi⁴¹

Neşir

⁴¹ Vezin problemlidir.

Rūzgār-ı ƙalbū'l-‘uṣṣāk [29b] *ƙad ye 'tū min feccin 'amīk*⁴² şadāların ol maḥbūb-ı
şūrīdenūñ saḥā'if-i 'unvānına naḳṣ u taḥrīr ve *zāiran bi's-sa'y ve 'l-ihrām ke'l-beyti'l-*
*'atīk*⁴³ nidāların taştīr itmiş idi müşāhedesinde her şeydā-yı şūrīdenūñ āh u vāhı
ƙandīl-i māh gibi saḳf [u] semāya 'urūc ve sīne-i sūzān mihr-i şubḥ-gāh-şıfat ƙerāğ-ı
ḥānƙāh-ı 'ışƙdan vülūc idüp o şem'-i şebistānuñ dīdārına mülāzım olup maşrıƙ-ı
keremden āfītāb tūlū' idüp zūlmet-i ḥırmanlarına izā'et vire ve evc-i 'ināyetinden
seḥāb-ı 'ātīfet peydā olup gūlzār-ı ümīdlerine ƙarāvet [30a] yitüre diyü bu beyt ile
tekellüm ve iş bu ebyāt birle terennüm iderlerdi

Maṭla' li-mü'ellifihi

'İyd-ı vaşlına irem diyü ƙamu ḥalk-ı cihān

Ser egüp durdı yolında saña ƙurbān ancak

Şāzīye mihr ü muḥabbet derimiş ƙılma raḳīb

Bildüm ol ƙāfiri bī-şübhe ki şeyṭān ancak

Neşir

Pes bu ƙaṭāna-ı şevket[i] gördüm ve bu velvele-i ḥaşmet[i] seyr itdüm pādīşāhlıgım
unıtdım ve kendümden gitdüm faḳīr-i bī-çāre ve ḥaḳīr-i āvāre gibi kenār-ı sūḳda
temāşāya nāzır ve seyrlerine mütēnāzır oldım gördüm ki ol maḥbūbe-i ādem ve
maḥcūbe-i 'ālem emr eyledi münāḳḳaş ƙālīler ve zārīfet [30b] niḥālīler (?) ve renk-
āmīz nemedler ve dil-ā-viz maḳ 'adlar şaḥn-ı meydāna zebūr u zīnet ve ārāyīş [ü]
rütbet verdiler kim

Naẓm li-mü'ellifihi

Görse ol naḳşı zīneti Erjeng

⁴² “Uzak yollardan gelen.”

⁴³ “Sa'y ve ihramla Kabe'yi ziyaret eder gibi”

Nice dem ola idi şeyd [ü] denk

Almada naķş-ı resmini haķķa

Nice serheng olaydı bī-ferheng

Neşir

Hemīn ol dilber-i rū-yı zemīn emr eyledi h^vānlar döşenüp ve hūnlar saçılup nānlar
kesilüp şerbetler ezilüp çevirmeler çevrilüp kavurmalar kavrulup simātlar çekildi ve
ni‘metler döküldi girü yemn ü yesār [31a] şādık u aġyār

Rubā‘i li-müelifihi

Bir yañadan yārlar hem bir yaña aġyārlar

Ol ruĥ-ı zībāya cānlar kıldılar ikrārlar

Bir dem içre nice demler sürdiler ol yārlar

Defter-i gamdan dürildi cümleten tomarlar

Fi‘l-vāķi‘ bir ‘aceb tertīb-i şāhī kıldılar ģurş-ı meclis-i mihr ü māhı kıldılar bismillāh
diyüp ta‘āma şālā olundu murād oldukça el-ĥāşıl yenildi içildi ve pīrlar dilinden
du‘ālar denildi ba‘dehu erbāb-ı zevķ ve aşĥāb-ı şevķ bisāt-ı neşāta ve bezm-i inbisāta
tarĥ şalmaq içün ve cām-ı sürūr-ı tarabdan ve lehv-i lu‘bdan [31b] kām almak içün
süreyyā-āyīn bir yere cem‘ ve şebistān-ı zevķ [ü] şevķe şem‘ olup zer Üsküflü ve
‘anber zülüflü lā[le]- ĥad semenberler ve sebz tonlu ve ablaķ boyunlu serv-ķadd dil-
berler şem‘-tırāz dil-ber-i dil-nüvāz gibi ayaġ üzere dikilüp durdılar şāhin baķışlu
ķara gözlü hümā-ţal‘at perestārlar ve gögercin topuķlu ţurna boyunlu ţāvūs zīnetlü
ĥizmet-kārlar

Maķta‘ li-mü’ellifihi

Şāhn-ı meclis her birinüñ rūlarından berķ alup

Şöyle rüşen olmuş idi şanki doğmış âfitâb

Neşir

Âlât-ı ‘ıyş u ‘işreti ve esbâb-ı bezm-i şohbeti getürdiler

Beyit

Zer kadehden [32a] içilüp la‘lîn şarâb

Hoş kızardı çehreler yâkût nâb

Ba‘dehu hoş-âvâz hanendeler ve berbuṭ-nüvâz güyendeler bülbül gibi figânlar ve
kumru-veş hoş elhânlar kıldılar

Beyit

Yağalar çâk eylediler gül gibi

Kıldılar feryâdlar bülbül gibi

El-kışşa bir ârâyîş-i meclis kıldılar kim ‘işret-hâne-i felekde şâhid ü mihr ü mâh
yüzün görmemişdür ve bezm-gâh-ı ins [ü] melekde sâķī-i devrân ol cām-ı devleti
devr-i Süleymânda sürmemişdür ehl-i meclis ser-tâ-pâ zebân olup bu edâ ile
terennüm ve bu nevâ birle tekellüm idüp dirlerdi

Gazel Li-Mü’ellifihi Der Vaşf-ı Meclis [32b]

Vaķt-i ‘ıyş irdi gelüñ rağm-ı ‘adū nüş idelüm

Qoya yarını hele bugünümüz hoş idelüm

Yiyelüm hem içelüm zevķ idelüm şevķ idelüm

Geliñüz ehl-i şafâ bezm-i vefâ cüş idelüm

Muṭribâ ṭambura (?) evtârı çaluñ çeng [ü] neyi

Bu hevâlarda getür sâķī meyi nüş idelüm

Allāh Allāh ne ‘aceb velveledür meclisimüz

Bir şadā kıldı felek der ki meded gūş idelüm

Bir ālāy oldı perīler bizedür kaşdı yine

Furşat el vermiş iken Şāzī der-āgūş idelüm

[33a] Ehl-i meclis bir mertebe germ ve bir ḥadde de nerm oldılar ki giderek hāy [u] hūyuñ velvelesi ve āh [u] ohuñ zelzelesi saḳf-ı semāya ‘urūc ve semt-i simāka vülūc eyledi

Beyit

Şevk-ı şeştādan erenler ‘āleme

Çār tekbir okudı devr-i ğama

Neşir

Elḥāşıl bu ḥūb-ı laṭīfī ve maḥbūb-ı zarīfī gördüm ve işbu ārāyiş-i meclis ve şol zīnet-i revīşi seyr itdüm bī-iḥtiyār bu ğazel-i ra‘nāyı ve bu ebyāt-ı zībāyı inşā idüp okudım

Ġazel li-mü’ellifihī

ĶorĶum oldur bu göñül kim yeñi çağlara düşe

Seve hercāyi güzel ṭālī‘i aĶlara düşe

-Tecnīs-i lafz u tecnīs-i ḥaṭdur ki aĶlamak ma‘nāsına ol bir aĶlar dü nesak müşāhedesine-

[33b] Cān atup şayd i[di]ci şūḥ-ı cefādan kaçarak

Dāne-i ḥālī görüp murĶ-ı dil aĶlara düşe

Būlbūl-āsā seve bir gül ki ola cevri hezār

Āh [u] efgān iderek durmaya baĶlara düşe

Dil-i Mecnûn gibi bir Leylî harâmî sevüben

Ola âşüfte vü şeydâ nice bağlara düşe

Saña cevır eyleye her dem bu ‘acebdür Şāzī

Ten-i lâşe-sıfat ol yār düşe zāğlara düşe

El-kışşa bu ebyâtı vird-i zebân birle terennüm ve sırr-ı nevha-ı Nūh gibi tebekküm idüp durırken ol şūh-ı zībānuñ [34a] ve ol āfet-i dil-ārānuñ çeşm-i fettānı cism-i cīrānum tarafına düşölüp düş gelince ol nāzenīn nāz ile eyitti şu ğarīb [ü] bī-çāre misāfir-i diyāra beñzer getürüñ görelüm ve aḥvāl-i zārın bilelüm pes pīş ü pestimde mān u kenīzekler ḥāzır gelüp dāmenim ḥākden götürdi kim ğubār-ālūde olmya ve kimi reh-ğüzārumda ḥār u ḥası reft ü rüb ider ki pāyima dokınmya çünki ol nūr-ı ḥadīka-ı merdüm-i melek ve nūr-ı ḥadaḳa-ı ‘unşūr-ı felek tarīķına yakīn vardum ve cemāl-i bā-kemālīn *mā huve’l-vāķī*⁴⁴ seyre durdum ben bī-çāreye ta’zīm idüp ayağın durdı ve elin gögsine [34b] koyup selāmım aldı ve eyitdi

Beyit li-mü’ellifihī

Ḥabbezā iy esīr ü bī-çāre

Merḥabā ve’y faķīr [ü] āvāre

Neşir

Ne yirüñ gevheri ve ne gevherüñ cevherisün nihāduñdan rāyiḥa-ı nīklik istişmām olunur ve revīşüñden şehriyārлық fehm kılinur nedür nām-ı laṭīfūñ bize in’ām-ı ‘ām eyle ve ne oḳurlar ism-i şerīfūñ beyān u ‘ayān eyle ben yüz şerm ve biñ āzerm birle bedīhe bu beyt ile cevāb virüp eyitdüm

Beyit Rubā’ī

⁴⁴ “Güzelliği ortada olan”

Ƙoyaldan pūta-i ālāma cānum

Eritdūm nār-ı ğamda nağd-i cismi

Fenā şehrinde şol ħāk-i ħakīrūm

Vücūdında ne resmi var ne ismi

Meşnevī li’-müellifihi

Şehā ben bir ğarīb-i nā-tüvānum

[35a] Mekānım zāyi‘ itmiş lā-mekānum

Ne nāmım var ne adım ne nişānım

Melāmet kūyi içre kılca cānum

Neşir

Ol maḥbūb-ı ‘ālem ve maḥbūb-ı ādem eyitdi çün nāmıñuz ‘ayān itmedüñüz bārī ne
kıbledensüz beyān eyleñ ben bī-çāre hezār derd ile āh idüp dīde-i ğam-dīdemden
sirişk-i eşk-i ‘ışk ağıdup eyitdüm *naḥnū ḳavmūn mazlūmun*⁴⁵ biz sitem-i elem görmiş
vaṭan [u] meskeninden sürilmiş bir bī-kes ve *naḥnū ḳavmūn maḳḥūrun*⁴⁶ ḳahr-ı
a‘dāya ve kemend-i keyd-i eşkıyaya giriftār olmuş ḥār u ḥasız

Beyit li-mü’ellifihi

Ġarīb [ü] bī-kesüm yokdur penāhım

Dilerem hoş olam sāyeñde şāhım

[35b] Çün ben şeydā bu kelāmları edā eyledüm ol rūḥ-ı muşavvere ve ol perī-
peykere eyitdüm ey āfītāb-ı ‘ālem ve’y māhitāb-ı benī ādem eyā siz ne dürcüñ

⁴⁵ “Biz mazlumların kavmindeniz.”

⁴⁶ “Biz kahra uğramışların kavmindeniz.”

gevheri ve ne burcuñ aḥterisin ki ṭulū‘uñ ducā cihāna fer virmiş ve ḥüsn-i ziyāñ
āfitāba ırmış

Beyit

Beñzeden ḳavsü’n-nehārı ḳaşlaruñ miḥrābına

Burc-ı ‘akrebdür didiler ḳaşlarun ḳullābına

Neşir

Çün benden bu kelāmları istimā‘ ve ney gibi ḳulağdan semā‘ itdi eyitdi iy şehriyār-ı
cem-şafā ve’y dādār-ı pür-vefā bizler ḳavm-i dil-cū ve ṭā’ife-i hoş-hevāyız

[36a] hümā-pervāz ğarīb-nüvāz ḥāṭır-sāz bī-çārelere dem-sāzız vüçüdımız luṭf-ı şafā
ile muḥammer ve mihr ü vefā birle muşavverdür işbu şahñ-ı gülzār ser-ā-ser seyrān-
gāhım ve bu miyān-ı murğ-zār ser-be-ser cevelān-gāhım ve bu hümā-ṭal‘atlar ḥizmet-
kārlarım ve bu pür-niyāzlar ḳamū yārlarımdur laḳab-ı laṭīfime tīg-ı ğamze-zen ve
ism-i münīfime Cigerdelen dirler ki bisāṭ-ı luṭf [u] mürüvvet zātında mebsūt ve
‘alāḳa-ı mihr ü meveddet nihādında merbūṭdur ne var sende luṭf [u] mürüvvet ve
‘ināyet [ü] merḥamet idüp nām-ı şerīfün bizden dirīg itme ve cevır [ü] cefā ṭarīḳına
gitme

Rubā‘ı-i laṭīf [36b]

İtmez kerīm olanlar bāb-ı recāı mesdūd

Ḳılmaz raḥīm olanlar ehl-i niyāzı merdūd

Cem-ḳadr olanlar eyler mürüñ kelāmın ıṣğā

Maḥmūd olanuñ olur ef ‘ālī cümle maḥmūd

Neşir

Çünkü ol mihr ü mäh-ı enverden ve mäh [u] mihr-i ezherden bu sözleri işitdüm
hıyâr gibi ayağ üzre durup eyitdüm

Beyit

Hemîşe kâmetüñ ey serv-i bālā
Bülend ü tâze kılsun Hâk Te‘ālā
Yavuz gözlerden itsün Hâk seni dūr
Gözinden müdde‘ınüñ nitekim nūr

Neşir

Biz kande şehriyârlık kande [37a] siz kande dil-fiķârlık kande biz bir yolıñ gedâyân-ı
mest-i hâk ve dīde-i nem-nâklarıyız kim

Beyit li-mü’ellifihî

Yokdur şaḥīfe-i zemīn içre adımız
Yād olmaz oldu hīç zamān içre yādımız

Neşir

Ol şūḥ-ı şengül ve ol ruḥ-ı pūr-mül bedīhe bu beyt-i zībā ve bu ebyāt-ı ra‘nâlar ile
cevāb virüp eyitdi

Gazel-i münāsib li-mü’ellifihî

Bize bildürdi sizi Hâzret-i Hayy u Sübhān
Sensin ol mālîk-i emlāk-i memālîk-i ābdan
Gevher-i dürcümü sen feth idesin āḥir kār
Beden-i burcumı sen seyr idesin evvel ü ān

[37b] Buradan kendü memāliküñe varınca hemîn

Perî-pervāz perî-bān ile yüzyılca hemān

Bilmedüñ aşlını çün kendüñi pinhān itdüñ

Āşikāre bulasın ister iseñ sen cānān

H^vāb-ı ğafletden uyar dīdeñü bu h^vābdur

Bulasın kande isem isteyüben ol cūyān

Neşrū'l-kışşa

Ol vākı'a-ı ğarībeden uyandum kendüm cāme-h^vābda görüp hayrān oldum ve bu
seyr-i 'ibret-engīzüñ seyrlerine nālān oldum ol günden bu āna ve ol āndan bu āvāna
irince ne rüz-ı 'ıydum nehār ve ne şeb-i sa'īdüm [38a] ber qarārdur

Beyit

Çün demī şād olmadum cevır [ü] cefā-encāmdan

Kāş hergiz doğmayaydum māder [ü] ābāmdan

Neşir

Ammā ey hengām-ı belā ve miḥnet-i seyrānda dem-sāzım ve'y maḳām-ı sa'y-ı
şafāda hemdem-i hem-rāzım

Beyt-i Āhī Bey

Her neye şunsan irer kadriñ eli

Hallider her müşkili luṭfuñ dili

Senden olmazsa eger luṭf u meded

Derd [ü] cevır üzre ḳaluram ben ebed

Neşir

Luţf u kerem ve merḥamet [ü] muğtenem eyle ki

Beyt-i Āhī Bey

Ki her dem senden olur fetḥ-i bābum

Senüñ feyzüñledür rüyımda ābum

[38b]Beyit li-mü’ellifih

İderseñ ger baña bu demde çāre

Çekem ol māhītābı ben kenāre

İderseñ ger beni ol yāre vāşıl

İdem maşşūduñı her demde ḥāşıl

Neşir

Çün vezīr-i rūşen-rāy ve müşīr-i ehl-i serāy pādīşāh-ı ‘ālem ve şehriyār-ı ādemden bu
garāyib rivāyeti istimā‘ kıldı bildi kim Ḥālḥ-ı kevn [ü] mekānuñ bunda bir ḥikmet
[ü] ḥayreti vardur eyitdi ey şāh

Beyit

Qıl gül gibi göñlüñi feraḥ-şād

Ol servi gibi elemden āzād

Hem gün gibi cihānda sen yek-rū

Çevgān-şıfat ol küşāde ebrū

Neşir

Eger ey şāh dāll-i devletüñ [39a] delīl ve hüdhüd-i hidāyetüñ hādi’s-sebīl olursa

Beyit li-mü'ellifihî

Bilem bu işi minnet-i cāna vü başa

Şehā sağ ol cihān durdukça yaşa

Beyit li-mü'ellifihî

Hāk-i pāyuñ başıma tāt u sa 'ādet bilürüm

Her ne emr eyler iseñ cānuma minnet bilürüm

Neşir

Hātır-ı 'ātırūñ tīre ve zamīr-i münīrūñ tīre itme

Beyt-i maқта'

Götür dilden ğam-ı endūh [u] sūzı

Neşir

Hemān himmet-i 'ātırūñ baña hem-rāh idüp dil-i hātırūñ şād eyle

Rubā'ī-i laţīf

Elā yā 'ākife'l-vādī'z-zulāmī

Fe inna'l-lāhe hādün li'l-enāmī

[39b] Ve inne'l-yūsra ba'de'l-'usri faşbir

Li enne'ş-şabra miftāhu'l-merāmī⁴⁷

Neşir

Rāy-ı 'uğde-küşāña ve zamīr-i münīr-i 'ālem-ārāña maḥfī ve mestūr buyrulmaya ki
rişte-i hicrān-ı şūrī mīkrāş-ı tedbīrümle inkıta' bulup ve müddet-i hecr vişāl-i yārile

⁴⁷ Ey karanlık vadiyi engelleyen!Allah kullara hidayet edendir. Kolaylık zorluktan sonradır Çünkü sabır muradın anahtarıdır.

münkâzî olup dest-i ta‘alluk-ı yāruñ dāmen-i devletüñe hāzır ve dīde-i pür-nūruñ
pertev-i cemālinden dūr iken aña nāzır ola

Beyit li-mü’ellifihi

Vaqt ola şām-ı hecr sūbh-ı vişāl ola

Tağyır-peżir ola bir keyfiyet hāl ola

Neşir

Pādişāh-ı cihān çün bu kelāmı gūş itdi derūn-ı dilden cūş itdi ve eyitdi

Beyit [40a]

‘Afāka’l-lāhu iy server-i hoş-ı hırām

Yetürdüñ baña dilberümden peyām

Rumūz-ı nihān āşikār eyledüñ

Beni vaşlına ümīd-vār eyledüñ

[Neşir]

Cān-ı hāzīnime kelimāt-ı behcet-işāruñ ile temkīn yetürdüñ ve nāyire-i hicrānuma
zülāl-i la‘l-i güherbār ile teskīn getürdüñ ammā bu ā‘mālūñ huşūli ben bi-hāşılıñ
havşalasına nice müyesser ve bu murāduñ vuşūli ben nā-murādıñ[a] ne resme eyser
olur vezir-i şāhib-‘aql pādişāh-ı kāmile eyitdi ey şehriyār-ı zamān ve hākān-ı devrān
bu bende-i bī-dermān ve dirīne-i bī-cānuñ bir ağıyār-ı [40b] çālāk ve tarrār-ı bī-bāki
vardur ki āsiyāb-ı felegi bir bir elekdeñ ve hırmen-i kehkeşānı cev-be-cev ğalbur-ı
felekden geçirüp penbe-i ebrile yılduzuñ gözinden sürme kıpar ve rişte-i şu‘ā‘-ı
mihriyle ‘arūs-ı şubhuñ ağızından sağızın çekerdür

Gazel-i münāsib

İder âteşde resm-i naķş-ı māyı

Yazar āb üzre eşkāl-i hevāyı

Çeker bir lu‘b ile aġyārlukda

Gice yıldız gözinden tūtiyāyı

Hevā yüzinden od diyü görenler

Hudāyā der ki sen şav bu belāyı

Neşir

Ġāyet-i şīr-i bī-bāk ve düzd-i çālākdur

Beyit li-mü’ellifihî

Her zamān-ı devrānīde bir derd ile āzār [41a] ider

Bu çemen-zār üzre miḥnet güllerin ızhār ider

Neşir

Hemīn cidd ü cehd idüp āb-ı ḥayvān olursa aġzına bir içim şu almiya ve tu‘me-i cān
ise dehānına bir loķma şalmıya ta ol maḥbūb-ı zamānıñ ḥuşūlî içün bir kār ide kim
mānend-i āfitāb bed-ḥāhlar[1] serāseme ve ser-gerdān kıllalar ve ol maḥbūb-ı devrānıñ
vuşūlî içün dīde-bānlara bir ḥīle kıla ki mişāl-i āb-ı bī-ķarār serāseme vü ḥayrān
olalar

Beyit li-mü’ellifihî

Şuna onlara bir esrār-ı rīvī

Ki nūş itdükde ḥayrān olalar hā

[41b] fi‘l-vāķı‘ sa‘ādet ol vezīr-i rūşen-rāya kim ‘arāyis-i memālik memālik-i ‘arāyis
gibi tedbīr-i ümūrıyla mücellā ve elķāb-ı şehriyār-ı meḥāsin evşāfı birle şafāda olup

*el-ḳalbu mine 'l-ḳalbi ile 'l-ḳalbi yemīlu*⁴⁸ temsīliyle ḳulūb-ı imkāndan meṣām-ı ṣāh
[u] ḥāḳāna būyī *izā erādallāhu bi- mulkin ḥayran ce 'ale lehu vezīran ṣāliḥan*⁴⁹
reyḥān-ı ṣabā-yı emdāḥ-ı ceyṣ birle iriṣdüre hemīṣe dīde-i baṣīret birle muṭāla'a-ı
evrāk-ı leyālī ve eyyām iden erbāb-ı ḥaḳāyık u me'ārife ma'lūm olmuṣdur ve hem-
vāre 'ayn-ı ferāsetle müṣāhede-i sinīn ü 'āvām [42a] ḳılan ülü'l-ebṣār ve zevi'l-
efhām arasında vuzūḥ bulmuṣdur ḳulūb-ı ṣehriyār miṣāl-i nār ve penbe-i mīnā ecsām-
ı 'ibād ve endām-ı ğubād diyü buyurmuṣlar pes bu vechile ṣāḥān-ı cihānıñ ülfeti
mümteni'ü'l-vücūddur erbāb-ı belāġatūñ maḥcūbı ve aṣḥāb-ı fuṣaḥānuñ maḥbūbı
dürer-i deryā-yı 'ulūm ve ğurer-i aṣnā-yı rūsūm mecma'-ı ekābir-i ādem ve menba'-ı
efāzıl-ı 'ālem bülbul-i bāġ-ı ḥamse ve sünbül-i rāġ-ı ravza

Beyit li-mü'ellifihî

Şehīr-i tevṣīḥātuñ nīk nāmī

Ki ya'nī Ḥazret-i Monlā Cāmī

Neṣir

kendü *Bahāristān*ında miḳyās [u] mīzān-ı ṣarīḥi ve ḳıyās [u] burhān-ı ṣaḥīḥi birle bu
bābda [42b] böyle keṣf-i maḳāl ve cilve-i cemāl idüp der ki pādīṣāḥ-ı 'ālemler ve
ṣehen-ṣāḥ-ı mu'azzamlar bir daġ-ı bī-evc ve ḳılā'-ı bī-burc miṣāldür ve nedīmān-ı
taḳarrübleri aña rücū' itmeleri ve ol burca tadrīc ile gitmeleri muḳarrerdür ammā lā-
būd ṣābite-i mümkin-e-i müstelzimleri ihāṭa-ı 'ademdür sāfilīne rücū'ları elbette
muḳaddemdür pes şunlar ki aḳreb-i evcdür sāfilīne rücū'ları güçdür

Beyit li-mü'ellifihî

Elbette rücū'ları muḳaddemdür aṣaġı

⁴⁸ “Kalp kalbe meyleder.”

⁴⁹ “Allah bir hükümdara hayır dilerse ona salih bir vezir kılar.” mealindeki hadisi Şāzī metinde şu şekilde aktarmaktadır: “Allah bir memlekete hayır dilerse oraya salih bir vezir nasip eder.”

Şunlar ki ilerdedür iner katı aşağı

Neşir

Ammā bu faķīr-i bī-miķdār ve ḥaķīr-i bī-ķarār ‘alīl [ü] zār ḥaste vü dil-fīķār

Aḥvāl-i muşannif ü meşnevī li-mü’ellifihi [43a]

Melāmet kūyinūñ bī-neng ü nāmı

Ġarābet şehrinūñ rüsvā-yı ‘āmmı

Ġarīb-i nükte-güy-ı vezn-i mevzūn

Faķīr-i pür-belā dil-rīş [ü] maġbūn

Kerem aşḥābınuñ kem-ter gedāsı

Hüner erbābınuñ mūr-ı kıyası

Dil-i pür-pertev-i Ḥaķ Şāzī nām

Meh-āsā setr-i tīre ṭālī‘-i şām

Neşir

Kendü nefāyis-i ‘ilm [ü] elfāzıyla böyle sūz [u] güdāz ider ki ṭab‘-ı pādīşāḥ mişāl-i nār ve ḳalb-i vezīrān [u] muḳarrebān mānend-i evtār ya‘nī penbe-zār ve sīne-i bī-miķdār olduġı mişdāķınca elif ü ülfeti ḳarīb olmak münāsib ve beyn beyn münāsebetleri şey‘-i ‘acīb degildür zīrā ṭabāyi‘-i insān çār şeyden mürekkeb olduġı [43b] gün gibi müberhen ve beyāndur pes ṭabāyi‘de ba‘ż-ı eczā-yı terkīb ba‘ż üzere aġleb olmaġın aḥķāmın şāḥib-ecsām ri‘āyet itdürür bu taķdīr üzere ṭab‘-ı şehriyār mişāl-i nār olması e‘amm ve anlar ile ülfet mümteni‘ü’l-vücūddur diyen ġalaṭ [u] işm itmişdür bu baḥş bir ta‘allül-i ‘alīl ve müdde‘ā-yı bī-delīldür ki *lā yeşfi’l-‘alīl ve lā*

*yeski 'l-ḳalīldür*⁵⁰ ḥaşa li'l-lāh pādīşāhlar keşr-nihād ve nedīmān-ı taḳarrübleri üzre
bī-dād ola zīrā cemāl-i bī-naẓīrleri revāḥ-ı ḥayretde mışbāḥ-ı şabāḥ-ı ervāḥ ve re'y-i
münīri cenāḥ-ı şuḥretde (?) miftāḥ-ı necāḥ-ı eşbāḥdur *ḥāmī's-sünneti ve 'l-farz*⁵¹ ve
muḥāmī-i *innā ce'alnāke ḥalīfeten* [44a] *fi 'l-arz*⁵² bi't-ṭūl ve'l-farz bi'l-ḳaṭ' ve'l-
ḡaraẓdur

Ḳıṭ'a li-mü'ellifihi

Ḥaşa li'l-lāh ki şehen-şāḥ-ı cihān nārī ola

Belki etbā[']-ı ṭabāyi'de odur ṭab'-ı selīm

Hem emīrū'ş-şer'dür hem rehber-i ehl-i yakīn

Aña nārī diyenüñ yeri olur nār-ı caḥīm

Neşir

Pes ṭab'-ı vaḳḳād ile ārāste olanlara pūşīde degildür ki her ṭabī'at muḳteẓāsınca
revişlik iden rūşen-i nihād tedric ile o ṭab'-ı pākūn ṭab'ın tutar ve kendüyi aña mūnis
ü enīs ider

Beyit li-mü'ellifihi

Bu meşeldür ki ittifāḳ-ı zamān

Birbirinden ḥūy öğrenir insān

Neşir

Kelām-ı evveli edā ve ülfet-i şāḥī mūmteni' olmağı sezā gören dīde-i başiret birle
mūṭāla'a-ı eyyām kılmış gibidür ki ṭab'-ı seb'-i behāyim [44b] insāna nā-mülāyim
iken insān ile ülfet ve ṭab' [u] 'ādet-i insāna raḡbet belki muvāneset ider bu
cihetinden dimişlerdir ki

Beyt-i Fursī

Ger ne-būdī ḡūb-i ter

⁵⁰ “Hastaya iyilik vermez azı da sulamaz.”

⁵¹ “Farz ve sünnetin koruyucusu.”

⁵² “Biz seni yeryüzünde halife yaptık.” Sad Suresi, 26. ayet.

*Fermān ne-bordī gāv u ħar*⁵³

Belki

Ger ne-būdī çüb-i ter

*Fermān ne-bordī şīr-i ner*⁵⁴

Pes pādişāhların çüb-ı naşāyih ve ekseriyā ‘ādet [ü] revişleri üzre revāyihdür bu vechden gül-i *Gülistān* bülbül-i *Bostān* Şeyh Sa‘dī-i Şīrāzī ‘aleyhi’r-raḥmetü’l-bārī Hürmüz Şāh ile Büzürcimihr hikāyetinde bu beyti yazmışdur ki hikāyesi her dilde mezkūr yok yok ne mezkūr belki ħavāşş u ‘avām arasında meşhūrdur

Beyt-i Fursī-i Sa‘dī-i Şīrāzī

[45a] *Eger ān rüz-rā gūyed şebest īn*

*Bebāyed goften īnek māh-ı pervīn*⁵⁵

Neşir

muḥāzarāt-ı aḥbār ve münāzarāt-ı āsār birle bu baḥşūñ gül-zār-ı faşāhatinde bülbüllere yine ta‘n taşın atarın ve iş bu bābın faşāhat ü belāgatinde Cāmī değil ‘Atṭāra *Manṭıku*’t-*Ṭayr*ın şatarın

Cur‘a-ı cām-ı muğānuñ kılsa Şāzī cām-nūş

Mest olup ta ḥaşre dek bī-hūş ola ol ser-ḥoş

Gördi nazmuñı Nizāmī oldı ol gūyā ḥāmūş

İşte meydān Şāziyā gelsün kanı yā ehl-i hūş

Görsün elfāz-ı lā‘lüm dürr-i şeh-vār isteyen⁵⁶

ammā pīşe-i çerḥ-i ġaddār ve endīşe-i sipihr-i sitem-kār ehl-i hüner kāmilleri esfel-i sāfilīne nāzil kılup bī-hüner ü nā-kābilleri a‘lā-yı illiyyīne vāşıl kılur

Kıṭ‘a-ı Fursī

Kec-revān-rā dehend ħurmen-hā

⁵³ “Yaş çubuk olmasaydı, öküz ve eşek itaat etmezdi.”

⁵⁴ “Yaş çubuk olmasaydı, erkek aslan itaat etmezdi.”

⁵⁵ “Eğer gündüze gece derse, işte bu da ay ve yıldız demek gerek.”

⁵⁶ Bu manzume derkenara yazılmıştır.

Berg-i kâhî be-râstân ne-dehend

Ki be-zâgân dehend şekker ü kând

*Be-humâyân cüz üstühân ne-dehend*⁵⁷

Neşir

Ben şikeste vü zâr ü haste vü dil-fikâr bu derdden [45b] her dem gamda ve hem-vâre elemdeyim ki beyne'l-aqrân bî-zer ü nâ-tüvân qalmışım ammâ hâşa li'l-lâh ol vezîr-i 'âliyyü'l-a'lâ ve müşîr-i şâhib-râ bu bende-i kem-ter ve 'abd-i ahkârlarınun maqşûdın redd ide ve halâ (?) şümme 'adâ bâb-ı ihsânları küşâde olmayup 'adem-i mürüvvetleri anı sed kıla

Beyit li'mü'ellifihî

Ser-te-ser âfâk lutfundan olupdur pür-na'îm

Ahsenü'l-hulki kerîmün şānuhu şānun 'azîm

Neşir

ki zîrâ müjgân-ı hûn-âlûdem kalem-i kulûb ve mukle-i çeşmimün dem'-i muhrâkın ve dem-i pür-ihtirâkın midâd idüp sahfîfe-i sînemden tabak ve beyâz-ı dîdemden [46a] rengîn varak kesüp bu kitâb-ı dil-küşâyı ve bu kütüb-i rûh-efzâyı anuñ nâm-ı pür-ihtirâmı ile ibtidâ ve ism-i şerîfleri üzre intihâ itdüm

Kıt'a li-mü'ellifihî

Qaldum ayakda lutfile gel serverâ iriş

Kân-ı kerem-cûsun sen eyâ rahmile yetiş

Fakrıyla sifle eyledi endāmımı cürûh

Luţf [u] kerem merhemin ur eksile ki rîş⁵⁸

Neşir

Pes şol ümîd ile bu ruq'a-ı memdûh nāmını dürdüm ve südde-i keyvân-ı rif'at ve 'atebe-i şüreyyâ menziletünûze yüz urdum şol vechile ki 'ilme'l-yakîn ref '-i zan idüp bildüm ki nām-ı şerîfün bî-çârelere dem-sâz ve garîblere dil-nüvâzdur hulkuñ

⁵⁷ “Yanışa gidenlere harman verirler de, doğrulara bir saman çöpü vermezler. Kargalara şekerler verirler, hümalara kemikten başka bir şey vermezler.”

⁵⁸ Vezin problemlidir.

gibi ni‘metüñ cemîl ve ni‘metüñ [46b] gibi luṭfuñ selsebîldür göñlüñ gibi ebvâb-ı
ḥazâ’inüñ küşâde ve en‘âm-ı iḥsânuñ vaşfa gelmekden ziyâdedür

Kıṭ‘a

Hâme-i fikr ü beyân isterdi takrîr kıla

Şûret-i midḥatüñi pes varak-ı taḥrîre

Ḥired aña didi kim tecrübe itdüm nice kez

Ḥarf u lafzıyla muḥâl oldı gele takrîre

Neşir

mi‘mâr-ı ‘adlûñle maḳşûre-i rub‘-ı meskûn ma‘mûr ve şimşîre-i ḳahruñla cevr [ü]
sitem çâr-sû-yı heft kişverden dürdur

Beyit

Kimse devrânuñda itmez nâydan ğayrı fiğân

Kimse eyyâmuñda güç çekmez senüñ illâ kemân

Neşir

Bir vezîr-i çâre-sâz ve yetîm-nüvâzsın kim

Beyit [47a]

Yok zamânuñda yetîm server meger dürr-i ‘aden

Yokdur eyyâmuñda ḥünîn dil meger misk-i Ḥoten

Neşir

Eyyâm-ı ‘adâletiñde ḳalem-i bedâyi‘-nigârdan ğayrı bir ser-keşte vü zâr ve ḥaṭṭ-ı
iş‘ârdan özge bir sîne-çâk ü siyeh-kâr yokdur

Meşnevî li-mü’ellifihi

Hiç ḥarâma kimse yokdur eyliye destin dirâz

Var ise bezm ehli cām-ı la‘l-fâma ol da az

Devr-i ‘adlûñde bulunmaz eyliye kes kesden âh

Var ise küh-ı girân illâ kim ol da gâh gâh

Çekmemişdür kimse bir mazlûma hançer zulmle

Gamze-i dil-ber meger kim ol dahı çok vehmle

Neşir

Kaşîde Der Hakk-ı ‘Alî Paşa Yessera’l-lâhu Mâ Yeşâ

Ey şâhib-i sa‘âdet ve’y mahzen-i himâyet

Hakkâ bu ‘abd-i kem-ter [47b] şânuñla buldı sâdet

Her yerde perteviñden cûduñla mesnedüñden

Bu kuşça cânum el-hakk zevk u şafâda gâyet

Yâsîn ü Feth [ü] Tâhâ şubh u mesâ vürüdım

Her kâr fikriñ üzre ide Hudâ ‘inâyet

Necm-i sa‘âdetüñ hem günden güne yücelsün

Gelmiye zerre âfet ‘âlemde ol selâmet

Oldıkça kâ’im-i İslâm kıldukça şu‘le hırşîd

Yâd ol cihânda var ol eylûkle ol hikâyet

Bu Şâzî-i fakîri ırgür murâda serverâ

Bir demcük ola dâ’im ol hādî-i hidâyet

[48a] bir şâhib-kırân-ı pür-iqtidârsın ki sâ‘id-i müsâ‘id-i kuvvet-i kâhirüñle nice

rûzgârı burmuş ve zevrâk-ı kâfire rû-yı deryâyı gird-âb-ı fenâ itmişsindür

Qıt‘a li-mü’ellifihi

Kande kim ‘azm idesin Hâzret-i Hayy u Mûte‘âl

Devlet-i taht [u] rikābuñda ide peyk mişāl

Hıfz ide zātuñı her dürlü belādan Sübhān

Konmasun dāmen-i pāküñe ebed gird-i melāl

Rüstem ger olaydı zinde bend eyler idi ham kemendüñ çekseydüñ eğer ‘adüvvi bende biñ bend ide her girihde bendüñ ben Şāzīye dünyāda ni‘am çün sen gibi server ola efendüm⁵⁹

Neşir

şecā‘atde Rüstem demek zātuña haylī sitemdür ki Rüstem kemer-beste bendeñüñ bendesidür ve Tahmās u Sām hod Elkās [u] Behrām gibi bendeñ bendesinüñ efkendesidür

Ġazel li-mü’ellifihi ve Medh-i ‘Alī Paşa Yessera’l-lāhu Mā Yeşā ve Fī Fenn-i Tarh

[48b]

Melce-i [e]rbāb-ı [b]aht-ı [t]aht-ı [t]āc-ı [c]āvidān

Nāzım-ı [m]anzūm-ı [m]akşad [d]āver-i [R]üstem-[m]ekān

Nāfi‘-i [‘i]rfān-ı [n]āşih [H]ayder-i [r]ezm-i [m]aşāf

Āşıl-ı [l]āmi‘-i [‘ā]lem [m]ihter-i [r]āh-ı [h]evān

Qıble-i [e]hl-i [l]isān-ı [n]azm-ı [m]estür-ı [r]ızā

Şeref-i [f]ahr-ı [r]umūz-ı [z]ākirān u [v]āşifān

Āfitāb-ı [b]āğ-ı [ğ]ufrān [n]eyyir-i [r]üşen-[n]ihād

Dāfi‘-i [‘a]rz-ı [z]alām-ı [m]azhar-ı [r]üz-ı [z]amān

Ol ‘Alī Paşanuñ ey Şāzī dem-ā-dem medhını

Nice fen üzre kılup eyle dilüñde hem-revān

⁵⁹ Bu kısım derkenara yazılmıştır.

[49a] ‘atebe-i ‘aliyyeñ merci‘-i fûnûn-ı feżâ’il ve sūdde-i refî‘üñ mecma‘-ı ehālî-i efâzıldur gülistân-ı vaşâyıfuñda evşâf-ı mefâhîrûñ ider hezâr ‘anâdil-i nazm-ı serâ müterennim ve şekeristân-ı medâyiḥûñde eşnâf-ı meâşîrûñ ider nice nice tûṭî-i sūḥan-ârâ mütekellimdür ammâ gelmiye zâtuñ gibi devr-i cihâna serverâ bir de Şâzî gibi emdâḥuñ ider bir hoş serâ

Kaşîde li-mü’ellifihi

Elâ iy eşref-i âdem elâ iy mefḥar-ı ‘âlem

Vücûduñdan bulupdur rûḥ-ı nev şimdi benî âdem

Ḳapuñdur melce-i ecnâs iderler andan istişfâ

Umarlar luṭf [u] iḥsânuñ eğer ednâ eğer a‘zam

[49b] Cûsun sen mefḥar-ı ‘âlem görüpdür luṭfuñı herkes

Senâ-yı ni‘metüñden dūr olan server ola ebkem

Vücûdı defterin meksûr ide şol kimsenüñ Allâh

Gele zerre-i zebânından senüñ şânuñda bir bed hemm

Gül-i gül-zâr-ı devletsin nihâl-i kâmetüñ Yezdân

Hemîşe tâze dutsun gelmesün zerre saña verhem

Felek miḳrâşı bed-ḥ^vâhıñ vücûdın nakḫ ide her dem

Güler yüz görmesün gül-zâr-ı ‘âlemde hemân gam gam

Senüñ ḥayr u du‘âcuñdur bu Şâzî serverâ her dem

Diler şâd it anı server diler zâr ey refî‘-i efhem

[50a] Ümîd-vârım sen kân-ı keremden ve ‘âlî-himemden ki bu kitâb-ı du‘â-nâme vâşıtasıyla akrânumdan ser-efrâz ne akrân belki zümre-i bendegân-ı ḥilâfet-penâhdan

mümtâz idüp *El-fakru sevādu 'l-vech fī 'd-dāreyn*⁶⁰ dehşetinden felâh ve *kāde 'l-fakru en yekūne küfran*⁶¹ hey'etinden necāh virüp bu hūşūş ile ẓadr-i ẓa'īfī ber-murād⁶² ve
'atır-ı ğam-ġīnem şād buyura

Meşnevī li-mü'ellifihī

Hudānuñ birliġi içün varlıġı içün

Habībī Muştafānuñ nārlıġı içün

Resūlān itdüġi da'vetler içün

Şehīdler gördüġi kürbetler içün

Bi-ḥaḳḳ-ı aşfiyā vü muḳtedālar

Bi-ḥaḳḳ-ı evliyā vü enbiyālar

Bi-ḥaḳḳ-ı 'āşıkān-ı eşk-rīzān

[50b] Bi-ḥaḳḳ-ı şādıkān-ı şubḥ-ı hayrān

Beni irgür murāda serverā sen

Du'ācuñ olayum tā ḥaşre dek ben

Serverā bostān [u] serāy vişālīñden

Ḥāristān-ı fīrāḳa ve seng-lāḥ-ı iftirāḳa şalma

Ya'nī nūr-ı başīre başāret ülü'l-ebşār

Ve kuḥli'l-cevāhir 'uyūn-ı a'yān şehr ü diyārdur

Yüz sürüyü sürüyü bu ümīdle geldüm ki

⁶⁰ “Fakirlik iki dünyada yüz karalıġıdır.” Hadis.

⁶¹ “Fakirlik neredeyse küfre yakın olacaktı.” Hadis.

⁶² Ber-murād iki kere yazılmıştır.

Ben ġarībi ber-murād idüp murādına irgür

Tā ilā ġāyeti'l-‘ömr emdāhuñ ile evrāduñ

Müdāvemetine meşġul olup her sāl-i ferġundede nām-ı şerīfūñe bir kitāb-ı kütüb-i
rūḥ-efzā inşā idüp ism-i laṭīfūñ yād idem

Beyit li-mü’ellifihî

Gerek luṭfuñla şād [51a] eyle

Gerek ḳahruñla zār eyle

du‘ācīñam bu günden tā ölünce ben bu zār ile hemān Hudā-yı Te‘ālā nihāl-i ḳāmetüñ
hemīşe tāze dutup bostān-ı ‘ömrüñ dirāz ve ḳāmet-i mehveşin fitenden pāk idüp
cümleden nāmıñ cihānda ser-firāz ide

Beyit li-mü’ellifihî

‘Ömrüñ güline bād-ı ḥazān irmesün ebed

Bāġ-ı cemāliñe ḥalel gelmesün ebed

*Allāhümme eyyidhu bi-da‘veti’l-‘urefā ve ‘z-zühhād ve eşrifhu bi-himmeti’l-
‘ulemā ve’l-‘ibād ve eyyid iḥsānehu bi-şefā‘ati’l-evtād ve aḥfızhu bi-ḥurmeti
velāyeti’l-ḳuṭbi ve’l-efrād ve emminhu bi-ḥaḳḳi Muḥammed ḥayri’l-‘ibād ve ehlik
a‘dā’ehu ke-mā heleke Semūde ‘Āde elbishu[51b] libāse’l-hüdā ve’l-irşād ve
elhimhü ṭarīḳa ‘ş-şavāb ve’s-sedād ve aḥşirhu fî zümreti’s-şiddīki yevme’l-mī‘ād
inneke lā tuḥlifu’l-mī‘ād⁶³ du‘āñ ile kitābum bu araya irişdi olur itmāmı derāye
tamāmı serverā yüz cüz (?) olur ise olursa (?) himmetüñ olur sarāya*

⁶³ “Ey Allahım onu ariflerin ve zahidlerin duasıyla sağlam kıl. Onu ulema ve abidlerin himmetiyle müşerref kıl. Onu kutubların ve ferdlerin velayetinin hürmetine muhafaza eyle. Kulların en hayırlısı olan Muhammed’in hakkına onu emin eyle. Onun düşmanlarını semud ve adı helak ettiğin gibi helak eyle. Onu hidayet ve irşad elbisesiyle kuşat doğru yolu ona ilham eyle. Ve onu kıyamet gününde

Temmetü'l-eczā ve vāsıta-ı hikāyet-i ra'nā min te'lifāt el-fakīr Şāzī-i el-
hakīr bi-'ināyeti'l-meliki'l-kadīr

siddıkların zümresinde haşret. Ey allahım çünkü sen vadine muhalefet etmezsin.” Duanın “Ey allahım
çünkü sen vaadinden dönmezsin” kısmı Ali İmran Suresi, 194. ayetin son kısmıdır.

3.4 Sözlük

‘Āḳ:	itaatsiz
Alburz:	iran ve azerbaycan arasında bulunan sıradağlar
‘Alīl:	hastalıklı, geçersiz
‘Anādīl:	bülbüller
‘Arāis:	gelinler
‘Āṭır:	hoş kokulu
‘İzrār:	zarar verme, zarara sokma
‘İrāz:	kaçınmak
A ‘nāḳ:	boyunlar
Aḳdār:	güç, ilahi mertebe
Alburz:	İran’ın kuzeyindeki bir sıradağ
Āsiyāb:	su değirmeni
Aṣnā :	yüzme, yüzücü
Atbā‘:	yaradılış, mizaç
Āvān:	anlar, zamanlar
Āzerm:	nezaket ve zerafet
Baḥālet:	cimrilik
Baḥbaḥa:	güzel iyi zaman geçirmek
Behāyim:	dört ayaklı hayvan
Behce:	güzellik
Berbuṭ:	ud

Berter:	daha yüksek
Berümend:	kazançlı, zengin, mutlu
Beşâret:	güzellik, iyi haber
Beyn beyn:	vasat, ne iyi ne kötü
Bıda‘ :	bid ‘atler
Bisât:	yatak
Bısyâr:	çok, fazla
Bî-zer:	parasız, fakir
Cemâcim:	kafatasları
Cevânib:	yönler
Cev-be-cev:	tane tane
Cur‘a:	tek seferde içilen içki yudumu
Cûyân:	arayan, isteyen
Çâlāk:	zeki, keskin zekalı
Çüb:	baston
Dādār :	hakim, allah
Dāhî:	dünyayı ve cenneti ayıran tanrı
Dağ dutmak:	kusur bulmak, ayıplamak, taşlamak
Dâll:	rehber
Denk:	şaşkın, cahil
Derrāk:	çok zeki
Devha:	dallanıp budaklanmış büyük ağaç
Dirāy:	konuşma, giriş
Dirîne:	eski, yıpranmış
Ducā:	karanlık

E‘ālī:	en yüce, en mühim
Ebnā:	oğullar, insanlar
Ed‘iye:	dua
Ekāsire:	İslamiyet öncesi Sasanilerde Pers krallarına verilen isim
Elif:	samimi, aşina, tanıdık
Erjeng:	ressam Mani’nin evi, Rüstem tarafından öldürülen şeytan
Esbāb:	taşınabilir mal, eşya
Eşfāk:	şefkatli ve merhametli davranmak
Eşhem:	en asil, en zeki
Evrād:	belirli vakitlerde okunan dualar
Evtār:	kiriş, tel
Eyādī:	eller
Eyvān:	köşk, kasır
Ferheng:	terbiye, bilgelik, ilim, hüner, fazilet
Feržadān:	iki yıldız (Ursea ve Minoris)
Fırķ:	yıldız (Cephei)
Fülūs:	akçe
Ġarrā:	görülmemiş, tecrübe edilmemiş
Ġāşīye:	örtü
Ġavādī:	sabah bulutları
Ġubād:	doğru olanı yapmaya eğilimli kişi
Ġulġul:	kuş şakıması
Ġurar:	süs
Güngüre:	kale burcu
Hakķa:	hakikaten

Ḥarīri:	1054-1122 yılları arasında yaşamış Arap şair
Hārib:	kaçak, firari
Ḥarrāṭa:	tıraş etme
Ḥayābāt:	umutsuzluklar, ümitsizlikler
Ḥayl:	atlı bölük, ordu
Hemm:	düşünce
Heyā:	o! Ho! (ünlem)
Ḥired:	akıl
Ḥiyām:	çadır
Ḥızāne:	hazine
Ḥursend:	memnun, hoşnut
Hūş:	akıl
Ḥuvār:	hayvanın ağlaması
Hüveydā:	aşikâr
Isğa:	dinlemek
Izhār:	açığa vurma, gösterme
İdrār:	sergi, gösteri
İgmāz:	görmezden gelmek, göz yummak
İgtirāf:	suya batırma
İhtirāk:	yanma, tutuşma
İnkıbāz:	kızgınlık, korku veya utanma gibi duygular sebebiyle rahatsızlık hissetme
İrtiyāb:	şüphe
İstem:	zulüm, adaletsizlik
İstidrār:	geveze

İstişfā:	şifa arama, bulma
İstiṭāre:	ışığın bir sütun şeklinde gökyüzünde yükselmesi
İzā'et:	aydınlık, ısıltı
Ḳadh:	yerme, zemmetme
Ḳālī:	halı
Ḳamḳām:	derin deniz
Ḳātı:	çok, fazla
Ḳazıyye:	açıklama, ifade
Kebk-i derī:	kırmızı ayaklı keklik
Kehālet:	tembellik, üşengeçlik
Kenīzek:	cariye
Kerg:	gergedan
Kihter:	küçük
Kirişme:	mucize, tılsım, cezbe
Ḳulāb:	çengel
Kūr:	kör
Kümūn:	gizlenmiş
Küncişk:	serçe
Lā-büdd:	kaçınılmaz, zorunlu bir şekilde
Lā-cerem:	kesinlikle, muhakkak
Lāḥ:	önüne geldiği kelimeye çokluk anlamı katan bir son ek
Lālā:	parlama, ısıldama
Mā-fi'l-bāl:	kişinin aklının veya kalbinin içinde olan düşünceler, fikirler, planlar
Ma'delet:	adalet
Maḡbūn:	akılsız, aptal

Maḵ ‘ad:	oturulacak yer, koltuk
Mān:	ev, aile
Maşāf:	savaş alanı
Māşer:	topluluk
Mebsūt:	açılmış, yayılmış, açık
Mekremet:	kerim, lutufkâr
Merbūt:	bağlı
Merdūd:	reddedilmiş
Mesdūd:	kapanmış, engellenmiş
Meşām:	koklama, tad alma duyusu
Meşşāta:	saç tarayan kadın, saç taramak
Meveddet:	sevgi, aşk
Mezillet:	gerileme
Midḥat:	övme, sena
Midād:	mürekkep
Mu’āsenet:	yakınlık
Muğtenim:	ganimet almış, kazançlı
Muḥāmī:	koruyan, himaye eden, savunan
Muḥammer:	örtülü, kaplanmış
Muḥaşşal:	elde edilen ürün ya da sonuç
Muhrāk:	akıtılmış göz yaşı
Muhtāb:	korkmuş, ürkmüş
Muḵle:	göz bebeği
Muḵtedā:	takip edilen
Mumidd:	yardım eden, destekleyen

Muṣannif:	eser yazarı
Muṭarrız:	nakış işleyen
Müdde‘ī :	iddia eden, münakaşacı
Mümehhid:	iyi ve güzel bir şekilde düzenleyen, düzgün duruma getiren kimse
Münkaẓī:	sona ermiş, bitmiş
Müstelzim:	gerekli olan, lazım
Naḥḥ:	dokuma halı
Naḳḳād:	madeni para uzmanı
Naḳẓ:	yok etmek, tahrip etmek, bozmak
Nārī:	fena, kötü, korkunç
Naẓaret:	güzellik, tazelik, taravet
Nemed:	keçe kumaş
Nişīmen:	yuva
Niyām:	kılıç kını, kılıf
Nizār:	zayıf
Nīze:	mızrak
Nubl:	mükemmellik
Oñmak:	iyileştirmek, şifa, salah bulmak, iflah olmak, feyiz ve bereket bulmak, düzelmek
Pās-bān:	bekçi, muhafız
Penbe-zār:	bürümcüklü ince kumaş
Perestār:	hizmetçi
Perveriş:	besleme, bakma, yetiştirme
Peyk:	ay
Peykār:	savaş, harp

Pūṣīde:	örtülü
Remed:	göz iltihabı
Resme:	adet, gelenek, biçim
Reṣād:	doğru yolda olmak
Reṣehāt:	çiy, taze damlalar
Revāḥ:	kolay, öğleden sonra veya akşam
Rīṣ:	yara
Rīv:	hile, düzenbazlık
Ruḳ‘a:	yaprak, sayfa
Rūsūḥ:	son bulmak, değişmez hale gelmek
Rūsūm:	kurallar, gelenekler
Seḥābet:	bulut
Semāḥat:	cömertlik
Seḥāvet:	cömertlik
Saḳf :	gökyüzü
Şamşām:	keskin kılıç
Sārī:	yayılan, sirayet eden
Şarşar:	şiddetli rüzgar
Sāṭı‘:	açık, aşikâr
Şavr:	kesme
Şūrī:	görünen,sahte
Sebu‘:	yırtıcı hayvan
Secencel:	ayna
Sereb:	kırbadan akan su
Serāseme:	sersem, şaşkın

Serheng:	bekçi, Fars ordusunda bir rütbe
Serīr:	taht
Seyelān:	akmak
Şuḥret:	sahra
Sımāk:	Virginis ve Bootis adındaki iki yıldız verilen isim
Sifle:	alçaklık, süflilik
Simāk:	balıklar
Simāt:	uzun masa, sofr
Sinīn:	yıllar, keskin
Sipās:	şükran
Sīret:	karakter, hal
Sitīz:	savaş, kavga, isyan
Sūfār:	iğne deliği, ok gezi
Şuḥret:	sahra
Sūk:	pazar
Şūrī:	surete ait
Sūdde:	kapı
Sūḥandān:	güzel söz söyleyen
Sümüvv:	yücelik, itibar
Şā:	kral
Şāt:	koyun
Şedā'id:	zorluklar, güçlükler
Şemā'im:	kokular
Şemme:	az bir miktar
Şeştā:	altı telli bir çeşit saz, ud

Şeyd:	haya, utanma
Şüm:	uğursuzluk, talihsizlik
Şūr:	fitne, isyan, gürültü
Ta‘allül:	bahane veya mazeret üretme
Ṭabāk:	yaprak
Tahmīr:	hamur durumuna getirme
Takannuṣ:	avlama
Ṭarab:	sevinç, şenlik
Tārek:	bir şeyin baş ve en üst kısmı
Ṭarḥ:	kurmak, düzenlemek
Tasṭīr:	satır halinde yazma
Tebcīl:	büyük bir saygı, nezaket ve hürmetle davranmak
Teber:	balta
Tefahḥuṣ:	inceleme, araştırma
Tefennün:	sanat ve bilimde tecrübeli olmak
Ṭırāz:	donatan, süsleyen
Tīhū:	gri keklik
Tīre:	karanlık, kasvetli
Ṭīre:	kızgınlık, keder, gam; çekingen, mahcup
Ṭu‘me:	kazanç, yiyecek
Tutḳ:	perde
Vağā:	savaş, mücadele
Vaḳḳād:	kolayca tutuşabilen, akıllı, zeki
Vaḳḳād:	parlak
Vüfūr:	bolluk, bereket

Vürūd:	gelme, ulaşma
Yaşakı:	kuralı yasayı
Yek-rū:	saf, samimi, içten
Zahīr:	yardım eden, destekleyen
Żarb-zen:	top gibi ağır silahların bir parçası , eski bir top çeşidi
Zībāyī:	güzellik

BÖLÜM 4

SONUÇ

Şâzî isimli bir müellif tarafından 1619 yılında yazılan *Medhiye-i Ali Paşa ve Gencîne-i Pür-Temâşâ* adlı eser, II. Osman'ın veziriazamı Ali Paşa'nın sadaret makamına gelişi üzerine paşaya ithaf edilmiştir. Adından da anlaşılacağı üzere bu eser Ali Paşa'nın medhi ile *Gencîne-i Pür-Temâşâ* adı verilen ve bir sultan ile onun akıllı veziri Ali Paşa arasında geçen mükalemeyi konu eden bir hikâyeden oluşmaktadır. Fakat bu kısımlar müstakil bölümler olmayıp Ali Paşa'nın medhi, hikâye ve yine Ali Paşa'nın medhi olarak birbirini takip eden metin parçaları halinde sıralanmaktadır. Hikayedeki vezirin adının da Ali Paşa olması Şâzî'nin aslında tüm bu kurguyu paşayı övme amacı doğrultusunda oluşturduğunu düşündürür.

Eser, on yedinci yüzyılın ilk çeyreğinde kaleme alınır. Bu yüzyıl Osmanlı Devleti'nin iç ve dış siyasette değişiklikler yaşadığı bir dönemdir. Osmanlı İmparatorluğu'nun 17. asırdaki durumu uzun yıllar bir “duraklama devri” olarak tanımlanır. Ancak son dönem tarihçileri tarafından kabul edilen görüş bu dönemin duraklama değil aksine çok önemli değişikliklerinin yaşandığı bir değişim yüzyılı olduğudur. Bu değişimin en temel nedeni de mutlak güç sahibi olan padişahın görünürlüğünün ve dolayısıyla gücünün azalmasına paralel olarak öne çıkan saray ağaları, devlet adamları ve hanım sultanların yönetimde etkili olmaya başlamasıdır. Böyle bir yüzyılda yaşayan Şâzî, II. Osman'ın veziriazamı Ali Paşa'nın 1619 yılında sadaret makamına getirilmesi üzerine paşaya eserini ithaf eder. Bu eseri yazmasının nedeni Ali Paşa'nın kendisini himaye etmesi beklentisidir. Ali Paşa'ya yazılmış medihlerin bulunduğu bu eserin hiçbir yerinde dönemin padişahı II. Osman'ın adının

geçmemesi ise dikkat çekicidir. Halbuki teamüller gereği Allah ve Peygamber övgüsüyle başlayan eserlerde dönemin padişahları da övgü sırasına eklenir. Şâzî'nin bu tutumu, yüzyıl atmosferinin edebiyata nasıl yansıdığı bağlamında önemli bir veridir. Ancak bir patron arayışı sebebiyle bu eseri kaleme alan Şâzî'nin ne hayatına, ne de yazdığı bu medhiyeye nasıl bir karşılık aldığına dair hiçbir bilgi bulunmuyor. Yaşadığı döneme dair bilgi veren biyografik ve bibliyografik kaynaklarda hakkında hiçbir malumata yer verilmemesi ve buna rağmen *Medhiye-i Ali Paşa ve Gencîne-i Pür-Temâşâ*'da birçok eser kaleme aldığını söylemesi yazarın ikinci bir mahlas kullanıp kullanmadığı sorusunu da beraberinde getirmektedir. Fakat incelenen eserde yazdığını ifade ettiği kitap ve risalelerin ismini belirtmemesi sebebiyle Şâzî'nin hayatı ve telif ettiği eserleriyle ilgili bilgi sahibi olunması neredeyse imkansız bir hale gelmiştir. Bununla birlikte eserde Şâzî kendi hayatıyla ilgili sınırlı da olsa bazı malumatlar verir. Eserden anlaşıldığı kadarıyla *Medhiye-i Ali Paşa ve Gencîne-i Pür-Temâşâ* yazarın ilk kitabı değildir ve Şâzî bundan önce de bir çok kitap ve risale yazmıştır. Yazarın özellikle belagat sahasında kendisini çok yetkin gördüğünü söylemek mümkündür. Zira yazdığı eserlerde hep bedii söz söylediğini ancak sanatının kıymetinin bilinmediğini anlatan Şâzî, yazmanın 14b ve 18a varakları arasında kalan kısımda “Der Medh-i Vezîr-i A ‘zam ve Müşîr-i Efham Şadr-ı Bedr-i Şafâ Ya’nî Hâzret-i ‘Alî Paşa Ki Şîr-i Vegâ Ğazanfer-Nümâ Mecma’-ı Efâzil-i ‘Âlem ve Maṭla’-ı Mihr-i Faḥr-i Âdemdür” başlığıyla yer alan manzum bölümde beyitlerde yaptığı sanatların yanına o sanatın adını yazmış ve metin içinde de kırmızı mürekkeple bu sanatların yapıldığı yerleri numaralamıştır. Bu durumu yazarın sanat gösterme düşüncesiyle yaptığı düşünülebilir. Bunun yanı sıra eserdeki *Hüsn ü Dil* alıntılarında hareketle Şâzî'nin Lâmi‘î'nin etkisinde kaldığı da söylenebilir zira Abit Şenel tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışılan *Hüsn ü Dil*'de (1998) de Lâmi‘î'nin benzer bir tutum izlediği ve beyitlerin yanına o beyitte yapılan sanatların not edildiği görülür. Şâzî'nin bir diğer

alıntı yaptığı *Hüsn ü Dil* yazarı ise Âhî'dir. Bu alıntılarda çok az yerde kaynak belirtildiği, çoğu zaman Şâzî'nin kaynak vermeden bu metinlerden aldığı pasajları kullandığı tespit edildi. Yazarın bu alıntıları kendi kurgusuna yerleştirmesi ve farklı bir eser vücuda getirmesi ilginç bir durumdur. Bu durumda *Medhiye-i Ali Paşa ve Gencîne-i Pür-Temâşâ*'nın aslında kim tarafından yazıldığı tartışılabilir. Yapılan alıntıların çokluğuna binaen bu eserin üç farklı müelliften izler taşıdığı ortadadır ancak bu metin bir mesnevi geleneğine eklenmemeyip *Hüsn ü Dil*'deki edebi söyleyişi başka bir edebi eser içinde kullanır. Bu da Şâzî'nin kendi eserini kaleme alırken Lâmi'î ve Âhî'nin mesnevilerindeki edebi malzemeyi kullandığını fakat bu malzemeyi farklı bir şekilde kurgulayarak ayrı bir eser vücuda getirdiğini gösterir.

Eser, içerik ve biçim bakımından incelendiğinde ise bazı ayrıntılar dikkat çekicidir. Eserin sebab-i telif bölümü bu bağlamda ele alınabilir. Osmanlı edebiyat geleneğine ait olan eserlerde genellikle yazarların eserlerini niçin yazdıklarını anlattıkları ve sebab-i telif denilen bir bölüm bulunur. Bu bölümlerde görülen sebepler bir tane olup ya hükümdar yahut bir büyüğün isteği, hâtiften duyulan bir ses, iz bırakma gayesi, bir olay/durumdan etkilenme, bilgi/öğüt verme gayesi yahut da iddia, ilham, Türkçe yazmanın önemini vurgulama gayesi, bir karşılık beklentisi ve görülen bir rüyanın etkisidir. (Kavruk, 2003). Fakat Şâzî'nin eserinde sebab-i telif bölümünde birden fazla nedenin yer aldığı görülür. Şâzî hem bir karşılık beklentisi (Ali Paşa'nın himayesi) hem bir büyüğün ricası (babası Şeyh Hasan'ın yaz demesi) hem sanat gösterme iddiası hem de tüm bunların yer aldığı bir rüyanın etkisiyle kaleme alır. Yazarın biçimsel olarak yaptığı farklılık ise eserin adındadır. Çünkü Şâzî, eserine medhiye adını vererek onu tür olarak sınıflandırmıştır ancak bu sınıflandırmayı metnin içeriğinden hareketle yaparak türün biçimsel özelliğini göz ardı etmiştir. Medhiye, divan edebiyatında bir kimseyi övme maksadıyla Hz.

Peygamber'e, dört büyük halifeye, din ve devlet büyüklerine, padişaha, sadrazama veya paşa gibi rütbeli devlet adamlarına yazılan şiirlere denir. Bu şiirlerin çoğu kaside nazım şekliyle kaleme alınmakla birlikte mesnevi, kıta, murabba, muhammes, terkip ve terciibend ile gazel nazım şekillerinde yazılırlar. Şâzî de eserini Ali Paşa'yı övmek için yazmıştır ancak metin biçim olarak yukarıda zikredilen nazım şekillerinden ayrılmaktadır. Şâzî eserinde hem nazım hem de nesir türüne yer vermiştir ve bu bölümlerin hepsinde Ali Paşa'yı medheder. Metnin içinde yer alan ve eserin bir bölümünü teşkil eden *Gencîne-i Pür-Temâşâ* da yine Ali Paşa'yı övmek için yazılır. Şâzî, eserini isimlendirirken biçimsel özellikleri gözardı ederek içeriği dikkate almıştır. Bu aynı zamanda Şâzî'nin bir yazar olarak amacına da hizmet eder çünkü eserin amacı Ali Paşa'yı medhetmektir ve eserde başından sonuna kadar gözetilen de budur. Dolayısıyla yapılan adlandırma biçimsel değil işlevseldir.

Şâzî, Ali Paşa'yı medhetmek için yazdığı bu eserde inşâ üslubunu da bu amaç doğrultusunda kullanmıştır. *Medhiye-i Ali Paşa ve Gencîne-i Pür-Temâşâ* da seci, cinas, kelime tekrarları ve zıtlıklar gibi sanatlarla inşâ üslubunu kullanan Şâzî'nin metin içinde üslup değişiklikleri yaptığı tespit edilmiştir. Eserde yer alan oldukça girift ve secili kelimelerden oluşan cümlelerin yanı sıra kısa ve yalın bir şekilde kurulmuş cümleler de dikkat çekicidir. Metin içinde yapılan bu üslup değişikliği ve bu değişikliğin işlevi incelendiğinde ise şu sonuçlara ulaşıldı: Şâzî çoğunlukla iş, oluş, hareket ve yargı bildiren cümlelerini sade bir üslupla; muhatabını methetmek için yazdığı cümleleri ise inşâ üslubuyla yazmıştır. Ayrıca yazarın Ali Paşa, Şeyh Hasan ve kendisi için yaptığı övgü kısımlarında da kullanılan üslupta ve kelime kadrosunda kademeli bir fark göze çarpar. Özellikle Ali Paşa'nın medhedildiği ve eserin sonlarına doğru Şâzî'nin paşadan kendisine hamilik etmesini istediği bölümde kullanılan sanatlı üslup da oldukça dikkat çekicidir. Yazarın olay

aktarımı yaptığı kısımlarda ise çok yalın bir anlatımı benimsediği görülür. Şâzî'nin medih ve istek kısımlarında kullandığı üslup ile olay aktarımı yaparken kullandığı üslup arasındaki farkın tesadüfi değil bilinçli bir tercih olduğu açıktır. Divan edebiyatı geleneğinde sıklıkla rastlanılan bu üslubun sebebi Richard A. Lanham'ın (2003) değindiği okur ve yazar arasındaki örtük uzlaşma ve yazarın okurunu ikna etme çabası ile açıklanabilir. Şâzî ile okuru (Ali Paşa /implied reader) arasındaki zımnî mutabakat okurun beklediği üzere bir medihle karşılaşmasıdır. Nitekim muhatabını belli bir amaç (patron arayışı) doğrultusunda metheden yazar da aynı üslubu beklentisini dile getirirken de kullanmaktadır. Bu durumda Şâzî'nin aralarda kullandığı basit söyleyiş ve sade üslup sadece monotonluğu kırarak anlatımın akışını devam ettirme çabası olarak kalmaz aynı zamanda yazarın amacına uygun bir şekilde memduhunu ve ondan beklentisini öne çıkarma işlevi de taşımaktadır.

Medhiye-i Ali Paşa ve Gencîne-i Pür-Temâşâ, inşâ üslubuyla kaleme alınmış ve bir hami bulma gayesiyle sadrazam Ali Paşa'ya ithaf edilmiş bir eserdir dolayısıyla muhatabının dikkatini çekmeyi amaçlayan bu eserde üslup kullanımından sanat gösterme gayesine kadar yazarın yaptığı her şeyin bu amaca hizmet ettiği görülmektedir.

UZUN ÖZET (EXTENDED ABSTRACT)

This thesis is about *Medhiye-i Alī Paşa ve Gencīne-i Pür-Temāşā*, written by an early modern Ottoman author named Şāzī (Shādhī) in 1619. The reason behind the writing of this book was Güzelce ‘Alī Pasha’s appointment as the grand vizier of the Ottoman empire by young sultan Osman II. Şāzī’s work contains literary prose and poems in praise of ‘Alī Pasha and his valour and a story about a sultan and his grand vizier.

The first chapter of the thesis outlines the latest assessments of contemporary historians on the seventeenth-century Ottoman empire which emphasize the changing power relations at the beginning of the century. The chapter includes information about Şāzī and ‘Alī Pasha.

The seventeenth century has long been known for being the last century of military victories and the first of the defeats in Ottoman history. Recently, Ottoman historiography has witnessed the rapid “decline” of the decline literature and the rise of the relatively neutral concept of “transformation” in Ottoman politics. The fundamental reason underlying the transformation was the increasing political power of court members such as *aghas*, statesmen, and sultanas, while the former absolute power holder, the sultan’s public appearance and political power was gradually decreasing.

Şāzī was an author of the age of transformation. He dedicated a book to ‘Alī Pasha when Osman II assigned him to the grand viziership. The intention of the writer was his expectation to be patronised by the Pasha, so much so that he never

mentions the sultan of that time, Osman II, in his work. However, a work like his was subject to the mainstream practice of mentioning the name of the sultan of the time just after the praise of Allah and the prophet Muhammad. His attitude is of importance on how the literature might reflect the political context of the century. Even though biographic and bibliographic sources make no mention of Şāzī, his work bears a trace of his life. In this regard, he wrote some of his works before ‘Alī Pasha’s grand viziership but he was unable to find a patron. The second and the last information about him is that his father was a sufi named Hasan.

Ottoman sources make mention of the grand vizier as Güzelce ‘Alī Pasha, Çelebi ‘Alī Pasha or ‘Alī Pasha of Kos (İstanköy). As a former admiral in chief (*kapudanpaşa*), ‘Alī Pasha became a favourite in the eyes of Osman II for presenting the booty and captives he earned from naval wars. He took the possession of grand viziership with the crucial help of al-Haj Ömer Agha. The sources are critical about Pasha for being a money grubber. A second work titled *Usūl al-hikam fī nizām al-‘ālam* was dedicated to ‘Alī Pasha by Hasanbeyzade Ahmed Pasha, which has not been studied yet by contemporary scholars. It is still unknown how ‘Alī Pasha responded to these works as a patron of arts.

The second chapter deals with Şāzī’s prose style and concludes that he wanted to make a difference in Ottoman literature. His differences regarding the genre are examined first in this chapter. In Ottoman literature, *medhiye* is principally a poem written in praise of someone. Even though *medhiyes* were written up in the *kaside* genre for the most part, some were written in genres like *mesnevi*, *kit‘a*, *murabba‘*, *muhammes*, *terkib*, *terciibend*, or *gazel*. Medhiyes are usually differentiated by their contents: It is either written for the Prophet Muhammad, the roughly guided caliphs, and other eminent men of God in Islam or to the sultan, the

grand vizier, and other executive statesmen. Şāzī's work falls into the second group beyond any doubt, but it differs from the genres mentioned above. It is obvious that his work is characteristic of its writing style just because it consists of a combination of prose style and poetry. What is more, when Şāzī named his work, he was not taking the formal structure of the text into account; he kept the idea that he was writing a text in praise of 'Alī Pasha in his mind from beginning to end and named his work functionally as a *medhiye*.

One other purpose of this chapter is to review Şāzī's use of poems within a text constructed in an *insha* style. By giving a chance to the poems in his work, the author seeks to take a break and prevent the vapidness of the prose style. The poems have a particular function in texts like Şāzī's in Ottoman literature, and these kinds of text are labelled as "a mix of prose and poetry". Poems that have a fluent, catchy, and unique character come to the assistance of the authors who want to wake up the reader. Even though prose style makes use of poetry to catch the internal rhyme, it has its own manner and it is entirely a different field. Then, the place of poem in a text written in a prose style is a feature of that prose style indeed.

The part of the text written in prose style has been examined by focusing on the author's language. Şāzī makes use of *seci* (rhyme), *kinas* (paronomasia), alliteration and opposite words like his predecessors of classical prose style. On one hand, some of his sentences combine intricate words and rhymes, while on the other, some sentences are very short and plain. This double usage has been observed in other works of Ottoman literature written in prose style, but scholars do not talk about the reason behind it. In this thesis, some results have been found by analysing the stylistic shift in Şāzī's work: He doesn't miss any opportunity that prose style presents. But at times he makes plain sentences consisting of a small number of

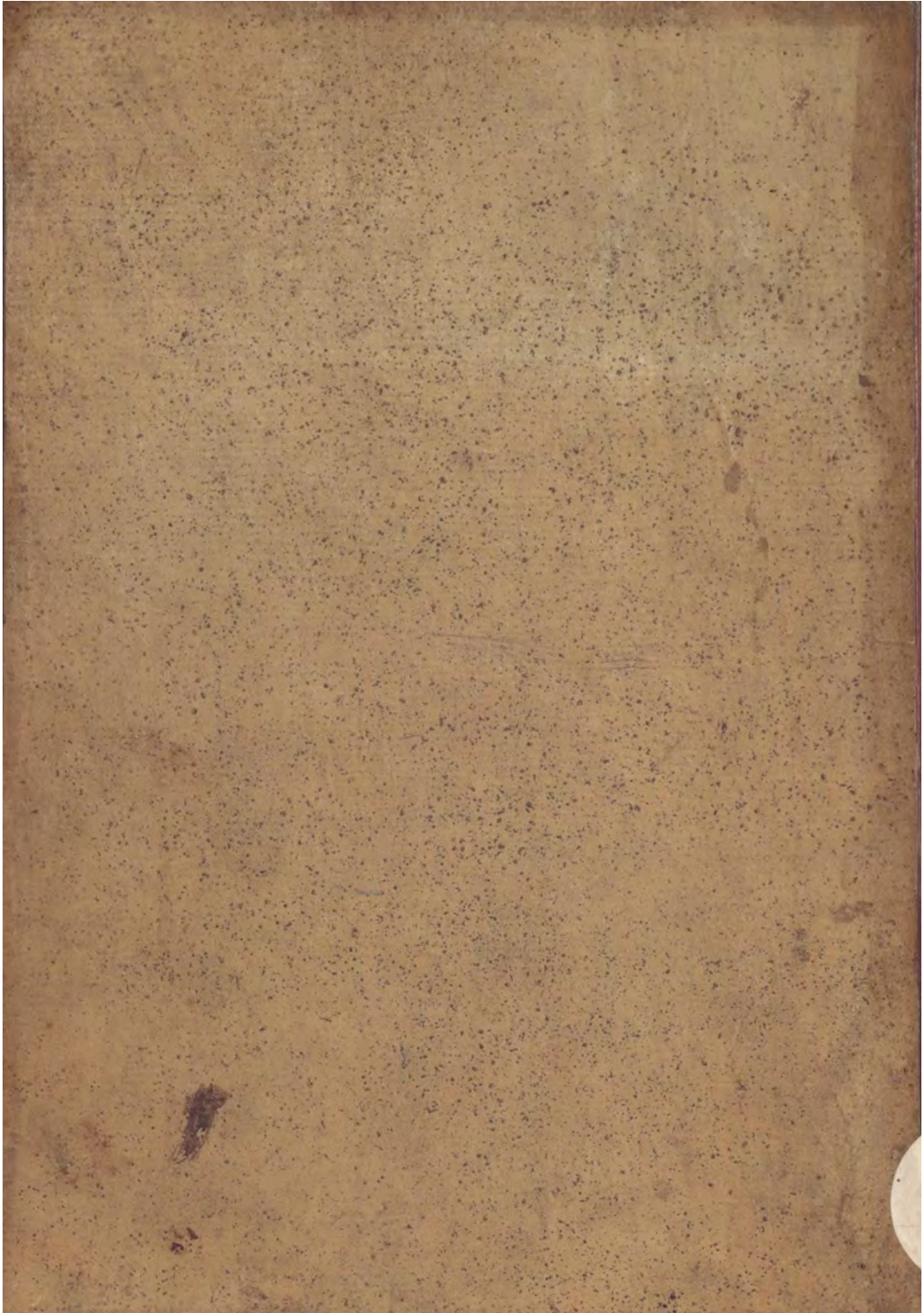
words. Some parts of the text were constructed as a narration with some sort of colloquial speech. Şāzī makes plain sentences when he wants to indicate an action, occurrence, or judgement; but in the parts where he is writing in praise of the Pasha, he uses *insha* style. This cannot be understood as simply a coincidence. In fact, he makes his decision consciously. The tacit agreement between the author (Şāzī) and his implied reader (‘Alī Pasha) requires praise. The author who is praising his reader to accomplish his specific purpose (patronage) is using the same language when he is revealing the purpose in his text. In this case, Şāzī’s attempt to write a fluent text by making plain sentences with ordinary words is not only a language issue, but also functions as bolding his praised one and his expectation from the implied reader (Pasha).

The second chapter also identifies the quotes from *mesnevis* of *Husn u Dil* in Şāzī’s work. The excerpts are mostly from Jāmī, Sa‘dī Shīrāzī, Āhī, and Lāmi‘ī. Quotes from Āhī, and Lāmi‘ī are used frequently and the author does not make a reference to the original poets in some cases. The original authors of the quotes are identified and the author’s quoting style has been presented.

The third and the last chapter concludes with a transcription of the text. A description of the method of textual analysis and transcription system as well as giving descriptive information about the manuscript is presented before the transcription. A glossary of Arabic and Persian words has been added to the text.

EK B

Medhiye-i Ali Paşa ve Gencîne-i Pür-Temâşâ [TIPKIBASIM]

Ture
1300. ~~nnnnnn. 105.~~

T. p. 341.

TURC
241

52 pag.

1

Cristiani Ratz Berlinati.

Volume de 51 Feuillets

3 Mai 1878.

Cing una lung' qua ho

57

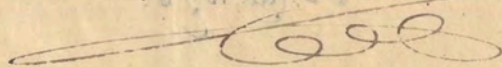
1300
a

n° 565

manuscrit en luse in 4.º de 31 feullet qui sont
cotes l'écriture en ar medievale et la Belieuse
qui a un papier en papier

et comme l'éloge d'aly Pachas grand vizir parti
en prose et poëse en vers composés par chatey et
ne parois pas sous quel règne ce aly pachas et son
grand vizir ce ouvrage est de son fils fleury.

Amman:

محمد علی پست کمالی
 جہانی عزیز و شہابی قدری اللہ ہے
 صدائے مطلعین طبع غریب اولیٰ
 و جو ہے جو دنیٰ بحر و بر ہے اللہ ہے
 بوعدلی کوزدی بند ہے شادی تارنج
 عدل شیریں جہانی صدر ہے اللہ ہے
 مہم

241

مَدَنِيَّ عَلِيٍّ بِسْمِ اللَّهِ وَكَتَبْتُهُ بِرُفْعَتِهِ

سَبَّاسِ بْنِ جَبَّ • اُولَ مَتَبِّ لَانَبَابِ اَوْزَرِنَكُم
بَعْضُ بِنْدَةٍ اَجْبَاسِ نَعِضِ اَوْزَرُهُ جَانِم • وَنَظْمِ مَا فِي
اَلْبَلَدِ اَوْزَرُهُ اَنْلَرِي نَاطِمِ اَيْدُوبِ • اَرْبَابِ
اَزْ بَالِهَرِنِ • اَضْطَرَّ اَبْ اَصْحَابِ بَرْنِكِ • رَفْعِ
مَرْتَبَةِ دَلِيلِ • وَدَفْعِ شَدَارْدِنَةِ كَفِيلِ شَدَارْدِ

فَبِحَافِظَتِهِ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ وَنَسِيتُ ثُمَّ هَدَيْتُ
 وَلَيْسَ عَطَاءُ الْيَوْمِ مَانِعٌ غَدًا • فَطُوعُهُ لِقَائِهِ
 اللَّهُ تَزِينِي قَادِرٌ وَقِيَوْمٌ أَحَدٌ • زَيْلٌ وَضَفِينَةٌ كَمِثْ
 زَرْجٍ بِهِ أَيْرُزُ بَدَنَاتِهِسْ • أَوْجُ الطَّفِئَةِ مُحَقَّقٌ بِآلِ الْخَمْرِ
 مَسْغٌ عَقُولٌ • نَجْمٌ أَجْسُونُ كَمِ أَيْرُزُ نَمْرِ كَا عَقَالِ فَيَكْسُ
 نَشْرٌ • وَخَرَّارٌ بُوَيْسٌ رِيَا حِينَ وَنَجَاتٌ • وَلَنْ تَزَارِ
 رِيضَةٌ جَدُّ وَحَالًا تَدْنُ • سَيِّدَا دَانَةِ وَرَسُولِ كُلِّ نَبَاتَةٍ
 أُولَئِكَ نَكْمٌ كَافٍ نَاسٌ • وَعَامَّةٌ أُنَاسٌ • كَلَامٌ مَعْجَزِي
 وَبِمَا مَعْجَزَاتِي نَبْلُ السَّارِ نَ قُلُوبٌ بِيَوْمِ نَدَرٍ
 مِلْ تَرْزُقُونَ • وَتَنْصُرُونَ إِلَّا بَضْعًا يَكْمُ • وَلَا يَرُدُّ

وَلَا تَبْرُدِ الْقَدِرَ إِلَّا لِدُعَايَا **بَعْنِي** أَي دِيَوَانِ عَدَلِ آدَدَه
 وَمِنْدَانِ طِرْزِ رَسَا دَدَه **كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ** جَوْنَجَه
 جَادَه مُسْتَقِيمِ • وَسَجَادَه نَسْرِ قَوْنِمِ • اَوْزَرَه اَوَّلَنْزَرِ
 تَخْفِضِ اَحْوَالِ سِتْمِ دَبْدَه كَانِ • وَتَقْنِزِ اَفْعَالِ اَلْمَكْنِيَه كَانِ
 اَيْنِسْ كَوْزَمِ اَنْدَرِ اِنْجُونِ مَضُورِ سِرِ • وَطَنْطِنَه شَكُوتِ
 قَدَرِي • وَوَلُولَه اَكْسِرِي صَدْرِ سِرِ • ذِيَادِ اَيْمَرِ اَلَا
 دَعَا • رَفْعِ ظَلَمِ عُدُوَانِه • وَدَفْعِ سُورِ عَضْبَانِه • اَيْوَنِي
 اَلَا نَسَا • بَسْ عَلَى الْوَجْهِينِ نَبْرَه مَا هُوَ سِرِ **مَقْطَعِ لَمُوْ** **نَفْسِ**
 بَارَكِ اَللّهِ زِيَادِ مَعْجَزَه لَفْظِ بَيَامِ • كِه مُحَقَّقِ بُوْدُرِ
 خَيْرِ حَقِّكَ اَمْرِي **نَسْرِ** • وَنَسَايِمِ دُعَايِ

وشمائم شلیمات • اول صافی صافیات •
 اصحاب مآد النری اوزرنه اوسونکم • کوهر خزانہ
 خلیل • وثمرہ شجرہ اسمعیل • نور قدیل نعیم و تحیل •
 یعنی جنیک ملک بطلان دن • روایت ایدوب عیونکم
 من قضی حاجۃ المؤمن قضا الله حاجتہ • یعنی انی بحجۃ
 لیا لیدہ قیام • وشمائم نازدہ صیم • اوزرہ اولندر
 مجرد صوم نماز • وشمائم نازدہ • واصل رخت زحمان
 واصل درجہ جان اولندر • بکری بر مؤمن بلا لکنت
 حاجتین قضا • و مراد بن ادا فلوک کم • لایق نفقت
 سبحانی • و قاین مروت ربانی • او کز بنی لوفہ

مروند و اندو کو ز نظر آریا ب فلته نام سزیده ایر کورده جان
 رهنه **سبز** سعادت او ذی سادکم عمرو ملکست
 انکذب اخلا فی ابد و زینت شفا فی بر لره
 روضه جان کنی آراینده و قفیر غنی اص و کله
 و انعام عامندن نور غلمان کنی آراینده اوله **بیت**
 بنده قدر جودی فوادنی بغیر آید لطفی جمع عای کس **نثر**
 و کبر و سادانت او ذی سعادت کم **طبعوا الله و اطعوا**
الرسول و اولی الامر منکم منغاسنج جنبر طاعنده سربنج
 انیموب و دایره مطا و عتدن طشره کتموب
 اداء ادعیه سانی و دعاء اولی العزم نامنا حی

ایدوب مدامیخ اونی النعم و منافع ذی الحسم لری
 اذ عیہ لریں در کبی کوشینه منکوش سلف عانی
 راکب رانی قلینه منقوش ایدہ بلیت لمغفیه
 در عجم کارش بدر کاه خدا نکر آن بود
 قابوق خور حیان و لایق غفران بود
 سبب منشور رساله مذکور و موجب مغفالت مدبر
 اولد که آیهل بومعنا لری دبدہ بصیرت برکات
 و دلایل عقلی ابد یقین بکرمه آیتہ خدای معال
 اعالی ای سافلک باعالتیه سبب حال
 و سافلک اعلیٰ لیک ز فیتی ثنائیه میاں قلند

بر نفس بن شومنه بر کره انفعال قبیح سجده و احوال
 فضیله سنجی اندم ای غرقان فقر و فنا
 و نی کرد آب ز جبر و غنا بو مضمون رو اباء رسول
 و محض علم اصول کلید که بر آفتاب مناصبه افکند
 سعی بی غالب و آفتاب فکرت جانب عالمیه
 ادعیه مدعی اوزر به طالب کرم ناکه بر حصول
 حاصل و بر مرتبه اول سبب بر ل و اصل اوله
 بین الملک خدا شمس بر شمس قبله
 الحق چون سبب بر نده لازم در شب اولی مفتون
 بر بنون در دنیا فی البالک بر سبب جاره ایتمز سین

وَأَوَالَ مَلَأَ اللَّهُ نَرْبَ آبِ سَعِيدٍ نَبْرَابَهُ نَرْبِمْزِن
 قَصْدَهُ مَوْلَى قَبْلِهِ جَفَاكَ ذُرْدُ مَحْتِ وَغَمِ آفِ سَمَا
 أَقْلِمِ جَمْعِكَ أَوْزَرَ مَهْمُومِ أَيْدِي هَرَكَا • أَطْرَافِكَ
 أَلَدِي ثَوْرٍ وَزَمِ زَمْتِ أَلَمِ • غَمِ بَرَزْدَةِ قَلْدِكَ
 آيَا زَارِ مَيْلَا • أَقْلِمِ نِي جُوعَةٍ سَخْنَاءِ أُولُورِ دِيوَا
 خَيْلِ أَلَمِ سَبَابَةِ وَرَمِ عَسْكَرِ إِذَا • جَمْعِ أُولَدِي جَمْلَةٍ
 أَوْشَدِي بِرَأْسِكَ أَنْجُونِ • دَوَابِّكَ أَلْتَلِي
 مِيرِ صَفَتِ غَضَّةٍ وَجَهَا • يَعْني كَيْ طَرِزِ طَنْطَنَةِ مَرْكَرِ أَنْجُونِ
 حَمَانِ • كُوَسِ نَفِيرِ وَدِيدِيَّةِ أَوْهَةِ آهَةِ وَآ
 سَنِكَ سَرَاتِ إِجْمَرَةِ وَرَبِّ دَمِيدِمِ صَدَا •

مثنوی **خدا یا مروت قل بن کد آیه** • ابرو و دروند
 مبتلا **قربیه فتح باب اولان قبلدر** • ابرو
 دستگیر اولان قبلدر **نیز** اولدم ناوک دعام حذف
 اجابیه ابرو **و نضرع زارم مقبول حضرت**
 اولدی **بیت** حق تعالی رکندن کیم اولی فتح باب
 لاجرم اولور انک اولدم دعای منجیب **نیز** مبین
 دیده نه شکبدم خواب **و عاینه عنیم قایه وار سینه**
مدح مؤلف کوزدم اول عند لبس باغ بقا • کوه فضا
 صدر صفا • مغر عالمان علم اصول • معدن فضل مرکز
 علما • یعنی اول واعظ شریف و عزیز • پدرم رشید

جَسَن اَوْشَمَسْ خَدَا • كَو لَرَك دِنْدِي اِي جِكِر كُو شَم
 نَتَه بَاغَت كِه دِنِك اِيده بَكَا • دِنْدِم اِي نَو رَجَس
 دِنْدِه كُو ز • طَلَمَت اِيچِرَه قَلَوْب بُو پُر كَدَا
 اَو مَدِي عَت مَرَادَه وُصُول • قَلْدِي اِي قِدَه سُو بِلَه
 بِي رُو بَا • لُطْف اِي دَوْب نَبُو دَرْدَن اِذَا دَايَت
 قَل حَا زِي رُو غَمْدَن اِي يَا بَا • جَو كِه كُو ش اَتِي دِي
 بُو سُو زِي بَدَرَم • دِنْدِي بُو رَمَزِي لُطْف اِيده حَقَا
 نَسْرَه اِي سَبْهَر فَصَا حَتَك مَهْر اَنو رِي • وِي سَهْر سَهْر
 بِلَاغَتَك نَا • مِهْمَتَرِي • عِلْم اَصُولَه فِرَزْدَه
 ذِق دُو تَر سِين • تَقَا بَر مَكَلَا تَدَه كَنَاف

مقدمه ایررسین **فصله المولفیه** عالم و قاضی و محکم
 قرائده حصص تانیسون • انبیا و اولیایک شغیر زواریون
 چون کلتانکده دستان هزار آن بر ورق • کویا
 طئی کویا سن هم عالم جانسون **شیر** جلیک کتاب و اسک
 در سر خطاید • جواهر استغفار پیک اظهاره
 و کوایر عیار انکی نکت اذرا • کتور که سبب رفعت
 مراتب • و موجب همت مکاتب اوله **بیتوفیه**
 مکتور بازاره اسباب ملک • بد تاهجران قدر
 ملک **شیر** اگر چه بوفخه جان برورک نماندن
 کلزار جانم تازه طراوت بولدی و اشیر لال

صفائے ترک رشتا تندن روضه جہانم جید بصارت
 حاصل اندی ہے اما اول جانب مکرمت مابہ
 واول خطای غیبت جانبہ یوزمہ جواب ذکر مکرمت
 بنیت ای تر واقف آفرینش و یہم جان نما
 بنش نشہ ہر فرمائش غین حق و ہر مکرمت
 اجابتہ ملی در اما کون بکے زرہ زرہ افعال
 خیر و احوال پور فقیر ہویدا کوز ذکرہ نجر ہنایہ
 نجینات تر شجائے و انواع تر ضعیات
 نوشینات اوزرہ افرام تشبیہ کماہ
 و اطوار تلخ استعارہ برلہ غر آغریب

عَمَّا يَرْتَضِفُ • وَزَيْبًا عَجِيبًا لَرَّ نَابِقًا يَلْمِزُكُمْ
 بِعَقْلِ جَالِيسٍ فَنَ دَلَّ فَرَنْبِدُهُ جَاكِتٌ • وَادْرَاكِتٌ
 دَرَاكِتٌ مُنْجِزٌ • وَانْدَرَسْنَاكَتٌ • اَوَّلُورَسِي •
 بَسِيَّتُكُمْ لَفَقَهُ وَصَفَشَ لَزْجُو بَيَانٍ بِالْاَلَا نَرَسِيَّتِ
 غَرَضٌ مِيكُونِمُ اِزْاَنَ وَالا نَرَسِيَّتِ نَسْرُ اَمَانَةٍ قَائِدَةٌ •
 وَعَائِدَةٌ • بَلَكَّةُ دَخَلَ سَوْمُهُ • وَطَعْنُ لَوْمَةٍ سَبَبٌ
 اَوَّلُورَايْمِشِ قَطْعُهُ لَمَوْفَقُهُ غَرَضٌ عَنِ عِبَانَتِ رِكَائِلِ
 غَرَضٌ تَبْدِيلُ اَلْحَقِّ • كَرِهَ بِرِصَابِ كَرَمِ لَطْفِئِدُنِ اَبْدَةٍ اَنِي
 ذَنِي لَاطِعِمِ • اَوَّلِنِجِ زَكْرِ خَيْرِنِ يَا ذَا اِيْدُوْ نَبِ اَوَّلِ
 صَاحِبِ اَلْجَدِ دَكْتُ • اَوَّلُ جُودَانِي اَبْدَةٍ اَقْرَانِ اَبْجَدُ

وَأَصْفَيْنِ أَشْهَمَ **شَهْر** جُونِ أَوَّلِ نَوْرِ هَدَايَتِ
 وَبَشِيرِ وَكَائِبِ **بَر** لَهْ بَوَكَلَاتِ سَعَادَتِ كَنَازَتِ
 أَوْلَدِي **و** بَوْمِ مَعَامِلَةِ جَوَابِ انْفِدَاتِ سُخْرِ بَوْلَدِي
 أَوْلَقَامِ مَسْرَتِ مَنَابِرِ **و** مَنَابِ مَسْرَتِ مَنَابِرِ
 أَوْلَدِمِ أَوَّلِ صُدْرِ نَشِينِ صُدْرِ آرَابَايِ صِفَةِ عَزَلِ آدِ
 وَكَذِبَةِ كُزْنِ أَهْلِ آلِجِدِ وَآلِجَوَادِ **بَسِطِ** آتَمَنِ وَآلِ مَنَازِ
 فَتْلِ أَهْلِ آلِ شَرِكِ وَآلِ طَغْيَانِ **سُرْدِ** آرِضَايِ سُرْدِ
 مَمَالِكِ آرَا **مَفْخِرِ** سُرُورِ خَبَرِ لَقَا **شِيرِ** مَصِيفِ
 وَغَا **صُدْرِ** عَظِيمِ **عَلَا** يَتِ **بَجْدِ** شَرَفِ
 وَفَرَقِ مَنَافِ **لَرِي** جَنِينِ **خَازِنِ** مَلُوكِ **أَوَّلِ** وَجْهِ

لیباً دلب نزلہ دست نر فلز بن بوسش و حضور
 پور نور ندرہ بولکلامه منون اولوب باندے
 ای قطب دائره کون مکان و بیلیل باغ روضه جنان
 بو پور پرهنر هنر لرن بنزدن دروغ اندر خوشه ریاض
 عجمه سنده کمال و طریق حمایتنده بجالت فیلز
 ببیلفه واقعا واقعه واقع در بوکه تابدیل
 سیاطع در نسر بس اول کمال ولایتده کامل
 و است در طریقه فعل بن بکر کوشه سینه بوجواب
 خطاب و بو خطاب صواب کورب انتربی
 منوی لوفه کف سینه لی مع الله وقت

بآید و وقت ناکه بود ناج و نخت • آمد و نشانی
 نرا قدر لیل • تاجه خوری غصه بویابی بخت
بیت خردی شدن کز بوز طوئی اقبال •
 میسر اولدی مقصود او کدی احوال • بنه عز و شرف
 فزایدی بندی • بنه نرم صفا شمع او یاندی
نثر پس سبب معارفک ابله مقام خنورک •
 و موجب فضائیک برله آرام سرورک •
 بودم مقزز او لورکه • او نام انظام انس جان • و مخیر
 غنیمت و زبران • کاسر کوس و سوس و سوس • قلیع عاقی اعیان
 فلاس فلوس • محمد اساس سلطنت • مطرز کلبان

خَافَتْ وَاسْطَهْ عَقْدَهْ شَهْرَ بَارِي • مَقْبُولِ نَهْ غَوْبِ
 تاجدارِ نَبِي • دَرِ صَدَفِ صَدْرِ صَفَا • كَوِ شَهْرِ كَانِ مَعْدِنِ وَفَا
 صَفَهْ سَعَادَتِهْ خَالَا • خَفَرَتْ عَنِ بَسْمَلِكِ انْدَاءِ
 وَزَارِ نَسْرِ نَهْ تَارِ نَجْمِ نَزْ كُنْ مَعْبَرَهْ بِنِيَادِ • وَنَهْ لَطْفِ اَوْرِ
 كُفْتَهْ بَهَائِي عَدَلِ دَادِي صِدْقِ نَبِي نَبْلَهْ اَبَادِ • اَنْدِهْ سَنِ
 نَكْتِ يَوْ فَرَكِهْ نَاهِرَادِ اَكْبَنِ نَهْ مَرَادِ اَوَلُوبِ اَفْكَلا
 مَكْتِ عَنِ اَفْلَاكِ اَوَلِهْ • وَكَلاَهْ كَوْنِهْ سَرَكْتِ
 كُنْكَرَهْ رَفْعَتِهْ اَيَوَانِهْ بَرَانِهْ بَلْكَ نَهْرَهْ • وَنَهْ اَضْعَفَكْتِ
 اَوْتِي اَخْفَرِ اَكْبَنِ اسْمِ اَفْيَا بَهْ هَمِ نَهْ اَوَلِهْ • وَسِرْ اَفْتِي كَتِ
 اَوْجِ بَرَجِ كَبُوَانِهْ • وَتَارَكِ نَسِيطَا كَتِ فَرْقِ فَرْدَانِهْ اَبْرِ

بے خوفی شک یوں کہ لطفِ ابدی سہی نہ مر آدائید
 بوفجہ جہانہ اودہ اودا ایدہ **نشر** جو کلم اول
 مرشد راہ حقیقت و مرید نیز و طریقت جانہ
 بوسمہ انارث و بکوئے بشارت و رزی
 بلد مکہ اول و احی بطل عدل امان و ماحی انا زلم عدوان
 حقیقہ دینک نہیں ہے و دوحہ اسلامک
 بحر نیلک نیک نامیہ بلبس کبے ترہم
 و طوطی شکر بیان کس کلم انک کجا بی بی عین
 فرض و آدائ فرض در **بے خوفی** واجب اولدی نہ
 اول نور عالی مدینے لازم اولدی کا اعدا اولنیک

سَمِ قَدِیْ **نَشْر** سَبِ اَوَّلِ قَتَا فَلَکِ زَفَعَتُکُ
 وَ مَحَانِبِ بَرَجِ دَوْلَتُکُ • تَامِنَةُ بَوْنَاهِ مِیْهِ دَسْتِ
 اَوْرَدِ مَلِکُ • نَمِ شَرْفِی خِرَانِ دِلَلَرْدِه جَانِبِ سَوْنِ
 مَبْنِی دَعْرَا فَرَهْرَاسِ زَیْدِ • دَوْرَنْدِه رَوْرِ کَارْدَنْ
 مَلِکِ وَ کِزَنْ کِسِ خَا طَرِ خَرِاشِیدِ اَو مَلِکِ **فَطِیْعِه**
لِوَلَفِ دَا دَنِ عَدِلِی خَلْقِ عَامِه جَاوِدِ اَنْدَرِ جَاوِدِ اَنْ
 حَافِظِ اِسْلَامِ دَرْ حَقِ طَعِ کَفَرِ زَمَانِ • اَخِیَا خِدْمَتِ
 مِصْبَاحِ اَبْوَابِ فَلَاحِ • اَنْبِیَا دَا مَرْفِی فَنِجِ اَبْوَابِ
نَشْر فَلَاحِ شَمْسِ اَبْدَارِ نَدَنْ جَهْرُ طَفَرِ نَا بَانَ • وَ نِجِ
 خَوْنِ اَرَنْدَنْ رَوْنِی نَصْرَتِ خُدَا نِ • صِنْمِصَامِ زَمَرِ دُغَامِ

اندر نعل عجمانی طومس • و مقام زین جند نام بر له روم یونانی
 ضبط اتمند **بیت بولف** • ضربه بان قهرک اندر
 ضربنی صدی کافر • کافر و نسون بکده آخر آرا اینفر
 چاکا **نفر** نیم شیخ تنز آب تکندن افزنج بر زنجده در
 شربت خنقل هرات آب تصور و آتش نیرندن غمره
 دو امیر دکلر • و هم شیفان از در بیکرندن
 رؤس رؤس بر در ده در که • آب طنج نبلو فزندن
 غمره شفا منصور و دکلر **قطعه** • مقابل اولی اول
 سروره اکبرز • طوئه خوف ایوب راه کزین
 لمسی کفرک خیلچه مشک • اندر فنج اندر ضربنی شیرنی

نینر • باد شمس آید آری به دبار جان دشمن خاک آره
 او داور شد • آتش سنان مابد آری به خرم
 جانت بکر داری باده ورم شد • بیت ملاک رومی
 فوت بازون اینم خردک نری بیان • اول کمر خاک
 بکار زبانی ابد و جان نینر • رایت نصرت نجی طغری
 بیکارنی شایخ کلدر کر • کلزار کار زارده اجلمین او
 رایت نه نهال هرود کر • میان بوستان غزاده خون اغدا
 بزله بزور شس بولند • نظم لامع جللی سرور اجاک
 سمن بیکارنی کل باره شور • دشمنیک قان اغلوسن طغری
 کل باره شور • زرجه غم کردی فوغاسون دیودامانکر • چو

یو لکه جاره و بانه کاکل یاره سور • بلغ دو
 غنچه نه سن فلک طوغل کاند • فولک بیلک
 اشون قوغل یاره سور • نشتر • بحر انعام عاهدن فیض
 غنم بر سر در • وعطاء هم قلزم اجتناف بر فطره ذر
 بیت مولفه ابره و راسه جاصبی جودی شیشه سر
 قلزم به نه جبار او نور ذی قوایر بر نشتر • الطاف فیض
 الاطراف فی ربیع مسکونه نهل • و اعطاء واسع الکائنات
 از راق عباد کافله • آبادی غوادی فیضیه مانند
 دریا اغتراف سائکان ایله نقصان پیر او قلزم • و طبع
 در وقت مهال عیان سر مولف بیت • لولوه لا لا اوله مهر

قطره باران آن کثر • بخشش او کثره کف در بانوان اندن
 سیاحت **نشر** • بواف صاف ابله موصوف **نشر**
 مذکور آن بزرگ معروف • خربت ملک ملک
 از آن • وزیر اعظم **علی پاشا** که مجموعه آقا لیم سبعة
 ملک محنته سندن برقع و رفد • و جرات ملک
 سفینه سندن بر پرفد • عطیة جم ملک غلند که
 مجمع حلیه بخیر کجا مین غلند که **نشر**
 ساجده حاتم دکت خطا ذکره دست بزرگده **نشر**
 دفترین طے ابدوب صداسی جودین **نشر**
نظم **نشر** جهان فلقه جانین که **نشر** **نشر**

انی طہر اہل اسلام علی بابے کدہ
 وئی شیر اہل رقام بھو جا پے صفا
 قول اولوب قول قوسور زفر شکوہ ارباب
 دولو اقبالی عہدم مذند انسون خدا
 سلطنت جسمیہ جوں جسم شریفکدہ عجا
 صفیو آپنے بلا دن حافظہ بند و سرا
 کاری زار اولسون دما دم دانک چون غار
 ابلین قصد و تعلق آپے بود بر سخا
 ابرمون اول کس جہاندرہ ایرمک سنتر شکر
 نجین مسعودہ کم اندر دانک چون بودا

اِسْمِ بَکْت نیک ابلہ عالمندہ جون منور در
 فرض اولد ایلیم نیک دعا صبح و شب
 پنج جاء کورمند ہے ہر دم کور لطفکدہ خلق
 اول صفادہ سروزا کور منہ جاندہ پنج جاء
 دوشمنو کد کدو کہ باز اولہ خدان استرم
 دوشمنو کد مین کدو کہ سر خلق اختوا
 کسہ پینکدہ دینر آہ الہ مانی ای کان جود
 پنج نہ وایمہ صفا کہ کسہ الاکم نوا
 خادہم اولد و غنی اچون بولدنی بوغری سا کہ ماہ
 وار بو رہے قبل استا نبہ سن انی ماہ ابتکا

اِسْمِ بَکْت نیک ابلہ عالمندہ جون منور در
 فرض اولد ایلیم نیک دعا صبح و شب
 پنج جاء کورمند ہے ہر دم کور لطفکدہ خلق
 اول صفادہ سروزا کور منہ جاندہ پنج جاء
 دوشمنو کد کدو کہ باز اولہ خدان استرم
 دوشمنو کد مین کدو کہ سر خلق اختوا
 کسہ پینکدہ دینر آہ الہ مانی ای کان جود
 پنج نہ وایمہ صفا کہ کسہ الاکم نوا
 خادہم اولد و غنی اچون بولدنی بوغری سا کہ ماہ
 وار بو رہے قبل استا نبہ سن انی ماہ ابتکا

پنج قبوت پشته فلک بولمها ندره آستان
 مورمیه ذالک کبی دور زمان اهل سخا
 سولدم بر کامله کم بنجه ایرم دولته
 دولت ستر سکا واز قبل دیدنی سن النجا
 کمدر اول کان عطا بخر سخا دندم دینیه
 اولن علی ناست که صد عزت اولدی کاجا
 محمد اول طالع مسعود خرمده امکا
 عرم اولور سه عرواکه اولد خدم آوا
 اولدی لطفدن بودم اجاس دم بر نعیم
 جودک انبله جلد بانی اولد بک کوالر سوزا

متعلقه بنده
 برین بنده

سولور
 سولور

سولور
 سولور

سولور
 سولور

سولور
 سولور

صِدْقَةُ خِدْمَتِکَ بَايِ کَدَامَکَلِینَ
 ایتدے میرو وزیر اھل سلف صاحبِ غیا
 ایتدے سر دُر کرو بود خجلم غزل و سنج
 حقد رر بوسوز کرم بوسوز کرمده یوق ریا
 موزنی ایتدے بلتر سے خیل مسکن
 یولتر نہ کلمسون اپنی سرور اولارک اول خبر
 ضرر بھان فھرک ایلدے ضرر بی بھدک کافر
 کافر اولسون مکر افرار ایلدے سرور تو کاس
 اولمہ افران غلک دوتیم دین اھلبہ
 بنیکے کر دون ایلدن ایلدے اھو و آ

صِدْقَةُ خِدْمَتِکَ
 ایتدے میرو
 ایتدے سر دُر
 حقد رر
 موزنی
 یولتر نہ
 ضرر بھان
 کافر اولسون
 اولمہ افران
 بنیکے

آل بقیہم کردون آندین آلیقم هر دو ندر
 اولدی لطیفک جلیه سیت پنج جوانی ماه دجا
 آه آتین ناگم آله دو جھانی بن بقیہ
 آه آتین سیه بقیہ دست فخر دن سرور آ
 واکین ذاکم کینی دور زمانده اهل جود
 آتیر مبه فاین مندر بودرد نجه حقا سقا
 بودرد لاین اولان در کیر نمایم بنم
 بوله لطیفک شمه سندن نجه زر کینی بجا
 آلیه غرض طایفنی بر کسه حال ذاکم
 آتیر آتیر مراده لطیفک آله اول کدا

سَخِ اَمْدَم كِنُور دَم بَارِخ جَوْدِ كِ سَا بَجَرَةُ بِن
 كُل مَرَادَةِ اَبَر كُور آيِي تَا بَرُونْدَك اَوَلَا
 بَر غَرِيبِ بِن كِيَم لُطْفِ اَبْت تَرُوم اَلِه كَم
 خَيْرِ دَك تَام شَرِيفِ كُور مَرَح اَمْدَم بِن جَا بَا
 اَلِيُون بَاوَا نَظْمِ وَضَعِ بِن مَسْكُوتِ
 عَرَضِ اَبَرُون بِنْدَانِ شَعْرَةِ كُور نَجْمِ جَلِيَا
 اَلِيُون لُكُتِ مَهَانَةِ اَبَرُون اَبْنَم اَوْدَم
 بَر دَوَكَةِ اَبَرُون شَعْرَةِ بَر وَارِثِيَةِ جَا بَا
 سَا دَوَا كُل لَافِي فَوْصِدِ قَبْلِهِ قَبْلِ خَيْرِ دَعَا
 اَسْمِيَةِ تَا بَا دَعْدِ جَمِ لُطْفِ بِن كَا

دایما دولنده قایم غزنت اوزره هستد اتم
 المسون اول پادشاه بنی سبیه ذوالعقل
 شعله و رد کج کنش ماه اولد و غنچه برضیا
 نکت نام ابله بول ای سرور جهانده سن بقا
نشر اگر چه افکار کما نم اول درجه ایشین کمر
 اول کایر جام آلا کاسه نکت کمر نیمه سینه ایره و لقا
 کلام اول درجه بنشین در کمر اول قاصد قضا صبر نکت
 خزانة کونین ایره اما عمران مهر عالی نهاد کمر
 قادی جبریم کهنه انه اعترافین و معایب نیردستانه
 انقیاض کونین مویب عزمقا مده کمر غزنت

واقع اوله اغماض اندوب، ذیل عفو برله مستور اندوب
 و مستور کلامده که بر عینت بولینه اغماض نامیوت
 بنی لطیف ایلده معذور دوشمنی **الخصیص** اول صندیرا یان صفی
 صدق صفای، یعنی خیرت **علی** پیکارک، نهم
 شریف اوزره اندا، و نسیم لطیف اوزره انشای اوله
قطعه **ملفوظ** دولت قدر کدن اضلایینه اولمز زجه کلم
 التفات ایتمکده دولتمونم مذکور نیمه
 آفتابه ایزد سر دزبس کلام کوشیه
 عنظر ایلرک ایی سرور بنم منشور نیمه **نشر**
فی الواقع جناب شریفکدن مامول اولان اولکرکه

رعایت لرو و جانین لر • آبدوب • بو فقیر حفر • و جعفر فقیر
 مشغول ہے بلو لقیہ کرم اصحابک کمینہ کد آپ سے
 حضرت از بابیک مورپے قیاسے
 • بغرود در مندو سنے پرو بال
 کہ یعنی نشا ذیپے سر کشته احوال نشر
 بندہ کر نیک مقصود مراد لری اوزرہ • عتایت لری ایدہ
 قلمیہ لایضہ انمیز کرم اولان لری اهل رجاء مردود
 • قلمیہ رحم اولن لر باب نشاء مندود
 • جم قدر اولن لر البر مورک کلامین اصغیاء
 • محمود اولانک اولور احوالے جملہ محمود نشر

جو کلمہ ہو بزرگ در غریب است و از کم بابت کاین
 مومنان اسم لطیف الہی دکانی عبانہ • و بوسہ
 گو آہرز و آہرز و فضل و خطاب • بوسہ جانان نام
 شیرینی الہی بنائے کلد ہے لقب منقین موصیہ علی
 پائے • و کتبہ پر غنائی دیو آد و ردیم اسرہ انبائی
 زمانہ فرزدقہ دق دوتر لہ • و حرف صریبہ حرف
 آتہ لہ اما قلب انصاف برلہ نفوذ فیائیک
 نقادی • و دندہ وفاد برلہ جو اہر ما سرک
 صرانی اولند کرک و فور فضل و حسن لہ زندن دور • و بند
 لطیف کرملہ زندن مجھ دکلہ کر • بوسہ زبانیہ نام

و بوزوضه دلا رانك نمان سننه جاضر اولوب
 مقدارني فغري بقبض و اسندار حقرني بقبض ابد
 سبب نعت مرآت و موجب همكائت
 اولدرك روح شرفلرني باد و اول ياذر
 روخلرني داند ستر و السلام **فليعه نو نفعه**
 روضه ستر ذبي ستر انلين صاحب جود
 بوي رجا نندن ايند و كره معتبر جمنني
 انليه خبر دعا يا عني اولان ذبي نه هم
من ذبي بچاره نك ايكلمه اكسون اسمني
منذرا كلام موجب مرآت اولدركه بيان اولونور كيه

مَسْطَرَّةٌ عَرَبِيَّةٌ خَالٍ • وَضَرْطَةٌ نَفَاسٌ مَقَالٌ • مَقَالٌ
 مِيزَانٌ صَنِيعٌ • وَفَنَاسٌ بَرَهَانٌ مَحْجُوزٌ رَوَانٌ
 وَكَارِخَانَةٌ نَاجِزَةٌ بِرَدَّازٍ • وَبَعْلَمٌ نَبَاطٌ دَرَانٌ
 بِجَنَاحٍ مَعْنِيَةٍ ضَرْبٌ أَمَانٌ بُوَزْنِ صُورَتِ مَلَانِ
 مَوْسِرَتِ • بُوَسْلُوبٌ نَدِيمٌ حَكِيمٌ بَدْرُ لُكْرَةٍ
 دَبَارُ نَدَانْدَةٍ • وَجِصَارُ رَزْهَانْدَةٍ • بَرَبَادَةُ مَلِكِ
 الْهَمَالِ • وَبَرْهَمٌ بَارِ لَطِيفِ الْإِعْدَالِ • وَآرَا بَدِيمِ هَمِيمِ
 بَرْهَمٌ مُنَوَّرٌ بِنَظَرِ نَدِيمِ • هَذَا بَرْهَمٌ دُرٍّ • وَهَمِيمٌ رُؤْيِ
 مَطْهَرٌ نَدِيمٌ تَامِلٌ أَدِيمٌ • هَذَا أَلَا مَلِكٌ كَرِيمٌ أَوْفُوزِ هَمِيمِ
 بَلَادَةٍ • وَبَدَلِ آدَدَةٍ • بَرْهَمٌ نَدِيمٌ دَهْ أَدِيمٌ أَهْلِ بِلَادِ

فِئْتَنِ بَاک • وَاَدِشْقَا دَن آئِنَه دُورَا بَنِ
 بَاکِ اَنَمِشْدِه • مَعْدَلِ جَهَانِ اَرَا سِي بُرَقْدَه
 اَبَرِشْمِش • وَذَبْدَه دَارَا سِي بُرْمَرْتَبِه بَنَمِشْدِه بَدِکُم
 کُجَنْجَلِ ضَعِيفِ اَلْبَا خَلْقَه مَارِي بَنَمِش • وَکَلِک
 دَرِی اَنَابَتَه سَتِ هَبْنِی مَسْکِنِ اَنَمِشْدِه بُدِی ^{نَفْسِ} ^{فَعْلِه} ^{مَعْلُومَه}
 عَدَلِ دَا دِي خَلْقِ غَايَه جَاوِدَا نَدَرِ هَرَانِ •
 حَافِظِ اِسْلَامِ اُنْدِی خَمِ قَاطِعِ کُفْرِ زَمَانِ •
 وَ اَوَّلِ شِجَاانِ بَنَاهَاک • وَ سَابِقِ طَلِ اِلَاهَاکِ
 بُرَاصِفِ بَنَکِ بِنَرِي • وَ بُرُوزِ نَزْهَاتِ مَعْرِفَتِ
 وَ اَرَا نَدِکُم • اَسْمَانِ قَدَرِی • قُدْرَتِ اَسْمَانِ کَبِي اَدَا کَرِ تَقْوَدِ

تصور دُن دوز • و چو بُو بنِ نظری چو بُو بنِ نظری
 نقره دُن چو ز ابدی ذاتِ سرّی مهرِ سحرِ خلافت
 و عنصرِ لطیفی مهرِ سحرِ سلطنتِ ابدی • **بیتِ مؤلف**
 آستانِ در کعبی بی مایه دُنیا آید •
 ستمِ انبیا قدریست علیه علما آید •
الله خوشتر است از سببی و از درِ بومقامتِ او کف
 اسلامتِ عدلی دادند • و تعمیرِ بلا دینِ کم آوان
 داد که کند • سخاوتِ بهمانندِ هم آید • و شیر آید
 نبردِ غمِ کاشانه دُر • آمارِ ظلمِ ندغِ مرقوع • و با جوج
 نکر و قینِ مرقوع در **قطعه مؤلف** اولد اول کان سجا و کامنا

• مَفْرُوزِے زَمینِ وِسیحِ رُوسِ تَب
 • بَرَقِ رُویِ رُوسِے بَرَقِ آفِیَابِ
 • بَدَہِ سَیَکِ نَدَہِ سِیِ اَفَرِ آسِیَابِ
 • نَیَرِ اَسِیِے بِہِ مُدِ اَسِیِ لَطِیَنِ • مُمَعِدِ لِبَاسِ
 • مَعْدِلِ عَمَادِ اَلنَّہَرِ وَاَلدَّہَرِ • جَوَاہِرِ وَاَلْجَہَرِ صَدِ
 • نَیْنِ اَصِفِ کَرَامَتِ • وَصِدِ اَرَبَانِ صِفَہِ وَلا تِ
 • جُحَنَہِ لَقَا حَضَرَتِ عَلَیہِ السَّلَامِ • مِصْرَہِ بِلَوْنِہِ
 • حَرِ دَبَارِہِ ضَرِہِ ضَرِہِ بَالِدِہِ فَنِہِ مَطْبَعِ نَیَرِ
 • عَلَوِہِ تِ • وَتُومَکَانِ • بَرِجِہِ دَرِہِ اَلْکَرِہِ
 • کُورِہِ پَانِہِ نَدِہِ تَغْدِہِ اَوَلِہِ • اَدِہِ سِرِہِ تَغْلِہِ

غایبش عین دینان بر دوشش • در سیم دستان
 سیم ز آل دهر بلبله مجوسش خالک اولیه • کهنه
 عینک خلفه آطا عین کوش خالک منکوش اندر دوش
 چاکر قلاع از باب عدوان طوئی کردون کوش
 ضد مندن بنیان کفر کنی و بر آن • و طایفه فز لکاش
 ضلالت عنوان • شیزه روم انا ربه اوجند
 مانند دیو جیم دایما حارک کبریز اندر قصده
 در مدح سب علی آشا • بتر اند ما شای فی فصل حاربه
 آبر و لب فصل حار ایتندی باغ آغ زین آغا
 خربن اندی خروادی بصر خضر جبار

مستدل

• مَسْلُوفٌ مُسْتَنْدٌ سَبِيلًا سَبِيلًا
 • رَوَّانِ رَاكِبَانِ أَيْدِيهِ مِثْلَانِ خُزْوَانِ أَنْهَارِ
 • نَوَازِ بَوَّازِ كَوْنِ سِرِّ وَبِ كَلَمِ أَرْعَافِ رَوَّانِ دُنْيَا
 • مُحْصَانِ مَرْغِ خُشْشِ اَلْجَانِ اِنْدَرِ دِي مَرْوَةِ بِيدَارِ
 • اَوَّلُوبِ بِلِيلَةِ اَلْكَفَّةِ بَوَّازِ مَرْغِ رُضْوَانِ لَيْلِ
 • مَلَكِ كَلَمِ اَرَا بَجَلَةِ بِلَدِمِ اِنْدَرِ دِي حَقِّ اِسْتِغَارِ
 • كَرْدِي بَوَّازِ جِهَانِ خُزْوَانِ كِه غَايِبِ يُونِغِي وَ اَلْهِي
 • نَدَرِ بَوَّازِ بَوَّازِ خَلْوَةِ نَدَرِ بَوَّازِ بَسَا
 • حَزَرِ قَبْلِ وَ زَدِ اَرْمَدَنِ بَتَمِ اَبِي وَ دِ مَجْزُوبِ
 • مِرَزِ دَرِ مِرَزِ مِرَزِ اَهْمِ وَ رُودِ كِه دَرِ ذَلِيلَةِ اَبِي بَارِ

مکن کلزار او لیدر زار منسوب با خضر ایگوین
 نزار زار عیبی المور کر دانسته خضر بار
 صغیرانه فغانده هم و الهی با
 وجودک تار مار ایدر صبا و نسیم صبار فزار
 بوگونه غرض اندر بخت دزد جان بیل شنید
 سکه کلزار آیدر پیم ببلانده سوزین بکبار
 دیدنر ایس ایدر دزد و محنت زار و محنت انوب
 بر بیان اوله پنج مانع دکل و صله بودم اغیار
 او قادیل دل غصیفه فرزند علی پاشا زمانده
 بولنمز جو زو ظلم ایدر بلیک بر فرد بد افکار

اوجر با زله تهنوا هم کنز است بنده کز کز دایم
 مکن کس دکل رنجده بود فتنه و اضرا
 جهانک دویده ذات شریفه غدا آد اوزر
 قلعه فتنه او نیست در خود و مبله بره اضمنا
 زخی دولت ز غیبت کفیت خدا عمرین هنر نیا
 اود ز جون لایق صدر نشین ایت ابرار
 فتنه پی **است ذبا** و صفیه دکل جون قابل اوصاف
 دوام دولتی انجون دجایه ان کوز خیر باز
الین تا بود افلاک و مائة خیر شید و انور
 بود نام بکندش در جهان بر غدا داد اظهار

قو بانش مک ذرائل اولیاسن خدا یا بعدل پیمان
 ابلغ مرزا و نس اولسون اکده بنده مجمع ناناز
 نثر تنق افندن مرزوز اقباب عالم باب نیمه روا
 و سخن عماده مادام ما حناب موهناب کونه ابروا
 کونسره جود سخا بی بحانب جود کبی مرزعه سلاخان
 دوز و انبر عطانی عطاء ابر کبی و لونه ایمانندن
 محو ر افرکه سون قطعه لای نثر هرقنده بنیم اندر
 ممالک ستان اوله نصرت رکایدار و طفره عیان
 اوله هرقنده نصیب اولنیه جیام خلافتی اکده
 دعاء زنده دلان پاسبان اوله نثر مبدئه قیام رفیع

دایم • و ذات شریفی تا آلی بوم آفتاب قائم اوستون
 باغ جهانده کلزار رخی سوسون • و کردش و راندن
 زره آلم عاری اوستون • حق تعالی دشمن خوار
 زار • و خوار آید بر خور دار • و ذات ملک
 الصفات • و وجود فلک آسمانین • جهانده صفات
 و جهانده جبران مصطفی آید • **بیت مؤلفیه**
 بایسته عزت آید قائم اوله دنیا ده •
 سببه آید آید دایم اوله عقیقه ده •
 در بیان انعام قصه رنما و حکایت علیا الفصیه هر بار
 اوس بادیه کنوان رفعت آید ضمیر زنگار

تیرہ ابرہہ • ہمرہ راہی وزیر برلہ پاک سادہ اولور
 وغیرہ کہ • اول شہر یاسکندر رتیک • مغانہ نی
 رمد خاللات فاسدہ برلہ خیرہ اولہ • چاروب
 فکر منیر اندہ خاک مکر دن رادہ اولور دے بیت
 بزوجہ بروار لو شہار اندہ • صیدا چون بنفالہ دینا
 اینہے نیر • بو ایلدن پادشاک حکم خدمتہ
 و جملہ امور دہ دلفوازی اندہی بیت مولفہ
 حرم حاضیہ اندہ غیش اندہ ہے مخرم آہنے
 جملہ رازندہ اندہ غیش دہ عین خدمتہ
 حکایت راوی رنیرن آغاز • اعلیٰ مخرم حرم خجائہ سوز کلا

رخساره شایه رازدن • بو طریقه ترغیم • و مریم
 خیمه مشکین طراز نسج میخیزانند • بو طریقه تکلم • اندویش
 اندر که • بیرون وزیر پر حکمت • پادشاه کیوان رفعت
 بجزه مبارکیده زکار غم • و انکار اهل کوز دی اندیشه
 بیت نندردنی شایسته اینده رخساره • رخساره
 زکار غم طوئیس فرواز • گوگل اینده در سوز عیار
 گوئوز فرجام جیسند انکسار • نینز اول پادشاه
 صاحب خیم • وزیر بی وزیر اکرم اندیشه • ای کیهان
 شهر دباریم • و بی محرم هم بایزم • بنم قصه پر خیم
 فرج بعد السده قصه سنده افزون در • و حال مایه آلبان

قصایا عیون نامدن افزونند و زکره • اوج نب واکر
 بزوافعه غریبه • و نیز سیر عجب کوردم • اول خان خیال
 نک خیالی دبدندن حالی • و اول خیال غیرت انگیز
 مانندن مرغ روانم قفس تنندن حالی • اولن کورونور
نقل آهوا **نقل** بال شهادت شهریاره • روان
 اولن دلیز رنج روانم • خلاص اولوب جابانت
 املدن • کورم بلوغ جان اجڑ جانی • وزیر صاحب
 بغل • پادشاه کماله اندیشه **رباعی** **نقل**
 ندیده شهریار است • دور آن
 بگویند خاطر کز اولن بر نیان

• پرنیت آن اولکم هیز دزد ز جهان • سبب
 قوتند را و لوز آنکه در میان **منویش** **مؤلف**
 بیاور آنکه بگذرد بلبه علم • بولکده جانی و نانی نکرانیدم
 نیز نهمز ناکه ای ستم قضاوت • قضاوت دینو که اولدنی نیست
نشر • بادست خم صفا • اصغر ز نبره تا سغی دین
 آتیدی **بیت** • اهلکم درد درونم قیسه سی کلز دل
 او غرا دیم فارغ یوز کن بزد و آسز مسکله **نشر**
 حال درونم قیسه پی نقر نبره • و قیسه نبرونم نجر نبره
 کور دکل در آما رخ زیبا بدو کما کلم • روز کما کبی نار و کما
 و طبعی منیرم • زرد و زاز اولد و عینک اصل قیسه سی

وفضل فضیلتی اولیٰ ذکر کردہ • خواندہ کند و می دینا رَحْمَةً
 ندہ • و صحرایی حیلانہ کوز دُم • و اول دینا رَحْمَةً
 نمائند اندر کن • و جو اینب آجالیسین سیران فلور کن
 فرمودہ بنر محبوب ملک الخصال • و بنر مرغوب
 لطیف الاعدال • کوز دُمکہ دندہ فلک ایندہ حیلانہ
 انوارنی اوزرہ ملافت کوز منہ • و سنبہ ملک و صحنہ
 دینا رَحْمَةً سیرانہ فلک زنت بنور منہ رَحْمَةً
 بیت غالباً بو حزار دندہ فلک کوز منہ رَحْمَةً
 اکہ بکثرانس و ملک • نثر • کھد دھن بو رَحْمَةً
 سیرا حنندن اِنی لاجد فوج بوسیف • ادا لری بندا

وَالْقَاهُ سَبْعُ وَجْهِ فَرْدُهُ بَعِيرٌ صَدِّكَ سَبْعُ حَوْبِ
 اَنْدِسْ • رُوِيَّ هُوَ لَيْسَ كُوَزَكَفَ اَسْمَانْدَهُ •
 خَرَسْتِدْ اَنْدَهُ رُوَبَرُو • وَاَنْبَرُوِيَّ كَمَا نَسَكَنَ مَلَأَتْ
 مَبْدَأَنْدَهُ مَا نَوَلَهُ بَهْلُوِيَّ بَهْلُوِيَّ اَوْ لَوْ زِدْ بِي مَطْلَعُ مَوْ لَفِي •
 نَصُورِيَّ حُسْنِي تَقْسِي نَسِي اَوْ سَادِ لَمْ يَزَلْ •
 نَبْرُ صَوْرَتَهُ فَوْسِكُ كَرِ مَحْفَقُ اَوْ سَبْ بَدَلْ •
 نَرِ كَسَنَ خَرْمِي اَكْمَ اَلْمَلِكُ لَزَلْ •
 كَلَمَةُ تَهَانَةٍ بَرْدَنِي اَكْمَ كَسَنَ كُوَزَلْ •
 نَنْزَرُ صَنِعَ ذَا الْجَلَالِ جَلَّ عَنِ السَّبَابَةِ • خَجَرُهُ بَا كَمَا لَبَنُ •
 اَحْسَنُ نَقُومِ جَالِ اَلْبَدَةِ اَرَا سِنَةً • وَنَقْشُ قَدَرَاتِ

مَلَكٌ كَرْدِ كَارِ قَامِتِ بَاكِشَنِ مِنْ سِنْدِ سَوْدِ اَنْبَرِ
 بَرِ لَهْ اَرِ كَسَنَهْ وَ بِنِرِ كَسَنَهْ فَلِسِ دُرِ بِيَتِ بِلَوِ اَنْبَرِ
 تَعَالَى اللّٰهُ زِيَهْ كَوِ كَلَكِ يَزِ نَمِشِ بِنِرِ كَسَنَهْ خَلْفَانِ
 شِكْرِ لَبِ لَاحِذِ نَمِشِ زَبَانِ سِيَايِ سِنِمِ خَلْفَانِ
 نَمِشِ نَوْرِ خِيَايِ رَنِ اَسْمَانِهْ عِلْمِ چَكِشِ وَ زَا بَجِهْ سِيَايِ
 صَحِيفَهْ زَمِينِهْ غَايِ سِيَهْ عَيْنِ عَيْنِهْ دَوِ كَسَنِ سِيَهْ
 جَايِ تَا زَنِيَكِ نُوْزِلَهْ هَرِ كَا هِ
 زَوِ اَلُوْپِ كَسَنِ كَسَنِ اَكْسَلُوْپِ سِيَهْ مَاهِ
 اَبَزِلْدَنِ وَ صِفَتِي كَوِ لَسَنَهْ بِلِلِ
 فَوِ كَفَرِ قَبْضِلِ دَبُوْا نَهْ دُرِ كَوِ نَمِشِ

و خوش طبع و سببمان صفت جمال نعمتند نوا
 بند و لشکر تبار موز خرد آفاق طبع خردمند
 خردمند عابد و عاصی و ذال و قاصی اصحاب
 بن و بیست و اهل عزت و از قضا رفا
 عاشق و دلفریب نور اوزره و فزیت صانع
 خیر و واغبار فاسق و فکریب فرجه باز و کوکبی سازه
 لوط و تاره و نبط و اوتوب **بیت مولف**
بیت کینی لطیفه ما داندیر دے کینی جو ریل
 باد اندر دے محصل نور و آفاق انجیره جهان
 خلق قو فر باد اندر دے **نثر** روزگار فدا علی

قَدَّيَا نَوْمِنِ رَمَحِ عَمِيقِ صَدَا لَرْنِ اَوَّلِ حُجُوبِ سُوْرَدِ
 نَمَكِ صَحَائِفِ عُنُوَانِيَةِ نَفْسِ خَرَبِ **وَزَارِ اِيْرَانِ كَسِي**
وَالْاَصْرَامِ كَاتِبَتِ الْعَتِيقِ نَدَا لَرْنِ طَسْطِرِ اَمِشِ اَبَدِ
 مَتَا هَدَّةِ سِنْدَةِ حَرَسِيْدَايِ سُوْرَدِ نَمَكِ **اَهْ وَوَا**
 قَدِّدِلِ نَاهِ كَبِي سَعْفِ سَمَابِ عُرُوجِ **وَسَبِيْنِ سُوْرَانِ**
 مَحْمُودِ كَاهِ صِفَتِ جَرَانِ خَانِهْ قَاهِ عِنْفِدَانِ **وَوُجُوحِ**
 اَبَدِ وَوَسْبِ **اَوْ سَمْعِ شَبَنَانِكِ** دَبَرِ اَرَنِهْ مِلَامِ
 اَوَّلُوبِ **مَشْرِقِ كَرْمَنْدَنِ** اَنَابِ **طُلُوعِ اَبَدِ وَوَسْبَتِ**
 خَرْمَايِ نَمَرِ اَضَاءَتِ وَبِهْ **وَاَوْجِ عَنَابِنْدَنِ سَحَابِ**
 عَا طِفَتِ بِنْدَا **اَوَّلُوبِ** كَلْمَارِ اَمِيْدَلَرْنِهْ **مِطْرَاوَتِ**

سُوْرَدِ

بنور دینو بر بیت آید کجلم • واسیو آبیات بر لای شتریم
 اندر لکری **مطلع بولفیه** عزیز و مینینه انبرم دیو تو خلق جهان
 سیر کونب دوزدی بولکده نیکه فریان انخی •
 آیدیه مهر وقت در عیش قلعه رقیب •
 بدم اول کافر بی سیه کدر شیطان انخی **نیزه** •
 پس بوطنه سوکت کوزدم • و بو ولوله چمن سیر
 انبدم • بادشاهم اونددم • و کند و مندن کندم • فقیر بچاره
 و غیره آواره چکے • کنار سو فده • نما لایه نظر • و غیره
 لرنبه مشا طرا اولدم • کوزدمکه • اول محبوبه آدم •
 و غیره عالم • امر الکر • منقش قایلر • و زرقب

خالیکم • ورنک اکبر مکر • و دلاور بنر مقعد لہ •
 میدان زبور و زینت • و آرایش رنیت • و زذکرہ
 نظم مؤلفہ • کوزہ اول نقشب زینتی از رنگ
 بخیزم اولہ اندیشہ • و بدو دنگ

آلودہ نقشب سینی جفا • نجمہ شک
 اولیدہ • بنی فرہنگ • نثر • حین اولیہ
 روی زمین امر الیک • خواہد دوشو • و غیر
 چگون • نان کر گون • شیر نذر از لوب
 جزمہ لہ خواہد • فورمہ لہ فور و لوب • سماطلہ
 چکدہ • و نعت لہ دکلہ • کر و نین و یار

صادق و اخبار

صادق و اعتبار **رہا ہے** **مؤلف** **برکات** دن بار لرعم
 برکات اخبار لر • اول رخ زینا برکات لر فلد لر فرار لر
 بر دم انجیرہ بخیرہ دینر سوز دینر اول بار لر •
 دفتر غدن دورلد ہے چکنا طومار لر •
فی الواقع برکات ترتیب است ہی فلد لر • فرص
 مجلس محرومنا ہی فلد لر • نسیم اللہ دیوب طامہ
 سلا اولند ہے • مراد اولدو فخر آکا صلی اللہ علیہ وسلم
 وینر لر دیندن دیکار دینلد ہے **بعیدہ** از باب ذوق
 و اضمحاط ثون • بک طینا طہ • وینرم انبساط
 طرح سلیقہ انجون • وجام سرور طریدن و لہو بعدن

کلام الحق اَبَحُون • نَرَبَا اَبِنَ نِرَبِرَهْ جَمَع • وَشَبَانِ دَوَقِ
 نَوَفَهْ نَمِيعِ اَوَلُوْب • زَرَزْ اَسْكِفَلُو • وَغَنِبِرْ زَلْفَلُو
 لَا اَحَدَ سَمِنَ نِرَبِرَهْ • وَشَبِرْ طَوْنَلُو • وَابَلَقِ بُوْنَلُو سَرَوَفَر
 ذَبِرَلَر • نَمِيعِ طَرَار • ذَبِرْ دَلَنَوَا زَكَبِي اَبَاغِ اَوَزَرَهْ دَكَلُو
 دَوَزْ دَبِر • سَتَا حَايَنَ بَا قَلَلُو • فَرَهْ كُوْرُو هَا طَلَعَتِ
 بَرَسْتَا زَلَر • وَكُوْ كَرَجَبِنَ طُوْبَقَلُو طُوْرَا بُوْنَلُو طَاوُنِ
 زَبَلُو خَدَمَكَا رَلَر مَقَطَعِ بُوْنَفَهْ • صَحْنِ مَخْلَسِ خَمَرِ سَبَكِ
 رُوْ كَرَنَزِنَ بَرَقِ اَوَلُوْب • نُوْبَلَهْ رُوْشَنِ اَوَلُسَبَدَا
 مَكَهْ دَوْمَشِ اَفْنَاب • نَبَرَهْ اَلَا تِ عِلْمِنِ عَسْرَتِ
 وَاسْبَابِ بَرَمِ صَحْبَتِ كُوْرْ دَبِرِ نَبَتِ زَرَقَرْدَوَنِ

اچکو بعلین لکب خوش فزونی جگر لافوت تاب **بغیر** خوش آواز
 خواننده لر • و نرط نواز کونده لر • بلبل کے فغان لر
 و فرودش خوش آواز فلدر **بسی** با فز جاک
 ابلدر کل پک • فلدر فریاد لر بلبل پک
 آغصہ بر آریں مجلس فلدر کم • عزت خانہ فلدر
 شاد و مہر و نیاہ یوزین کوزمند • و نرنگہ
 انس مکلدر • دوران اول جام دوس
 دور بماند سورمند • اهل مجلس نایاب
 زبان اولوب بو آدا ابلدر نرتم • و بونو آنر کلم
 ایدوب در نرتم **غزل ابو نفیسه** در و مجلس

وقت عیش از دین کلوکت ز غم عدو نوش آیدم
 قوی بار منی هله بو کو نومز خوش آیدم
 بزم غم انچه لوم زوق آیدم لم شوق آیدم
 کلوز اهل صفا بزم وفا خوش آیدم
 مطربا طبر ده اونا بزم جگه حبس نه
 بوهوا زده کنوز سانی بی نوش آیدم
 الله الله نجب و لوله در مجلس
 بزم صد اقلد بزم فلک ذکره مبدد کوش آیدم
 بزم لانی اولدی بزم بزم بزم در قصیدی
 فرصت از ورس کن **سایه** زنی در اعوش آیدم

اُٹھل مجلسِ بزمِ شہِ کرم • و بزمِ خدادہ نرزم • اولد بلر کریم
 کندہ رنگِ حکایتی • هوکیتِ فولدِ سنی • و آہِ اُدھک
 زلزلہ ہے • سغیفِ بہا بزمِ عروج • و نعمتِ بیکارہ
 و لوجِ ابلد ہے • **سینہ** سونِ سنسنا دنِ از بزمِ عالمہ
 جا کر کبر او فود ہے • دورِ غمہ **نیز** اکا صیل بو خوب لطیف
 و محبوبِ طریف کوردم • و اسیوار ابل مجلس • و سول زب
 رویشی سیر ایدیم بی اختیار • بو غزل رعنا ہے • و بو آبیان
 زبنا ہے • اُنشہ ابد و ب • او فودم **غزل** **ملوک** **لف**
 فورقم اولد بو کو کل کم • سیکے جغلا رة دوشہ
 سیمو عمر جانی کے کوزل طاسے • لغی افلا رة دوشہ

مخبر فیض غنی صاحب در
 کہ غلام فیض علی صاحب
 اول مرغلہ در اوش
 سنہ ۱۲۸۵

جانِ انورِ بندِ انبی نوحِ بخارِ دینِ مجرب
 دانہِ خائبِ کورِ نوبِ مرغِ دلِ غلامِ دوست
 بلبلِ است سَوَّہِ بزرگوارِ کورِ اولیٰ جو رہے حجاز
 آہِ افغانِ اندرِ کورِ دوزِ مہِ بغلامِ دوست
 دلِ مجنونِ کبکِ بزرگوارِ خیرِ نوبِ سَوَّہِ بن
 اولیٰ آشفیہ و شیدا بخیرِ بغلامِ دوست
 سِکِ کورِ جزائلیہِ ہر دمِ بو عجبِ رستِ **ذبی**
 بنِ لکشمیہِ مہِ اولِ بازِ دوستِ زانہِ دوست
الفیضہ بو آبِ آبِ وردِ زبانِ بزرگوارِ ہر دمِ دوستِ نوح
 نوحِ کبی بیکمِ اندرِ نوبِ دوزِ کورِ اولِ نوحِ زیباکست

وَاُولَٰئِكَ دَلَّارُكَتِ جِسْمِ قَتَانِي • جِسْمِ جِرَامِ
 طَرَفِ قَيْتِ دُوسَلُوبِ دُوسَلُوبِ • اُولَٰئِكَ نَزْدِ نَبِي تَا زَلِيلِ
 اَبْدِ نُوغَرِ نَبِ بَجَارَةِ • مَتِ فَرِ دِيَارَةِ كَبَرِ كُتُورِ
 كُورَةِ • اُولَٰئِكَ اَرِزِزِ كَلِمِ • بَسِ بَسِ بَسِ بَسِ
 مَتَا كُتُورِ نَزْدِ نَبِ خَطِرِ مَلُوبِ • ذَا اَنِمِ خَاكِدِزِ كُتُورِ دِكَمِ
 غِيَا رَا لُودِ اُولَمِ • وَكُنِي رَا كَذَا رَمْدِ خَا وَخَسِي قَتِ
 رُوبِ اَبْدِ كَرِ بَا اَمِ دُوسَلُوبِ • جَوَكِ اُولِ نُوغَرِ حَقِيقَةِ
 مَرْدَمِ مَلِكِ • وَنُورِ حَقِيقَةِ غَنَصِ فَلَكَ • طَرَفِ بَغَانِ
 وَآزِدَمِ • وَبِقَالِ بَا كَا لِي نَبَا حَوَا لَوَاقِعِ سَبَرِ دُورِ دَمِ بَنِي
 رَا • تَعْلِيمِ اَبْدِ بَا غَانِ دُورِ دَمِ • وَآلِي نِ كُتُورِ

قُوبُوبِ سَلَامِ الدَّيْسِ وَانْدِيسِ **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ**
 حَیْذَا اِنِّیْ اُسْرُ بِنَجَارَهٗ • مَرْحَبًا وَفَقْرًا وَارَاحَهٗ **نَسْرَ نَسْرَ** نَسْرَ بَرَكَتِ
 کُوْخَرِیْ • وَنَهْ کُوْخَرِیْ جَوْدِیْ سَنَ • نَهَادِ کِدَنَ رَا حِیْ
 بِلَکَّ اسْتِغْنَامِ اُوْ لُوْ نُوْر • وَرُوْ بِلَکَدَنَ شَهْرَ بَارُوْ قَهْمِ
 فِلُوْر • نَدَرْ نَمِ لَطِیْفِکَ نَهْ اَنْعَامِ عَامِ اِلِیْ • وَنَهْ اُوْ فُوْر لَکَ
 شَرْفِکَ بِنَامِ وَعِبَانِ اِلِیْ • بِنَ بُوْزِ شَرَمِ • وَبِکَ
 اَزْ نَمِ نَرَهٗ • بَدَجِیْ بُوْیَبِ اِلِیْ جَوَابِ وَنِیْ رُوْبِ اَسْتِغْنَامِ
رَبَّ اِنِّیْ فُوْیَا لَدَنَ بُوْیَبِ اِلِیْ جَوَابِ • اَزْ نَمِ نَرَهٗ نَارِ غِلْدَهٗ نَقْدِ
 فَنَّا شَهْرَهٗ سُوْلَاکِ بَقِیْمِ • وَجُوْدَهٗ نَهْ شَرْفِیْ وَارَاحَهٗ
مَنْوُوبِ لِمَوْلَفِ سَحَابِیْ نَزْ غَرِیْبِ نَوَا اِهْمِ

الحکم

مکلفم ضایع انبش لکامم • نه هم و از نه ایدم نه ستانم
 هلاکت کوی انچه فلیح جانم **نیز** اول محبوب عالم و محبوب
 آدم ابدی • چون نامکنز عیان انچه دو کوز بارش
 نه قبله دن زبان اکت • بن بی رخ معز از در دیده راه
 ابدوب • دیده غم دیر مدن شکست عشق آفتاب
 اندم **نخن قوم منکومون** نرسیم الم کور منس و وطن منس
 سور منس بر بی کس **و نخن قوم منهورون** قهر اعدایه
 و کند کید استقبایه کرفار او منس خا و خین اینر **نیلونف**
 غریب بی کسم بو قدر پست غم
 دلر زم خوش اولام سکنده شایم

جو بن شداد بولتا ہے ادا ایلدیم اول روح
 و اول پری پیکر ایلدیم • ائی آفتاب عالم
 وی ما عتاس بنی آدم • اباسر نہ در جگہ گھوڑی
 و نہ بر جگہ اضر ہے سن • کڑ طلو عکس
 دجا جہانہ فرور منس • و حسن ضاک
 آفتابہ ایز منس بیت • بکزدن قوس النفا
 زنی فکدک مخیر بند • برنج عفرندہ دیندیر قنکر
 فلا بندہ نثر • جو بن ندان بولتا ہے اسماع • و بی سکت
 فلا غدن سماع ایلدیم • ائی شہر بازیم صفا
 سو دادار پیر وفا • نزل قوم دجو • و طایفہ خوشنوا

عجب و آفرین غریب نو آفرین خاطر ستاز بیچاره کرده
 دلت ز اینر وجود من لطف صفا آلوده مخزن و مهر و وفا
 ز لعل مصور در آینه صحن گلزار سران سیران کاهنم
 و بویان مرغزار سر سبز جوان کاهنم و بوی طاعت
 خدایت کاهنم و بوی نیا زلف و بار لرزنده لطف
 تیغ غمزه زن و اسب منقش چکر دهن در کمر سناط
 لطف هر دست زاننده منبسط و علقه مهر و مودت
 نیا دهنده مربوط در نهر و آفریننده لطف مروت
 و عیانت مرصع اندوخت نام سرفک نبردن
 در تیغ آینه و جور عفا طریقه کفیه **رباعی** **ع** لطف

ایتیم کیریم اولانلر بایب رجا و هند و
 فلز رستم اولانلر اهل نیا زب سے مرد و
 جم قدر اولان لیر مورک کلامین اصفا
 محمود اولانک اولور افغانی جمله محمود
نیز جو کیم اول مده و مده اوردن و تاه و مهر اوردن
 بونور کیریم ایتیم جاز کبی آبانج اوزره دور
 ایتیم **بیت** عین فامک ائی سرب یا لا
 بلند و تاه فلیون حق تعالی یا و کوز لردن
 ایتون حق سنی دور کوزندن مد عینک
نیز جو کیم نور **نیز** برفنده سحر باز لنی فنده

از فنده

ستر قندہ و لکھار لہن قندہ • بزر بولکت کد ابا ان مشیت
 خاک • و دندہ غناک لہر نیر کم **بیت لمو لغتہ**
 بو قدر صحیفہ زمین انجہ آدینہ • باد اولہر اولہر بیغ زینہ
 انجہ بادینہ **نیر** اول سوخ نیکل • و اول سوخ پرمہل
 بیدہر بو بیت زینہ و دایانہ ز غنا لہر ایلہر جواب
 و رزوب ایلہر **غزل مناسبت لمو لغتہ**
 بزرہ بلدر دے لہر خضر سخی و سبجان •
 سن زن اول ماکہ ماکہ ماکہ ایلہر آن
 کوھر درجی سن فغ ایلہر سن ایفر کاز
 بدے بے بے سن بے ایلہر سن اولہر آن

بورا دل کند و جمال کو که وار پنج همین • بر سپه پزوار پری
 بان ابله بوز پنج همان • بک ک ابلین جون کند و ک
 بنجان اندک • امکاره بوله سن اسر انیک
 سن جانان • خواب غفلدن او نیر دنده کو
 بو خوا بدر بوله سن فده انیم اسنوبن اول همان
نثر الفقه اول واقعه غریبه دن او باندیم کندیم
 جامه خوانده کورب خیران اولدم • و بوسیر
 غیرت انکیرک سیر لرنه نالان اولدم
 اول کوندن بوانه • و اول اندن بوانه
 ابرنج • نه روز عبدم نه از • و نه شب عبدم

بنفر از در **بیت** چون دنیاست ز اولدم خور خجالت
 کاش میسر کنز دودغیدم نادرا آمدن **نثر** آناست
 حکام بلا و محنت برانده دست زرم و بی مقام
 سبب مفاده خدم هم زانم **بیت** آخی **بیت**
 هر چه میسخت با بر فدر کابل
 چل آید هر چه میسخت لطفک در پل
 سندن اولمز سر اگر لطف و مدد
 در دوز او زره قلم بن ابد **نثر** لطف و
 کرم و فرحت میغنم الله که **بیت** آخی **بیت**
 که هر دم سندن اولمز رفته بهم سکت فیض که در رفته

بیت مؤلف اندر سکت کنجا بود مدہ جاری
 حکم اول ماحی بانی بن کتاره • اندر سکت کنر بنی اول
 باره واصل • اندم مقصود و کپی حرد مدہ حاصل
 جون وزیر روشن رانی • و شیر اهل سرائی • بادی
 عالم • و شیر بار آمدن • بو غریب روا بنی شمع
 فدی • بندکم خالق کون مکانک • بوئده جبر
 خبر نه وار در • اندن • ائی **بیت** فل کل
 نوکلت فرخاند • اول سروی کبی المدن اذاد
 هم کون کبی بھانده سن یک رو • جوکان صفت
 اول کت ده از رو **نیز** اگر ائی • دال کنک

دِلِيلُ • وَهَذَا عِدَّةُ أَتْبَاطِكَ مَا دَبَّ السَّبِيلُ أَوْ كَوْرُ
 بَيْتِ الْمُؤَلَّفِ • لَمْ يُوْا بِنِي مَنِّتِ جَانِ وَبَاسِ
 سَحَابِ صَاغِ أَوَّلِ جَانِ دُورِ دَجِّ بَاسِ • بَيْتِ الْمُؤَلَّفِ
 خَاكِ بَاسِ بِشِمِّ تَاجِ وَهَذَا ذِي بَلَوْرُمِ •
 حَزْنُهُ أَمْرُ أَنْبَاطِ جَانِمِ مَنِّتِ بَلَوْرُمِ •
 نَزْرُ خَاطِرِ عَاظِرِ طَرِ • وَضَمِيرِ وَنَسِيرِ نَزْرِ •
 أَيْتِمِ بَيْتِ مَقْطَعِ كُوْنُورِ دِلِ دِنِ غَمِّ اَنْدُوْهِ سُوْرِ نَبِ
 نَزْرِ سَمَانِ حَمِ عَاظِرِ كَا حَمْرِهِ اَيْدِ وَبِ
 دِلِ خَاطِرِ سَا دَائِلِ رُبَا شِعْ لَطِيفِ
 اَلَا يَا عَاكِفَ اَلْوَادِ اَلْطَّلَامِ • فَاِنَّ اَللَّهَ هَاكَ دِلَّ اِنَامِ

وَاِنَّ الْبَيْتَ بِعَدِّ الْعَرَبِ قَاصِبٌ • لَآ اَنْ الصَّبْرَ مِفْتَاحُ الْمَرَامِ
 نَسْرُ رَايِ عَقْدَةٍ كَثِيرَةٍ • وَضَمِيرٌ مِنْ جَالِمِ اَرَاكَرٍ مُخْفِئِ
 وَنَسْرُ سَوْرَةٍ كَثِيرَةٍ • رَسْمُهُ نَجْوَانِ صَوْرَتِهِ مِفْرَاضِ
 نَدْبِ مِلَّةٍ اَنْفِطَاحِ بُولُوبِ • وَنَدْبِ غَيْرِ وَصَالِ
 بَارِيهِ مُنْقَضِ اُولُوبِ • دَسْتِ نَقْلِ بَارِكِ
 دَامِنِ دَوْلَتِ خَاطِرِ • وَدَبْرُهُ بِرُكُوتِ بَرْتُو جَالِدِنِ
 دُورِ اَكْبَرِ نَاطِرِ اُولِهِ • **بَيْتِ اُولَفِ** وَفِ اُولِهِ
 سَنَمِ حَرِصِ وَصَالِ اُولِهِ • تَغْيِيرِ نَدْبِ رُكُوتِ كَيْفِ جَالِ اُولِهِ
 نَسْرُ يَادِ جِهَانِ جُونِ بَوَكَاكِ كُونِ اَنْدِ بِي
 دُرُونِ دَلَدِنِ جُونِ اَنْدِ بِي • وَ اَنْدِ بِي **بَيْتِ**

عفاكَ اللهُ اَبْنِي سُرُورِ خُوشِ خِرَامِ • بُنُورِ دُكْتِ
 كَا دَنْبِ مُدُنِ نِيَامِ • رُمُوزِ تَهَانِ شِكَا رَا بِلْدُكْتِ • يَنْبِي
 وَصَلِيَّةِ اُمْنِدِ وَا رَا بِلْدُكْتِ • جَانِ خِرِ نِيْمَةِ كَلَامَتِ
 بِمَجْنِ اُنْشَاكَ اَلِيَّةِ كَمَلْنِ بُنُورِ دُكْتِ • وَنَابِرَةُ عَجْرِ
 نَمَةِ زَلَالِ لَعْلِ كَمَرِ بَا رَا بِلْدِ نَسَكْنِ كُنُوزِ دُكْتِ • اَمَّا بُو
 اَمَّا لُكْتِ حُصُولِي • بِنِ نِي خَا صِلُكْتِ • خُوصَلِيَّةِ سِنِيَةِ بَحْرِ
 مَلِيَّةِ • وَبُومِ اَرَا دُكْتِ وَصُولِي • بِنِ نَا مَرَا دُكْتِ نَمِ نَمِ
 اُنْبِرِ اَو كُوزِ • وَزِيرِ مَآ صِبِ عَمَلِ • بَا دِ سَا • كَا مَلِكِ
 اُنْبِدِ يَمِ • اَبْنِ شَهْرِ مَآ زِمَانِ • وَجَا فَا نِ دُورِ اَنِ •
 بُو سَنَدِ • بِنِ دَرِ مَآ نِ • وَدَرِ نَبِ بِي جَا يَكْتِ • رِي اَعْبَا زِ

جالاک و طرازنی پاک و از در که استبان
 کلنی بر بزرگدین و خرمین گشت بی تو جو غلبه فلکدن
 کز و ب پنه انبر لیه بلدوزک کوزندن سوره
 قمر و رسته شعلای مخریده عروس مجکرت
 آفرندن سقرین جگر در غزل مناب اندر آتشده ریم
 نقش و مانی بزر آب اوزره اشکال هوای
 جگر بر لبیده اغیار لغده کنجه نلید کوزندن کونیا
 هوا بوزندن اود دیو کورنر خدا باد که سن هو بولای
 ننه غایت بیرونی پاک و در دجالاک در
 بکین لوقه عر زمان دورانده نر در دالیه از ار

اَیْدَر بُوَجْن زار اوزرچ مَحْنَت کُو لَرین اَمَلار اَیْدَر
 نَشَر جَن جَد و جَد اَیْدَر آب جَوان اَو کورسَر
 اَغَر نَبَر بَر اَنج مَوالِیَه و لَیْم جَان اَنسَه دَعَانَه
 بَر نَقْم مَوالِیَه تا اَوّل مَحْجُوب زَمَانِک جُصُوبَن
 اَنجُون بَر کار اَیْدَه کَم مَانَد اَفْتاب بَدَو اَعْلَم سَر کَم
 و سَر کَر دَان قَلَه لَر و اَوّل مَحْجُوب دَوْرانِک
 و مَوولِی اَنجُون دَیْدَه بَالَمَر بَر خِلَه قَلَه کَم مَال
 اَیْسَه نَبَر قَرار سَر سَر مَوِیْران اَوّل لَر بَیْسَه لَمُوقَسَه
 صَوْنَه اَوْنَلَه بَر اَنسَر اَر رَیوَسَه
 کَم نَوَسَن اَیْدَه کَدَه خِرَای اَوّل لَر حَی

فی الواقع سعادت اول وزیر روشن زایه کم
 عریش مملکت مملکت عریش کنه ندیسر
 اومور نبله مجلا • و افلااب شهربار محسن
 اومیا فی برله صفاده اولوب **الفین القلب**
الی القلب بمل • تمثیل • قلوب امکان هم
 شایانۀ بوبه **اذا اراد الله بملك خير اجل**
وزیر صالحا رنجان • ضاء امداح جنس برله اشد
 حقیقه دیده بصیرت برله مطایعه اوراق لبالی وایم
 ایدن ارباب جفاقی و معارفه معلوم اولمید
 و هواریه غین فرستله مٹ هده سین و عوالم

عوالم قل اُولی الالبصار و ذوی الالفاظ ارا سنده و موضح المثل
 قلوب شهرتار مثال ناز و پنه میا اضم عباد و زلم
 عباد دیویدر مثلر پس بود هجده سال خان
 جهانک القنی متبع الوجود در از بان ملک غنک
 مجوزی و امحاب فصاحتک محبوبی در دریا
 علوم و غیر راناء رسوم جمع اکابر آدم و متبع
 افاضل عالم بلبل باغ خیمه و سبیل باغ ضرور
بنی لایفه شهرت و سجاتک نیک نانی که بیغی
 خیرت منلا جانی **نیز** کند و بهارستانده مقباس
 میزان صرخه و فاسل رخسان صحیح سرله بود بایده

بُولِ كَنْفِ مَقَالٍ • وَجَلُوهُ جَاهِلٌ أَبَدُ وَبِذَرِكُهُ
 بِأَدَسْتِ عَالِمٍ • وَشَفَاةُ مُعْظَمٍ لَمْ يَرِدْ أَرْغ
 بَنِي أَوْجٍ • وَتَلَاخِ بَنِي بَرْجِ مَسَارٍ • وَنَدْبَانِ تَغْيِيرِ
 أَلَا رَجُوعِ أَيْمَلِ • وَأَوَّلِ بَرْجِ نَدْرِجِ أَلَمْ يَكُنْ
 مَقْرُورًا لَمْ يَلَاذِ • نَائِيَةً مَكْنَةً • مُسْتَلْزِمَةً • أَحَاطَ بِهَا
 سَفَلْنَةُ رَجُوعِ بَنِي آيَةِ مَقْدَمِ • بَنِي شَوْلِ كَرِ أَفْرِ
 أَوْجِدِ • سَفَلْنَةُ رَجُوعِ بَنِي كَوْجِدِ رَيْبِ لَوْفِ
 آيَةِ رَجُوعِ بَنِي مَقْدَمِ رَيْبِ غِي • شَوْلِ كَرِ أَلَمْ يَدْرِ
 أَيْبَرِ قَانِي رَيْبِ غِي • نَزَرِ • أَمَا يَوْفِقُ بَنِي مَقْدَمِ • وَصَفَرِ
 بَنِي قَرَارِ • عَلِي زَارِ • خَسَنَ وَدَكَا رَأَوَالِ مَنَافِ وَشَوْلِ لَوْفِ

مَلَامَتِ

هَلَامَنْتَ كَوْنِيكَ بِي تَنَكُّ وَتَاهِي • غَرَابِ شَهْرِي
 رُسْوَانِي عَجَابِي • غَرَابِ كُنْتَهُ كَوْنِي • وَزَنِ مَوْزُونِ
 فَعِيرِ بَرَاذَنَرِشِ مَقْبُونِ • كَرَمِ اَمْحَانِيكَ كُنْتَهُ كَدِ آبِ
 هُنَرِ آرَابَانِيكَ مَوْزُونِ • دِلِ بَرِ نَبَرِ نَوْخِي شَا دِي
 نَامِ • مِهْ آسَا سَرِ شَرِ طَالِيَعِي شَمِ • كُنْتَهُ كُنْدِ وَنَفَا سِرِ عَلِمِ
 آفَا زَلِيلِ • بُونِه سَوَزِ كَدَارِ اَبْدَرِ كَرَمِ • طَبْعِ آبِ شَا هِشَانِ نَارِ
 وَفَقِ بَرِ بَرَانِ مَقْرَبَانِ مَلَانْدِ اَوْتَارِ • بَعْنِي بَنِي زَارِ
 وَشَبِي بِي مَقْدَارِ اَوَّلِ وَفِي مَقْدَارِ فَنِي • اَلْفِ اَلْفِي
 قَرَبِ اَوَّلِ مَنَابِ • وَبَيْنِ بَيْنِ شَا سِنْدَرِ سَتِي
 عَجَبِ دَكْدَرِ • زَرِ طَالِيَعِ اَنْتِي جَا سَدَنِ مَرْتِ اَوَّلِ

اولدو یغ کس کی مبرهن و بیان در بسر طبا بعد
 بعضی خبر آن کتب بعضی اوزره اغلب اولمغین احکامین
 صاحب اضم رعایت اندوزر بو تغیر اوزره طبع
 مثال ناز اولسی غم و الم الم الف ممتنع الوجود در دین غلط
 واسم انیشدر بو بحث بر تعلل علل و مدعای بی دلیل
 لایق اعلل و لایق اعلل در حاکم الله بادشاه
 نهاد و نمایان تغیر بر اوزره بی داد اوله زبر
 جال نی نظر لر سیه رواج خبرنده منباج صبا
 از وراج و رای منبری جبال صخرنده منباج بجای
 در حاکم السنه والقرض و محامی انا جعلناک خلیفه

فِي الْأَرْضِ بِالطُّولِ وَالْفَرَسِ . بِالْفُطُوعِ وَالْفَرَسِ فِي قَطْعِهِ **بِالْوَقْفِ**
 حَاشِيَةً لَكَ سَخْنًا جَهَانِ تَارِي أَوْلَى . بَلْكَ أَلْبَا طَلَا
 بَعْدُ أَوْ دُرْ طَبِيعِ سَلِيمِ . هُمُ أَمْرُ السَّرْعِ دُرْ غَمِ رَحْمَةِ أَعْلَى نَعِيمِ
 أَلَمْ تَرَ سَمِي دَنِيكَ بِيَرِي أُولُو زَنَا جَنِيمِ **بِالْوَقْفِ** بِطَبِيعِ
 وَفَادِلِهِ أَرَأَيْتَ أَوَّلِي لَرَّةٍ يَوْشِدَةٍ دَفْلَدِ كَرِهِي طَبِيعَتِ مَقْنَعِ
 رَوْنَكِ أَبَدْنِ رُوشَنِ نَزَادِ . تَذَرِجِ أَيْلَهُ أَوْ طَبِيعِ بَاغِ
 طَبِيعِ طَوْنِ . وَكَذَوِي أَلَمْ مَوْنِسِ أُنَيْسِ **بِالْوَقْفِ**
 بَوْمَلَدِ كَرِهِي انْفِاقِ زِمَانِ . بَرِ بَرْدِنِ حَوِي أَو كَرِ نَبْرِ أُنَيْسِ **بِالْوَقْفِ**
 كَلَامِ أَوَيْلِ آذَانِ . وَالْفَتِ شِ حِي مَتْنِغِ أَوَيْلِ سِنِ كُورِنِ
 ذِيْدَةِ بَصِيْرِتِ بَرَلِ مَطَالَعَةِ آهَامِ فِلْمِشِ كَبْدِ كَرِهِي . طَبِيعِ سَبْغِ بَاهِ

آنست ناملا یکن اکمن **اُنْتِ اَلْمَلِكُ** **وَطِيعُ عَادَتِ**
 اُنْتِ رَغْبَتِ بکله **مَوَاسِفَتِ** اُنْدِر بوجھندن دِش لِر دِر کَر
بیت فرہنگی کَر نُو دِی چو ب تَر **فرمان نبردنی**
کا و خیر کلمہ کَر نُو دِی چو ب تَر **فرمان نبردنی** شمر تَر
 در پس بادِ غلک جو بی نصایج **و اکبر آباد**
 روین لرنی اوزرہ **روانج در** **بو و جندن کل کستان**
بلبل بوستان **شیخ سعدی شیرازی** **علیہ الرحمۃ الباقی**
عمر فرست **اُمید** **بزر جعفر کاتبین** **دہ** **بو بیت نبردنی**
 کہ کاتبی غر دلدہ **مذکور** **یون یون** **نہ مذکور** **بلکہ** **نوام**
نوام **ار اسندہ** **منہور** **دز بیت فرہنگی سعدی شیرازی**

هفردم غمده و جواره آلوده نیم کبره بن آفران بی زو
 ناخوان فلشم **انما حاشیة الله** اول زرب عالی الایلا و شیر صبا
 را بوبنده کمر و عید اخضر لکرت مضمود بن دایره
و خلاصم عدا **ابا** **اخن** لریم کن ده اولیوب
 عدم مروتیم **ابی** **سد** **قله** **بیت** **بوی** **لف**
 شیر نر آفاق لطیفان او کوید زرب نیم
 احسن الطین کریم **سنا** **نیر** **سنا** **نیر** **سنا** **نیر**
نیر که زرب اثر کان خون الودم قلم قلوب و مقده
 جسمک ذمیع نهر فین و دم پر اضر آفین مداد
 ابدوس **مصحف** **سیندن** **طین** و باض بدیدن

اکنین

زکین و زق کُوب • بولکات ذلک سب
 و بولک بونخ افزاء • انک نام بر اجزائی ابد ابد
 و اسم شریف است • اوزر • انتہا ابد • **قطعه مؤلف**
 فلد ابا قدہ لطفہ کل سرور آریں • کان کرم جو سن
 ابا رحمہ بنیش • فقریہ سفلہ ابد است • اندامی صریح
 لطف کرم مرعین اور اسلہ کہ زبش **نثر** بشو ابد
 ابد بورقہ • مدوح نامکے دور دم • وسدہ کنوان فعت
 و عینہ شربا منیر لکونہ • یوز اور دم • سول و خجلہ کہ علم الباق
 رفع طین ابد و ببلد و مکہ • نام شریف • پیارہ لہ دسار
 و غریب لہ • دنوازد • خلقت کے نعتیک جمل و نعتیک

کجے لطیف سبیل در گوشت کے ابواب خیر الیک
 کت رہے و انعام افسانک وصفہ کلکدن ذبادہ در
 قطعہ حاتمہ فکر و بیان استزدنی تفریر قلہ صورت
 مدحکے پس ورنہ خبر نہ خرد اکہ دینکم خبریہ اندم
 خبر کنز حرف و لفظہ محال اولد کے کلمہ تفریرہ
 نثر معارضہ کلمہ مقصورہ ربع مکون منور و شمشیر
 فخر کلمہ جو رسم چار سوئی هفت کثوردن دور در لبت
 کلمہ دور اکلمہ اینمز تا بدن غیرنی فغان
 کلمہ آبا مکلمہ کوچ چکنر سنک لاکما بان
 نثر بزوزیر جارجہ ستاز وینم نواز سن کم بیت

بوق زمانکده بستم نرور مکر در عدن • بوقدر آب مکرده خوبن دل
 مکر مشک خن **نر** آبام عدا لکده فلم با بایع کتار دن غری
 بر سر کشته و زار • و خط اشعار دن اوز که بر سینه چاک و
 کار بوقدر **مشتوبه** **ملو لفة** • هیچ حرامه مکره بوقدر
 ابله دسین در آرز • و آریه بنم اهل جام بغل فامه
 اولده آرز • دوز عدلکده بولنمز ابله کس کندن آه
 و آریه کوه کران الاکم اولده کاه کاه
 بکشد کسه بنمطلوبه خیر طلیده • غمزه دلبهر کرم اولده
 جوق و هله **نر قصیده** **در حق بعل نبی** • **بیر الله ما نبی**
 ائی صاحب عبادت دی خیزن عیاست • صفا بوقدر

سَتِ نَحْلَهُ بُولَدِ پَسِ نَادَت • هَرِ بَرْدِه چَرَنُو کَرَن
 جَوْدِ کَلَه مَسْکَدَن • بُو فَوَسْطِ چَرَنِ جَنَمِ آفَنِ زَوَنِ وَصْفَانِ
 یَسَنِ وَفَتْحِ طَه • مَبْعِ وَهْمِ وَرُودِ نَمِ •
 هَرِ کَا رِ کَلَن کَرِ اَوَزَرِه اَنِدَه خَدَا عَنَابَتِ
 بَخْمِ عَادَتِ کَرِ هَمِ کُو نَزَن کُو نَرِه بُو جَلُوسَن
 کَلِمَه زَرِه عَاقَتِ عَالَمَدَه اَوَّلِ سَلَامَتِ
 اَوَّلِدِ فِ قَايَمِ اِسْلَامِ • فِلْدِ فِ شَعْلَه خِرَ شَیْدِ
 بَا دِ اَوَّلِ حَآنَدَه وَآرِ اَوَّلِ بَکَلَه اَوَّلِ کَآبَتِ
 بُو سَتِ دِی فِ قَبْرِی اَنِرِ کُو زَمَرَادَه سِرُوزِ
 بَرْدَمِ جَو کَلِ وَلَه دَايَمِ اَوَّلِ خَادِی عَدَابَتِ

بز صاحب فزان بر آفتاد از سن کمر • ست عیدت عید فوت
 قاهر کلهر • پنج روز کار بے بوز من • و زورق کافر
 روی در بای کز ذاب فنا آیش سن در **قطعه مولفیه**
 فندکم غم انده سن خیرت حق منال • دولت خج
 راکبده انده بیک منال • حفظ انده ذاکل هر دو ملاد
 سنجان • فوسون دامن پاکو که اندر کرد ملال **نثره**
 شجاعده رستم دمنک ذاکه • خیل سندر که رستم
 کمر نبه بند کوک بند سندر • و طماس و ستم خود
 افکاسر خیر نام کبی بندک بند سنیک افکده سندر
نثر مولفیه و مدح علی بابا • بر الله ما بنا و فی فن طرح

ستم ز ستم ستم
 ستم ز ستم ستم
 ستم ز ستم ستم
 ستم ز ستم ستم
 ستم ز ستم ستم
 ستم ز ستم ستم
 ستم ز ستم ستم
 ستم ز ستم ستم
 ستم ز ستم ستم
 ستم ز ستم ستم

ملکہ ربّانِ خستِ خستِ آجِ اودان •
 تاظم نظومِ قصید اور ستم کا •
 تافع زقانِ اصبحِ نذر زرمِ صیاف •
 آضلِ امیعِ المِ حترِ آہِ دَآن •
 قبلہِ حلّیّانِ ظلمِ سبوزِ ضیّا •
 شرفِ خیرِ موزِ اکراںِ موافقان •
 افتابِ آغِ فرانِ پیرِ ولسنِ عاؤ •
 دافعِ رضِ لامِ طہیرِ وزماہان •
 مولیٰ علیٰ ہائیکمِ نبیّ ذیٰ دہادِ مدنی •
 بخیرِ موزِ اوزرِ فلونِ ایدہِ دلکہہِ ہمِ روان •

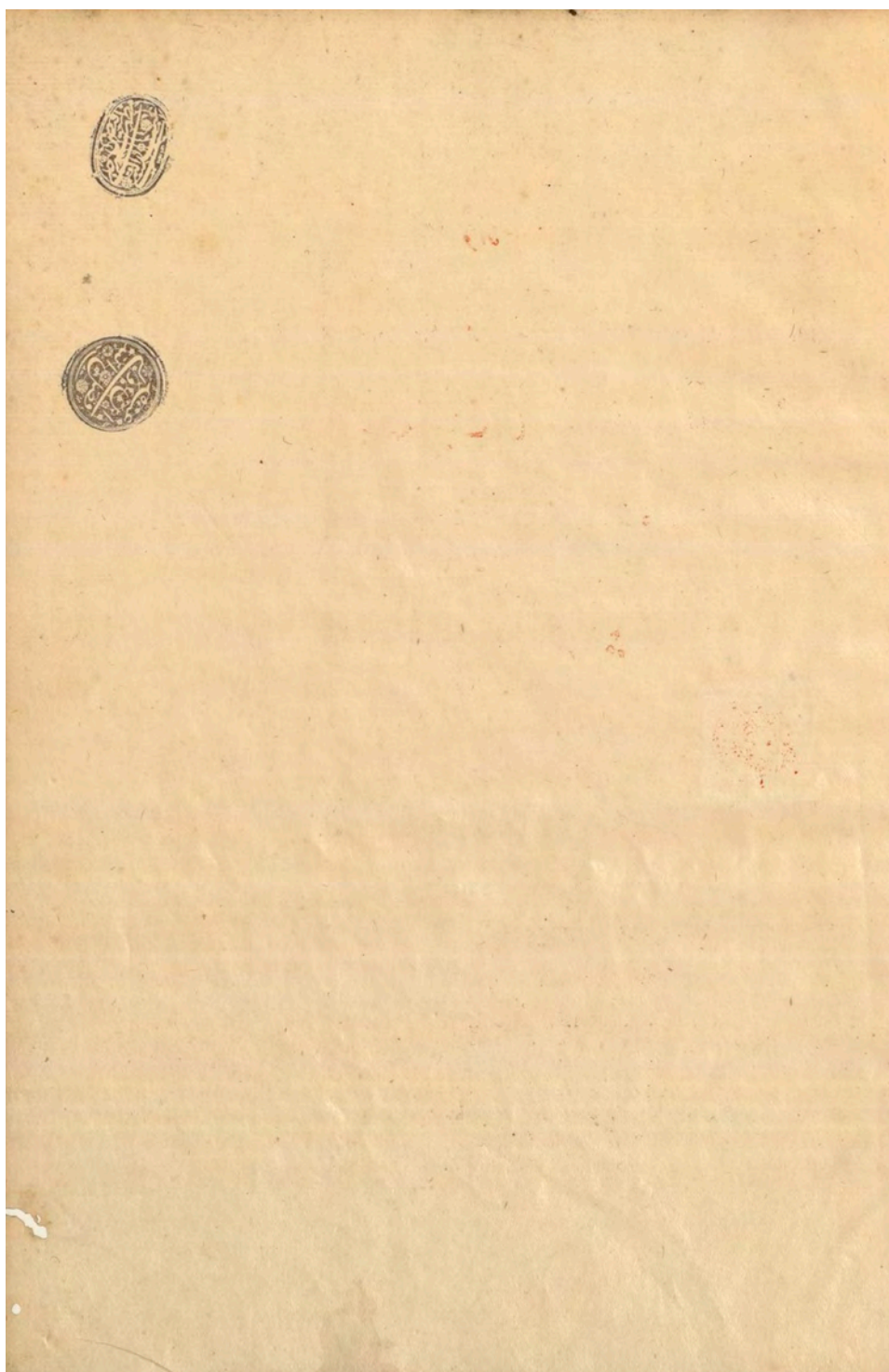
عَنِّي عَلَيْكَ مُرْجِعُ فَنُونَ فَيَا نِيلَ • وَسِدَّةُ رَفِيعَتِكَ
 مَجْمَعُ أَهْلِي أَفَا ضَلُّدُ • كُلِّتَانِ وَمَا بَعْدَهُ أَوْصَافُ
 مَضَاحِرُكَ أُنْدِرْ هَذَا زَعْنَا دِلِ نَظْمِ سَرَا مَسْمُومِ • وَشُكْرُ سَنَاءِ
 مَدَا حِلَّةِ أَصْنَافِ مَا نَزَّكَرْتُ أُنْدِرْ كَيْفَ طَوَّلِي عَنِّي نَارَ
 مَنَكِلِدُ **آه** • كَلِمَةُ ذَا لَيْلِكَ كَيْفَ دَوْرِ حِجَابِ سُرُورِ آ
 بَرْدِ سَبْتِ ذِي كَبِي أَمْدَا حِلُّكَ أُنْدِرْ نَبْرُوسِ سَرَا
فَصِيدَةُ الْوَقْتِ • أَلَا أَيْ أُنْزِفِ أَدَمَ أَلَا أَيْ مَغْخِرَ عَالَمِ
 وَجْهِكَ دَلِيلَ بُولِيدِ رُوحِ نَوْشِيدِ بَنِي آدَمِ •
 قَبُولِ رَجَاءِ أَجَاسِ أُنْدِرْ لَزْ أُنْدِنِ اسْتِغْفَا
 أَوْ مَرَلِ لُطْفِ لُغْنَتِكَ أَكْرَأُ سَبْتِ أَكْرَأُ عَظَمِ •

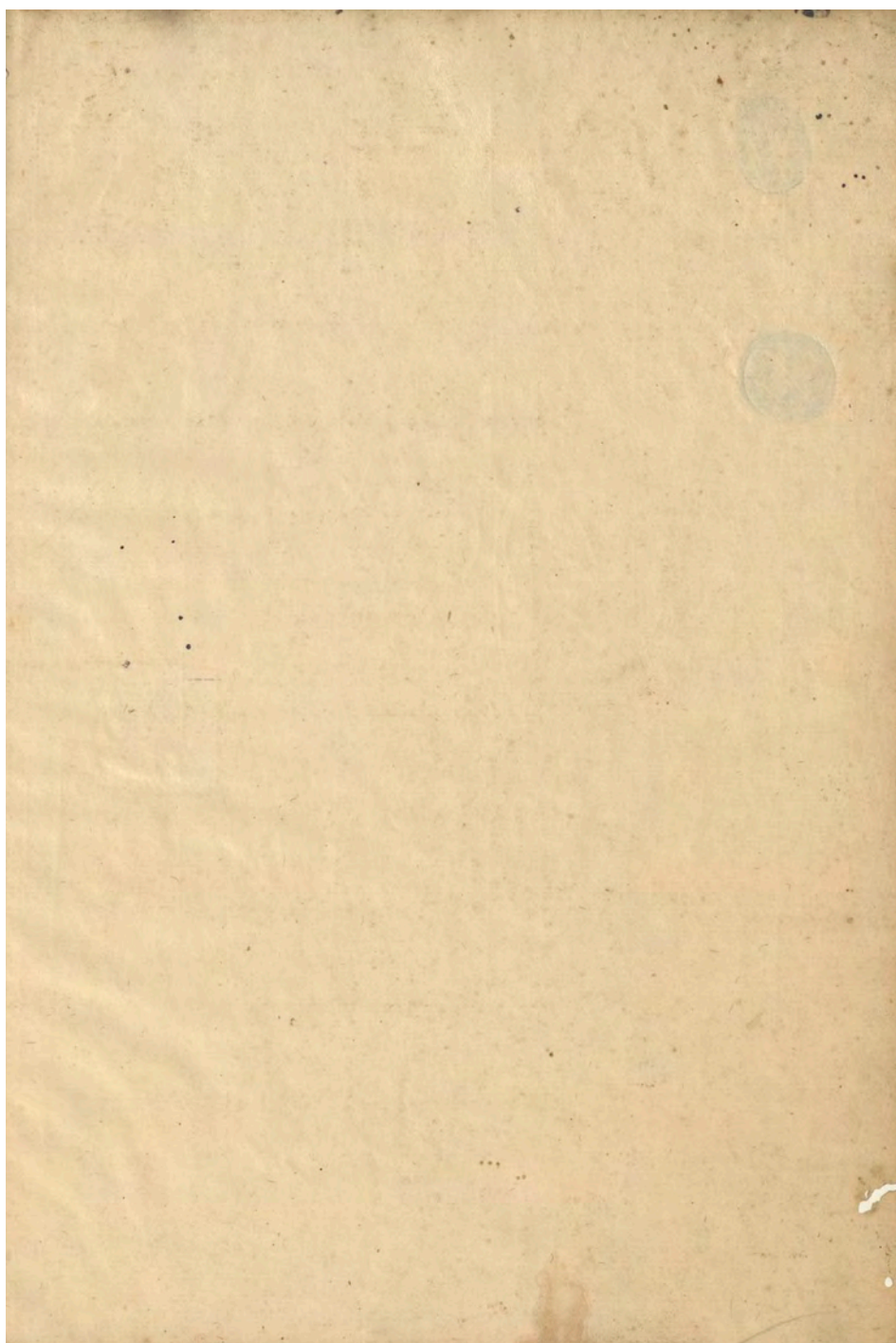
جو سن مفر عالم کو ریدر لطیفی هر کس
 ثناء نغینکدن دوز اولن سرور اوله آئیم
 جو دین دین مکر انده نول کینول الله
 کلمه زره زبانه دن سیک نایکده بردهم
 کل کلزار دولت سن نال فامک نردان
 همیشه تازه دوشون کلمه سون زره سکا ورم
 فلک مفر اسی بدخواهک جو دین تقض ابد هردم
 کلر نور کو زمسون کلزار عالمده عالم غم غم
 سنک خبر و دعا جک در بوک دین نور احمدم
 دینر ت دینت آبی سرور دینر از آئی رفیع انهم

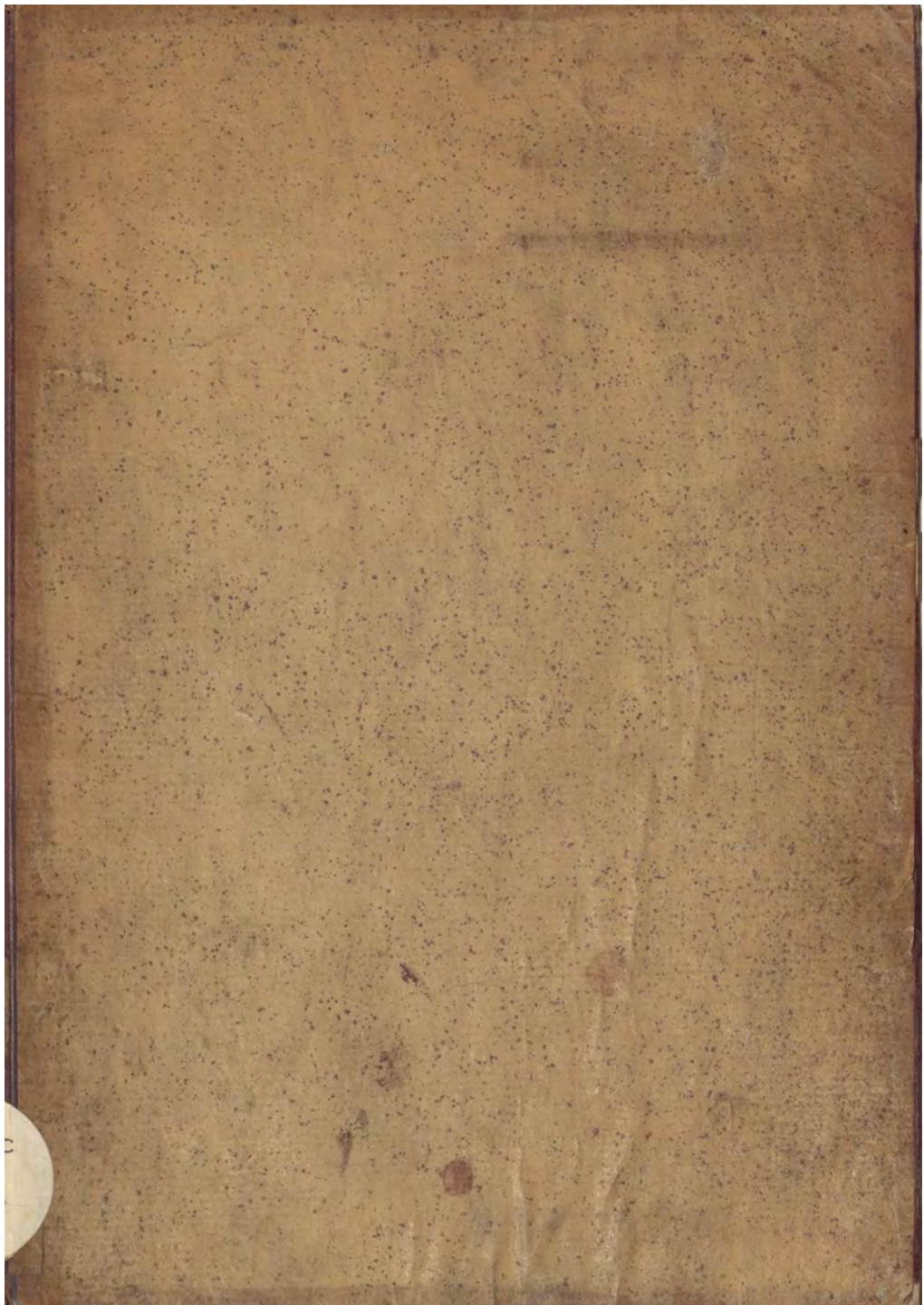
اُمیر و اَرَم سن کائن کریدن • و عالی عهدن که بکتابت
 دِها نامیر و اسطر سبله افرامدن سرافراز • نه افران
 بکمر زمره بنده کائن خلافت بنا عهدن ممتاز ابدوست
 آلفر سواد الوصی فی دارین دهشتن فلاح • و کاد آلفران
 کفر هیندن بخان و برویت بوصوص ابد • قدر ضعیف برادر
 بر مراد • و عاظم ملکیم است دیور • **مثنوی مولف**
 خدا گشت بر کجا چون و از بی چون • جسی مضطفا گشت
 ناز بی چون • رسولان آیند و پیک دعوت لہ چون
 شهید لہ کوز دوی کی کر نیلر انچون • بخی اصفیا و مقصد لہ
 بخی اولیا و انبیا لہ • بخی عارفان اشک زبیر آن

یحییٰ صادق قان صبح جبران • بنی ابر کور مرده سرور اسن
 دعا حکمت اوله نیم تا خشر دکت بن • سرور ابستان
 سزای وضا لکدن • خاستن فراقه • وسکت لاج افزا
 صلہ • سیغ نور بصره بقارنت اولی الالباز • وکل
 ابو آحر عیون اغبان • شهر و دیار در • نور سور و یو • سور
 یو • بوامندله کل و مکر • بن غریبی نر مراد ابدوب مرادنبه
 ابر کوز • تا ابی غایت العز • اندا حکمت ایلده • اوزار کن
 مد او متبہ منقول اولوب • خربت افر خنده ده
 نیم نر فکله • نر کنایت کتیبه یونج افزا • انشا ابدوب
 انکم طیفک • باذ ایدم • **بیت مؤلفه** • کرم طیفک • یاد

سُبْحَانَكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ • دُعَا جَلْمُ كَوْنُكَ
 نَا أَوْلِيَّكُمْ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ • سُبْحَانَكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ
 حَبِيبِي تَارَةً دُونَكَ بَيْتَانِ عَمْرُكَ دِرَاز • وَمَا
 مَتِ مَسْجِدُكَ فَتَنْدَنَ بِاسْمِكَ أَبَدُوكَ • مَجْلَدُ دَنِ نَهْكَ
 جَهَانْدَه شَرْقِزَارِزِزْدَه • **بَيْتُ لُقْمَةَ عَمْرُكَ كُونِيَه بَا دُخْرَانِ**
أَبْرَمُونِ أَبَد • بَاغِ جَالِكِه خَلِّ كَرَمُونِ أَبَدِ **لَهُم أَبَدَه**
بِدَرْغُونِ الْعِرْفَاءِ وَالذَّهَادِ • وَشَرْفِ الْعِلْمَاءِ
وَالْعِبَادِ • وَأَبْدَانِ بِنَاءِ عِلَالِ وَتَاد • وَأَحْفَظَهُ
بِحَرَمِ وَيَاسِيَةِ الْغُطْبِ وَالْأَفْرَادِ • وَأَمْنِهِ بِحَنِّ مُحَمَّدٍ خَيْرِ الْعِبَادِ
وَأَهْلِكَ أَغْدَاءَهُ كَمَا أَهْلَكَ نَمُودُ دُوعَادِ • وَالسَّيِّئِ

EK C
MECMUADA YER ALAN ŞİİRLER

کور و کن که شکا رو بوز اول هو ریدیه	ببروده سکا کش مکش دآم نه لازم
افش خدایه قولی طوتمه که رنده	اندیشه غوغا سر انجام نه لازم
تبیح که کز بزه آلوده کفره	ظاهره کی آرایش اسلام نه لازم
آلی کبی نوش ایندیکه بنویز جگر در جگر بزه فیدری کلغام نه لازم	
غزل آغب	
اول طفل تازه کن اول در شیدایی بیدیک	بود کلاه شهرت حسن کلاه چاک بن ویرم
مخلد بر پامال آنه غرور حسن زبیرا	که مجله او خوشه ساغر صبار بن ویرم
دیکه نکتة سر سبز در جل انمش که	او تر مبهمة جانا بنه معیار بن ویرم
نوا رستانه قصه قتل عاتق او عجب اتم	که زبیرا اوسته مرات استغفار بن ویرم
ینه دیو زوش آغب جنون عرض ایسه بنون دل شیدایه زیر امایه سودای بن ویرم	
غزل نای	
صحن و صفای یوب تا مودا بر ویرم	بکم سنه حسن نیکوت دآی بن ویرم
نکته حقه کی معیار بلور زمره عرفان	انکا غنچه دیوب بونم بهمنای بن ویرم
عجب جابر مبدر قوت حق میان خوبیکر زآمد	بوسکل امه بر دغتی دیر فتول بن ویرم
کور و اول آتش خلع علیه راه ایدوب	هو آینه نول مغزین نیک کین کالابن ویرم

بنی اغیار یکد کور و بجد آل اوزره دیدر جانا جعفر که ای شادی تو غوغای بن و بدم	
غزل نامی	
رنجه کلمی و بسم آلا حرمی و بسم ماه می بسم که شمع شب الی و بسم شعری و بسم که اب صفای و بسم شب بچرخنده برز جلدکم آلا می و بسم	بکشد مل می و بسم غنچه رعنا می و بسم روشن اندر یو کچه بر مغزی یار بزم عارضی که بر تافت او و بسم او کفش بوز لوی بر کوی کوره بزم تنها
نامی که قذ بکشد کلبه کنگ یاد اید آنکه تلوی می و بسم بیل کو نامی و بسم	
غزل شومی	
نظر اید بزم چشم آفتن یار و بسم هزار آن آفتن نقش اید و بسم وفا قلدر بنی نایکدینک و بسم زخم اید بیکانی او و بسم	شکایت اید ز جور که حد و آتش و بسم بگویند مجوعه خوابان بچند بر کل ترک یا تو کن کوشه غده کوز و جید نظر قلدر جاتوب بار و برین آتم رفیق تیر و بسم
شکایت اید ز جور که حد و آتش و بسم کلو و کلک قضایه ز در آیه و بسم	
غزل مخفی	

سودم کوزل جو آئی یار اوله یانم آئی	من جنب المحب ملت به الندام
عشق اهل اولای دل اهل مکتل اولور	والله ما را بنا حب بلا علم
حسرت اولام سنکله ای سرو قانم کل	ای رایت دهر من بهر کن القیام
کل اولور بد فصلی عشق شمع بنامه	
حق تذوق منه کلام من الکلام	
غزل شادی	
اولوب هدم بنه جانا نه لسلره	مقارن اولدوکن ای جانا نه لره
وآرم غم خانکه برکو دیو سن	بنی الدانه کل اف نه لره
عجبی آشنا اولسم غمکله	ایدیکن صحبتی بیکانه لره
دیهانک حقه العیننه بکنر	ایچده زین اولان در دانه لره
قولانم دکلر مز بند کچی واعظ	بیز اولمش نغره مستانه لره
تهی طورمه ایاق اوستنده ساقی	طلو صون عاشقه پیمانه لره
بنی صحرای عشقه قویه هدم	ایقدش اولشم دیوانه لره
سنگ شمع رخت فکریه نازی	
برابر دریا کنش پسر و آنه لره	
غزل عیدی	
نه آجلدق قضا کلشنه کلر بهر لره	نه صالندق مرآه اوزر دیوی سرو منکر

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, N. (2004). Nesir: Orta klasik dönem. S. Tural (Ed.), *Türk dünyası ortak edebiyatı: Türk dünyası edebiyat tarihi* içinde (c. 5, ss. 415-442). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.
- Akdemir, H. (1999). *Belagat terimleri ansiklopedisi*. İzmir: Nil.
- Aksoyak, İ. (2010). Eski Türk edebiyatında nesir üzerine bazı belirlemeler. H. Aynur, M. Çakır, H. Koncu, S.S. Kuru & A.E. Özyıldırım (Ed.), *Eski Türk edebiyatı çalışmaları V: Nesrin inşası: Düzyazıda dil, üslup ve türler* içinde (ss. 56-71). İstanbul: Turkuaz.
- Alparslan, Y. & Yakar, S. (2009). *Maraş'ta divanından parça kalmış halk şairleri*. Kahramanmaraş: Ukde Kitaplığı.
- Aydemir, Y. (2004). Methiye: Türk edebiyatı. *Türkiye diyanet vakfı İslam ansiklopedisi* içinde (c. 29, ss. 410-411). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Ayvansarayi, H. (2001). *Hadikatü'l-cevami'* (A.N. Galitekin, Haz.). İstanbul: İşaret.
- Babinger, F. (1982). *Osmanlı tarih yazarları ve eserleri* (C. Üçok, Çev.). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Baysun, C. (1953). Hasan-Beyzade Ahmed Paşa. *Türkiyat Mecmuası*, 10, 321-340.
- Bilgegil, K. (1989). *Edebiyat bilgi ve teorileri: Belagat*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Bolelli, N. (2000). *Belagat: Kuran edebiyatı, beyan-meani-bedi*. İstanbul: Rağbet.
- Bostan, İ. (1989). Ali Paşa, Güzelce. *Türkiye diyanet vakfı İslam ansiklopedisi* içinde (c. 2, ss. 424-425). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Cezar, M. (2010-2011). *Mufasssal Osmanlı tarihi: Resimli-haritalı* (Cilt 1-4). Ankara: Türk Tarih Kurumu.

- Coşkun, M. (2007). *Sözün büyüğü edebi sanatlar: Edebi sanatlar üzerine mukayeseli bir araştırma*. İstanbul: Dergah.
- Çakır, M. (1998). *Âhî'nin 'Hüsni ü Dil'i* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Fatih Üniversitesi, İstanbul.
- Çapraz, E. (2014). *Fahri Bilge derlemeleri: Kayseri ve yöresi kalk şairleri* (2. bs.). Kayseri: Talas Belediyesi.
- Danişmend, İ.H. (1971-1972). *İzahlı Osmanlı tarihi kronolojisi* (Cilt 1-4). İstanbul: Türkiye.
- Değirmenci, T. (2012). *İktidar oyunları ve resimli kitaplar: II. Osman devrinde değişen güç simgeleri*. İstanbul: Kitap.
- Değirmençay, V. (2011). Teşbih: Fars edebiyatı. *Türkiye diyanet vakfı İslam ansiklopedisi* içinde (c. 40, ss. 556-557). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Dilçin, C. (2005). *Örneklerle Türk şiir bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Durmuş, İ. (2000). İltifat. *Türkiye diyanet vakfı İslam ansiklopedisi* içinde (c. 22, ss. 152-153). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Durmuş, İ. (2011). Teşbih. *Türkiye diyanet vakfı İslam ansiklopedisi* içinde (c. 40, ss. 553-556). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Genç, M. (2013). Osmanlı'da 17. yüzyılın sosyal ve siyasal yapısında değişimler. *İtri ve dönemine disiplinlerarası bakışlar* içinde (ss. 13-18). İstanbul: İstanbul Kültür Sanat Vakfı.
- Götz, M. (1968). *Türkische Handschriften*. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag.
- Haksever, İ. (1999). Münşeat mecmualarında sebep-i te'lif. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3, 55-64.

Hammer-Purgstall, J.F von. (1989-1992). *Büyük Osmanlı tarihi* (Cilt 1-16). İstanbul: Üçdal.

Hasan Bey-zade Ahmed Paşa. (2004). *Hasan Bey-zade tarihi* (Ş.N. Aykut, Haz.). Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Hasan Bey-zade Ahmed Paşa. (t.y.). *Usûlü 'l-hikem fî nizâmi 'l-âlem* [Yazma]. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı BEL_Yz_O.000049 & İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Nadir Eserler 6944.

Hâşimî, S.A. (1971). *Cevâhirü 'l-belâğa fî 'l-me 'ânî ve 'l-beyân ve 'l-bedî'*. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye.

Howard, D. (2011). Osmanlı tarih yazıcılığı ve 16.-17. yüzyılların “gerileme” edebiyatı. M. Armağan (Ed.), *Osmanlı tarihini yeniden yazmak: Gerileme paradigmasının sonu* içinde (ss. 223-247). İstanbul: Timaş.

İz, F. (1964). *Eski Türk edebiyatında nesir: XVI-XIX. yüzyıl ortasına kadar*. İstanbul: Osman Yalçın Matbaası.

Kafadar, C. (2011). Osmanlı tarihinde gerileme meselesi. M. Armağan (Ed.), *Osmanlı tarihini yeniden yazmak: Gerileme paradigmasının sonu* içinde (ss. 97-150). İstanbul: Timaş.

Kafadar, C. (2006). Ralamb'ın ziyaret ettiği kent: 1650'lerde İstanbul'un politik ve kültürel atmosferi. K. Adahl (Ed.), *Alay-ı hümayun: İsveç elçisi Ralamb'ın İstanbul ziyareti ve resimleri, 1657-1658* içinde (ss. 58-73) (A. Özdamar, Çev.). İstanbul: Kitap.

Kavruk, H. (2003). *Türkçe mesnevilerde sebep-i te 'lif (eser yazma sebebi)*. Malatya: Özserhat.

Köksal, F. (2009). Nesir ve seci. *Klasik dönem Osmanlı nesri* içinde (ss. 11-35). İstanbul: Kriter.

Külekçi, N. (1995). *Açıklamalar ve örneklerle edebi sanatlar*. Ankara: Akçağ.

Lanham, R. (2003). *Analyzing prose*. Londra: Continuum.

Levend, A. (2014). *Türk edebiyatı tarihi*. İstanbul: Dergah.

Mecmû'a-ı Eş'âr [Yazma]. Staatsbibliothek zu Berlin Orientalische Handschriften.
Ms. or. quart. 1423.

Mehmed Süreyya. (1995-1996). *Sicill-i Osmani yahud tezkire-i meşahir-i Osmaniyye* (Cilt 1-3) (A. Aktan, A. Yuvalı & M. Hülâgü, Haz.). İstanbul: Sebil.

Naima. (2007). *Tarih-i Naima* (Cilt 1-4) (M. İpşirli, Haz.). Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Nevizade Atayi. (1989). *Şakaik-i Numaniye ve zeyilleri* (A. Özcan, Haz.). İstanbul: Çağrı.

Okuyucu, C. (1996). Şāzī'nin Medhiye-i Ali Paşa ve gencine-i pür-temaşa adlı eseri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7, 242-245.

Önal, S. (2007). Sebeb-i teliflerdeki ortak ve farklı temalar. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 35, 105-124.

Özçelik, K. (2008). *Yusuf-ı Meddah ve Maktel-i Hüseyin: İnceleme-metin-sözlük*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.

Peçevi. (1992). *Peçevi tarihi* (Cilt 1-2) (B.S. Baykal, Haz.) (2. bs.). Ankara: Kültür Bakanlığı.

Redhouse, Sir J.W. (1978). *A Turkish and English lexicon*. İstanbul: Çağrı.

Sağırlı, A. (2000). *Mehmed b. Mehmed er-Rûmî (Edirneli)'nin Nuhbetü't-tevârih ve'l-ahbâr'ı ve Târih-i Âl-i Osmân'ı* (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Saraç, Y. (2000). *Klasik edebiyat bilgisi belagat*. İstanbul: R.

Solak-zade Mehmed Hemdemi Çelebi. (1989). *Solak-zade tarihi* (Cilt 1-2) (V. Çabuk, Haz.). Ankara: Kültür Bakanlığı.

- Steingass, F. (1947). *A comprehensive Persian-English dictionary: Including the Arabic words and phrases to be met with in Persian literature being Johnson and Richardson's Persian, Arabic, and English dictionary* (3. bs.). Londra: Kegan Paul, Trench, Trubner & Co. Ltd.
- Şahin, E. (2013). Medh ve hamd kavramları çerçevesinde medhiye üslubu üzerine. H. Aynur, M. Çakır, S.S. Kuru, H. Koncu & A.E. Özyıldırım (Ed.), *Eski Türk edebiyatı çalışmaları VIII: Kasideye medhiye: Biçime, işleve ve muhtevaya dair tespitler* içinde (ss. 341-361). İstanbul: Klasik.
- Şāzī. (t.y.). *Medhiye-i Ali Paşa ve gencine-i pür temaşa* [Yazma]. Bibliotheque Nationale de France Blochet Kataloğu Ancien Fonds. Nr. 241.
- Şemseddin Sami. (1996). *Kamusu'l-a'lam (Tıpkıbasım/Facsimile)*. Ankara: Kaşgar.
- Şemseddin Sami. (2002). *Kamus-ı Türki*. İstanbul: Çağrı.
- Şenel, A. (1998). *Lāmi 'ī Çelebi: Hüsn ü Dil: İnceleme-metin* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Tanıncı, Z. (2002). Topkapı Sarayı'nın ağaları ve kitaplar. *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(3), 41-56.
- Tarlan, A.N. (1933). *Edebi sanatlara dair* (2. bs.). İstanbul: İnkılap Kütüphanesi.
- Tek, R. (2004). *Türk halk şairleri: Azmi, Şazi, Pervane: İnceleme-metin* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Tezcan, B. (2010). *The second Ottoman empire: Political and social transformation in the early modern world*. New York: Cambridge University Press.
- Tietze, A. (1973). Mustafa Ali of Gallipoli's prose style. *Archivum Ottomanicum*, 5, 297-319.
- Tolasa, H. (1977). Divan nesri. *Türk dili ve edebiyatı ansiklopedisi* içinde (c. 2, ss. 340-344.) İstanbul: Dergah.
- Uzunçarşılı, İ.H. (1977). *Osmanlı tarihi* (Cilt 3). Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Üzgör, T. (1990). *Türkçe divan dibaceleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı.

Woodhead, C. (2006). Estetik nesir. T.S. Salman (Ed.), *Türk edebiyatı tarihi* içinde (c. 2, ss. 317-325). İstanbul: Kültür Bakanlığı.